

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bc. Eva Petřlová

**Normativní moc jako základ EU
peacebuildingu:**

Šíření normativní moci EU na západním
Balkáně

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Bc. Eva Petřová**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Štrátecký, M.Phil., PhD.**

Rok obhajoby: 2014

Abstrakt

Tato práce si klade za cíl propojit teorii normativní moci s působením Evropské unie v oblasti západního Balkánu. Teoretický koncept normativní moci je založený na vnímání EU jako normativního aktéra, který je schopen prostřednictvím svých norem, hodnot a principů působit jako významný civilní aktér v mezinárodních vztazích a obzvláště v konfliktním managementu. Teoretická část práce se proto zaměřuje na koncept normativní moci EU (NPE) tak, jak jej prezentoval Ian Manners, a jak se její normativní charakter odráží ve společné bezpečnostní a obranné politice. Následně dochází k rozboru toho, jakým způsobem je NPE ve vybraných zemích západního Balkánu šířena, a to prostřednictvím čtyř vybraných Mannersových mechanismů, které současně tvoří operacionalizaci diplomové práce. Cílem tohoto textu je tedy přispět nejen k dalšímu rozšíření debaty o roli EU v mezinárodním systému, ale současně zjistit jakým způsobem jsou její normy a hodnoty přenášeny ve vybraných zemích jejího blízkého sousedství – Bosně a Hercegovině, Makedonii a Kosovu. To vše s ohledem např. na demokracii, lidská a menšinová práva, mírové řešení sporů, dobré vládnutí, tj. základní hodnoty EU. Operacionalizace umožnila zjistit, že ačkoli se EU ve svých postojích snaží jednat na normativní bázi, jsou v jejích aktivitách reflektovány taktéž materiální zájmy. Z toho důvodu lze soudit, že ačkoli se EU jeví jako normativní, nelze její aktivity oddělit od vlastních zájmů a rovněž ani od vojenských schopností a možností. Proto by měla být NPE podle Mannersova konceptu vnímána jako ideální stav, ke kterému by měla Unie spíše směřovat než jej v současnosti skutečně naplňovat.

Abstract

This thesis aims to interconnect a theory of normative power Europe with the activities of the EU and its affect on the Western Balkans. The theoretical concept of normative power is based on the assumption of the EU as a normative actor who is able through its norms, values and principles to become a major civilian actor in international relations, especially in the area of conflict management. The theoretical part of the paper therefore focuses on the concept of normative power EU (NPE) as it is presented by Ian Manners, and how its normative character is reflected in the common security and defense policy. It is analysed how the NPE is diffused in selected countries of the Western Balkans through four chosen transfer mechanisms by Manners that comprise the operationalization of the thesis at the same time. Therefore the aim of this work is to contribute to the further broadening the debate over the EU's role in the international system, but also to find out how the norms and values are transmitted in selected countries of the near neighborhood – Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Kosovo. All of this with regard to democracy, human and minority rights, peaceful settlement of disputes, good governance etc., which encompass the basic values of the EU. The selected operationalization has allowed us to discover that while the EU's position to behave according to the normative basis, its own material interests in its activities, are reflect in its behavior. Hence it can be concluded that, although the EU seems to be normative, we cannot separate its activities from its own interests and also not from its military capabilities. Therefore, the concept of the NPE by Manners should be perceived as an ideal state to which the Union should rather be headed towards than it currently truly fulfils.

Klíčová slova

Normativní moc, EU, peacebuilding, SBOP, Balkán, Bosna a Hercegovina, FYR Makedonie, Kosovo

Keywords

Normative power, peacebuilding, EU, CSDP, Balkans, Bosnia and Herzegovina, FYR Macedonia, Kosovo

Bibliografický záznam

PETRLOVÁ, Eva. *Normativní moc jako základ EU peacebuildingu: Šíření normativní moci EU na západním Balkáně*. Praha, 2014. 113 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., PhD.

Rozsah práce: 191 497 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne **16. května 2014**

Bc. Eva Petřlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především *PhDr. Vítu Sříteckému, M.Phil., PhD.*, za jeho odbornou pomoc, vstřícnost a cenné připomínky, a to nejen při vedení této práce, ale v průběhu celého studia. Mé poděkování současně patří i *Výboru dobré vůle – Nadace Olgy Havlové* a mým rodičům za jejich podporu při mém vysokoškolském vzdělávání se.

Institut politologických studií

Teze diplomové práce

Vymezení tématu a cíle práce

Tématem zamýšlené diplomové práce je zkoumání normativní moci EU, tj. její schopnosti šířit a předávat dál své normy, hodnoty a principy chování. Specifičtěji je pak tématem to, jak EU tuto normativní moc využívá a transformuje v rámci vybraných postkonfliktních situací za účelem vybudování stabilního a udržitelného míru a do jaké míry je toto úsilí efektivní.

Toto téma bylo zvoleno z toho důvodu, že EU již nehledá svou roli jen v oblasti ekonomické či politické integrace, nýbrž se snaží nalézt svou roli a stále větší uplatnění i v oblasti bezpečnosti a aktivního přístupu v rámci světového míru. To mimo jiné dokládá nejen více a více se rozvíjející Společná bezpečnostní a obranná politika, jež je předmětem této práce, ale také její stále větší posun do oblasti zvládání konfliktů a jejich řešení s cílem vybudovat dlouhodobě prosperující a stabilní mírovou společnost založenou na liberálních principech. Proto EU v současnosti představuje jednoho z nejzajímavějších aktérů v této oblasti.

Nicméně Evropa má dlouholeté zkušenosti v této oblasti, neboť se s prosazováním míru, prozatímní správou nebo humanitárními operacemi setkala již v minulosti, a to nejen v jihovýchodní Evropě, ale také v oblasti Středomoří. Humanitární akce můžeme v Evropě pozorovat ještě v období před První světovou válkou, kdy v souvislosti s pádem Osmanské říše a etnickými rozepřemi v Kosovu, Srbsku a Albánii probíhaly tehdejší pokusy o nadnárodní operace. Stejně tak lze nalézt i zkušenosti ovlivňující konfliktní management v prostředí mimo kontinent v rámci evropských kolonií v Africe a Asii. Ačkoli v globálním měřítku evropské aktivity peacebuildingu či statebuildingu nedosahují takových rozměrů jako aktivity např. OSN či WB, její přítomnost v těchto aktivitách je stále více oceňována, a to nejen díky historickým zkušenostem, ale také i díky sociálnímu, ekonomickému a politickému potenciálu, který v sobě EU nese (Richmond et al, 2011: 450).

V poslední dekádě se v akademické obci objevují nové názory o roli Evropské unie a o tom, jakým způsobem může formovat mezinárodní společenství. To i s ohledem na stále velice problematickou domluvu týkající se vojenského uplatnění a spolupráce, duplikace s NATO či začínajícímu mírnému ekonomickému úpadku ve spojitosti s rychlým růstem asijských ekonomik. Proto na základě myšlenek Johana Galtunga (ideological power) či Francoise Duchêna (idée force) rozvinul v rámci svého článku „Normative power Europe: A contradiction in Terms?“ Ian Manners v roce 2002, jakožto hlavní představitel, nový koncept vnímání role EU a její moci v mezinárodním prostředí. Dle Mannerse se jedná o „*schopnost tvarovat představu 'normálního' v mezinárodních vztazích*“ (Manners, cit. dle Whitman, 2013: 172). Zajímá se tedy o úsilí EU nastavovat standardy pro druhé skrze prostředky šíření norem, spíše než úsilí stát se mocným ve smyslu vojenském či ekonomickém. Cílem je jít

za hranice dichotomie mezi civilní a vojenskou mocí, tak typickou pro období studené války (Whitman, 2013: 174).

Prostřednictvím hodnot, jež se EU snaží šířit a předávat dál pak ovlivňuje svým přístupem i současné aktivity v rámci budování míru a zvládnání konfliktů. To se projevuje ve vznikání tzv. *Rámce EU pro budování míru* (Richmond et al, 2011), který je charakterizován jako úsilí bránit násilným konfliktům a usnadnit vytvoření liberálního státu, demokracie, právního státu, občanské společnosti a rozvoje. Tyto snahy EU v oblasti peacebuildingu pak dle některých autorů přispívají k přechodu mezi tzv. třetí a čtvrtou, liberální a post-liberální, generací budování míru (Richmond et al, 2011: 455 – 456).

Domnívám se, že dle výše uvedených důvodů výběru tématu diplomové práce, je patrné, že se jedná o velmi zajímavou a současně i nepříliš rozebíranou problematiku. Práce tak může případně poskytnout nový pohled na roli EU a její aktivity. To je dáno i tím, že role EU je velice často diskutována jen ve spojitosti s problematickou vojenskou realizací a civilními aspekty. Normativní přístup k EU tak nabízí nový pohled, aniž by vojenskou a civilní složku nezapojil do svého rámce.

Metodologie práce

Vzhledem k tomu, že cílem práce je zkoumat jakým způsobem EU využívá svou normativní moc v jejím peacebuildingovém úsilí a jak jsou tyto aktivity efektivní, bude práce logicky rozdělena do dvou částí – teoretické a empirické. Teorie bude založena na rozboru konceptu normativní moci jakožto základu evropského konfliktního managementu (v širším pojetí soft power) a role EU v tom, jak dochází k naplňování předsevzatých cílů a plánů na zajištění stabilní a fungující společnosti v postkonfliktní zemi.

Práce budou postupovat v následujících krocích. Po teoretickém vymezení konceptu normativní moci a jeho ukotvení dojde k vysvětlení formování SBOP. Bude zmíněno jaké institucionální a organizační změny přinesla Lisabonská smlouva a jak byl tedy ovlivněn i vývoj CSDP. Teorie normativní moci byla vybrána z toho důvodu, že tvoří základ evropského konfliktního managementu.¹

Podíváme-li se na Unijní přístup k budování míru a řešení konfliktů, můžeme jej obecně rozdělit na vojenskou a nevojenskou část, přičemž druhá jmenovaná zaujímá v těchto evropských aktivitách primární zaměření. A to jak prostřednictvím krátkodobých nástrojů pro okamžité řešení situace a konfliktní management, tak i středně- a dlouhodobé nástroje mající za cíl zajistit strukturální stabilitu, tj. nezbytné sociální, ekonomické a politické reformy minimalizující samotné příčiny konfliktu (Richmond et al, 2011: 455).

¹ Podstatnou v Normative power je, jakým způsobem jsou principy a normy prostřednictvím EU šířeny. Základním aspektem je pak absence fyzické síly a důležitost šíření kultury. To ovlivňuje i účast EU na misích a její peacebuildingový rámec (Manners, 2004: 4 – 7)

Empirická část se bude zabývat otázkou, jak dochází k naplnění předsevzetí EU v reálné praxi v prostřední peacebuildingových aktivit. Za tím účelem je nutné definovat efektivitu a faktory, na nichž bude rozebírána a zkoumána. Základní definicí pro efektivitu je naplnění předem vytyčených cílů. V našem případě se jedná o ty cíle, které EU proklamovala a proklamuje ve svých klíčových dokumentech týkajících se jak SBOP, tak mandátů konkrétních misí. Vztáhneme-li toto ke konceptu normativní moci, jedná se o to, jakým způsobem a jak jsou tyto normy naplňovány. Je nutné zhodnotit, jak se liší teorie a plány na rekonstrukci postižených zemí s reálnou situací.

Jedním z možných způsobů jak toto zjistit je zkoumání toho, zdali je činnost unie řízena těmi klíčovými hodnotami, jež prezentuje. Tj. do jaké míry je teoretická debata projektována do reálné implementace peacebuildingových programů a jak, případně zdali, dochází v plánovacím procesu jednotlivých misí k projekci hodnot a norem, jež tak vyzdvihuje teorie normativní moci. Tomu poslouží právě Mannersova typologie klíčových hodnot, jež by měly být na praktické úrovni podrobeny analýze. Avšak vzhledem k jejich rozsáhlosti a kapacitním limitům diplomové práce, je nutno vybrat jen některé klíčové faktory/hodnoty, jež budou rozebírány v analytické části týkající se vybraných misí.

Bude se jednat o:

- faktor udržitelného míru – tj. zaměření se na příčiny konfliktu, zapojení lokálních aktérů, rozvojovou pomoc, obchod nebo třeba meziregionální spolupráci.

- sociální svobodu – tj. mimo jiné zajištění bezpečnosti, bezproblémového

pohybu osob přes hranice, prevence a boj proti zločinům, zlepšení lidských práv, občanská svoboda atp.

Tyto faktory by měly umožnit posoudit a zhodnotit efektivitu těchto misí. Je nutné však zmínit, že každá z uvedených misí byla uskutečněna za jiným účelem a nejedná se tedy o totožné operace uchopující totožné problémy. Z toho důvodu jsou výše jmenované faktory spíše širšího pojetí a ke konkrétním rozborům dojde až u jednotlivých misí.

S cílem nalézt, zdali došlo v rámci těchto faktorů k propojení mezi teoretickou debatou a praxí, tj. zdali byly v rámci misí provedeny změny spočívající v zapojení nestátních aktérů a organizací a zdali došlo k zapojení i na nižší úrovni společnosti, zejména v oblasti občanské společnosti a nikoliv jen na úrovni politických elit. Právě tyto faktory jsou důležité, neboť se jedná o klíčové výtky kritiků.

Tento postup bude proveden u několika případů, přičemž primární orientace výzkumu bude zaměřena na oblast Balkánu, neboť se jedná o region, ve kterém má EU dlouhodobé zájmy, nehledě na teritoriální blízkost. To bude doplněno o další misi EU mimo evropské teritorium za účelem zjištění, jak dochází k uplatňování a naplňování

evropských hodnot a technik mimo Evropu. Do skupiny misí na Evropském území budou zařazeny následující operace EUPM v Bosně a Hercegovině, EULEX Kosovo a EUPOL Proxima v Makedonii (FYROM).

Balkánské země byly vybrány z toho důvodu, že je lze považovat za středobod evropského peacebuildingu. Je to oblast, kde nejlépe pozorovat evropskou normativní moc, neboť zde velice silně rezonuje otázka členství těchto zemí v EU. V Bosně a Hercegovině se dokonce jedná o politický cíl, který je podporován napříč celou federací. Zároveň EU má s těmito zeměmi silné ekonomické a politické vazby podpořené geografickou blízkostí a lze i lépe získat literaturu a zdroje.

Podobný efekt lze v menší míře pozorovat i v případě mise EUPOL COPPS v rámci Palestinského teritoria. EU patří k dlouhodobým aktérům, jenž se v rámci Izraelsko-Palestinského konfliktu angažuje a udržuje v oblasti četné nejen politicko-ekonomické styky. Proto i zde lze pozorovat jistý vliv EU. Je nutné si však uvědomit, že se jedná o velice malý mandát této mise. Proto bude potřebovat se podívat i na jiné evropské aktivity nejen v Palestině, ale i na Balkánu a posoudit tak normativní moc EU jako celku. Pouhý výzkum misí by, dle mého názoru, nemohl vést k objektivním a vypovídajícím výsledkům.

Cílem je zjistit, jak EU uplatňuje svou moc v mezinárodních vztazích. A to tak, že by mělo dojít k prozkoumání 1) norem, jež EU podporuje; 2) nástrojů, jež k tomu užívá a 3) reálné evropské praxe.

Výzkumné otázky a hypotéza

Dle informací uvedených v předchozím bodě bych ráda zkoumala v rámci své diplomové práce následující výzkumnou otázku:

„Jakým způsobem EU šíří své normy a hodnoty prostřednictvím postkonfliktních mírotvorných misí a jak jsou tyto přenosy v rámci konceptu normativní moci úspěšné/ efektivní?“

Na základě informací, které mi doposud poskytla odborná literatura týkající se teorie, předpokládám hypotézu spočívající v konceptu normativní moci. Proto dle mého názoru EU disponuje specifickou silou v podobě schopnosti šířit své hodnoty a normy nenásilnou formou a tak přispívat k udržení dlouhodobého stabilního míru, tj. disponuje schopnostmi změnit standardy normálního v mezinárodním prostředí prostřednictvím svých operací v rámci SBOP.

Výzkumné materiály – zdroj dat

V rámci diplomové práce mám v úmyslu vycházet z primárních zdrojů spočívajících v teoretickém rámci založeném na koncepci normativní moci od Iana Mannerse a Richarda Whitmana. Dalšími autory, jež se zabývají touto problematikou, jsou pak např. Annika Björkdahl či Thomas Diez a další. Tito autoři jsou v rámci současné normativní školy zastánci spíše konstruktivistického směru a strukturálních

myšlenek. Možným výsledkem sběru informací týkajících se teoretické části mé práce je pak částečně i diskursivní analýza, neboť dojde ke sdružování zdrojů a informací týkajících se tohoto přístupu, stejně tak z oblasti literatury zabývající se kritickým přístupem k liberálnímu míru a současnému peacebuildingu.

Dalšími zdroji budou samotné dokumenty EU jak ve smyslu zahraničně-politických dokumentů, tak ve smyslu reportů a analýz k jednotlivým misím a jejich plánování. Stejně tak budou velice cennými zdroji i texty různých NGOs působících jak na Balkáně, tak na území Palestiny.

Na úrovni operující s případovou studií budou primárními zdroji oficiální dokumenty a analýzy projevů a rozhodnutí pro spuštění mise, definice základních požadavků pro vstup a další oficiální dokumenty vydané EU. V tomto případě budou velmi užitečné také informace získané z médií poskytnuté zdroji jako agentura Reuters.

Sběr dat a jejich analýza

Zdroje budou v naprosté většině získávány prostřednictvím internetu, a to vzhledem k mé neschopnosti učinit výzkum založený na přímém, zúčastněném pozorování. Dalším zdrojem dat mohou být výzkumné zprávy, jež jsou součástí různých online databází. Nejtěžší částí sběru dat bude hledání a analyzování veřejných projevů, stanovisek a rozhovorů, jež budou nedílnou součástí mého výzkumu. Na jejich základě budu moci hodnotit vliv a efekt EU jako normativní moci. Bude proto nezbytně nutné provést rozsáhlý výzkum jak skrze internetové portály, tak skrze oficiální stránky EU týkající se SBOP či webové stránky v jednotlivých zemích, kde budu analyzovat vliv a šíření normativních hodnot EU. Noviny a renomované časopisy budou do analýzy zahrnuty taktéž.

Zpracovávání dat týkajících se teoretické části práce bude spočívat na sběru a analýze současných studií a výzkumů přístupu normativní moci a kritické školy. Po shromáždění těchto teoretických znalostí, budou získané informace aplikovány na případovou studii o roli Evropské unie v současném peacebuildingu. Cílem tohoto úsilí je získat nový, odlišný a ojedinělý pohled na Evropskou unii a její aktivity z normativního úhlu pohledu a zároveň nalézt i problematické oblasti, jimž Unie může, a jistě bude, čelit.

Velmi přínosným pak v rámci jak teorie, tak konkrétní analýzy, mohou být např. časopisy Conflict resolution, Cooperation and Conflict, Foreign Affairs či International Security a v neposlední řadě např. Peace Research. Každý z těchto časopisů řeší otázky spojené s mezinárodními vztahy a bezpečností. Stejně tak poskytují informace týkající se Evropské unie a současně nabízejí i články týkající se problematiky peacebuildingu a mírových operací, kdy přispěvateli jsou přední odborníci na danou problematiku. Jsou tedy nedílnou částí pro získání relevantních a odborných dat pro psaní mé diplomové práce, přičemž nabízejí různé úhly pohledu a širokou akademickou debatu i ve spojitosti s kritikou současných peacebuildingových metod či normativního vnímání EU.

Přibližná osnova práce

1) Úvod

2) Teoretická část

a) Normative Power Europe

- představení konceptu na základě literatury Iana Mannerse a Richarda Whitmana

- zaměření na vnější akce a působení EU

b) SBOP

- Vývoj

- Změny v rámci Lisabonské smlouvy

- Institucionální zázemí a plánování misí

3) Analytická část: elaborace vybraných misí

- vždy založeno na stručném popisu jednotlivých misí, jejích hlavních cílů a následně posouzení reálné situace

a) EUPM BiH

b) EUPOL Proxima

c) EULEX Kosovo

d) EUPOL COPPS

4) Závěr

- posouzení zdali na základě rozebraných misí EU efektivně působí v postkonfliktních zemích a dochází k projekci její normativní moci

Zdroje

Monografie – neperiodická literatura

DEVCO: 2011. *Thematic Evaluation of European Commission Support to Conflict Prevention and Peace-building*. Final Report. Joint Evaluation Unit: October 2011.

Lucarelli, Sonia – Manners, Ian (eds.): 2006. *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. Oxon: Routledge.

Newman, Edward – Richmond, Oliver (eds.): 2006. *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*. Tokyo: United Nations University Press.

- Newman, Edward – Roland, Paris – Richmond, Oliver P. (eds.): 2009. *New Perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo: United Nations University Press.
- Paris, Roland – Sisk, Timothy D. (eds.): 2009. *The Dilemmas of Statebuilding. Confronting the contradictions of poster peace operations*. Oxon: Routledge.
- Pugh, Michael – Cooper, Neil – Turner, Mandy (eds.): 2008. *Whose Peace? Critical Perspective on the Political Economy of Peacebuilding*. Basingstoke: Palgrave Macmilan.
- Richmond, Oliver (ed.): 2010. *Palgrave Advances in Peacebuilding. Critical developments and approaches*. Basingstoke: Palgrave Macmilan.
- Richmond, Oliver P.: 2008. *Peace in International Relations*. Oxon: Routledge.
- Roland, Paris: 2004. *At War's End. Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whitman, Richard G. (ed.): 2011. *Normative Power Europe. Empirical and Theoretical Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmilan.

Monografie – periodická literatura

- Björkdahl, Annika – Richmond, Oliver – Kappler, Stefanie: 2009. *The EU Peacebuilding Framework: Potentials and Pitfalls in the Western Balkans and the Middle East*. JAD-PbP Working Paper, No. 3, pp. 1- 54.
- Manners, Ian: 2004. *Normative Power Europe Reconsidered*. CIDEL Workshop. Oslo 22-23 October 2004. From civilian to military power: the European Union at a crossroads?
- Overrhaus, Marco – Mateja, Peter: 2012. *The EU and Peacebuilding. South Sudan and the Sahel indicate That the Union Is Rethinking Its Concepts but Not Yet Changing Its Policies*. German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments, pp. 1- 4.
- Paris, Roland: 1997. Peacebuilding and the Limit of Liberal Internationalism. *International Security*. Vol. 22, No. 2, pp. 54 – 89.
- Paris, Roland: 2010. Saving liberal peacebuilding. *Review of International Studies*. Vol. 2010, No. 36, pp. 337 – 365.
- Pugh, Michael: 2002. Postwar Political Economy in Bosnia and Herzegovina: The Spoils of Peace. *Global Governance*. Vol. 8, pp. 467 – 482.
- Richmond, Oliver – Björkdahl, Annika – Kappler, Stephanie: 2011. The emerging EU peacebuilding framework: confirming or transcending liberal peacebuilding? *Cambridge Review of International Affairs*. Vol. 24, No. 3, pp. 449 – 469.
- Richmond, Oliver P.: 2009. A post-liberal peace: Eirenism and the everyday. *Review of International Studies*. Vol. 35, No. 3, pp. 557 – 580.

- Richmond, Oliver P.: 2009. Liberal peace transitions: a rethink is urgent. *openDemocracy*. Dostupné na: <http://opendemocracy.net/oliver-p-richmond/liberal-peace-transitions-rethink-is-urgent> (3. 8. 2013).
- Richmond, Oliver P.: 2011. De-romanticizing the local, de-mystifying the international: hybridity in Timor Leste and the Solomon Islands. *The Pacific Review*. Vol 24, No. 1, pp. 115 – 136.
- Richmond, Oliver. P – Mitchell, Audra: 2011. Peacebuilding and Critical Forms of Agency: From Resistance to Subsistence. *Alternatives: Global, Local, Political*. Vol. 36, No. 4, pp. 326 – 344.
- Richmond, Oliver: 2004. Debating Peace: New or Old? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. Vol. 10, No. 2, pp. 185 – 188.
- Tocci, Nathalie: 2008. The European Union, Civil Society and Conflict Transformation. *MICROCON Policy Briefing 3*, June 2008. Brighton: Institute of Development Studies.
- Tocci, Nathalie: 2013. EU, Conflict Transformation and Civil Society: Promoting Peace from the Bottom Up? *Review of European Studies*. Vol. 5, No. 3, pp. 28 – 40.
- Whitman, Richard, G.: 2013. The neo-normative turn in theorising the EU's international presence. *Cooperation and Conflict*. Vol. 48, No. 2, pp. 171 – 193.
- Whitman, Richard: 2010. The EU: Standing Aside from the Changing Global Balance of Power? *Politics*. Vol. 3, No. S1, pp. 24 – 32.

Prameny

European Union External action – *The EU's Peace-building Partnership*, dostupné na: http://eeas.europa.eu/ifs/pbp_en.htm.

European Union External action – *Conflict Prevention, Peace building and Mediation*, dostupné na: http://eeas.europa.eu/cfsp/conflict_prevention/index_en.htm.

European Union External action – *Crisis Management*, dostupné na: http://eeas.europa.eu/cfsp/crisis_management/index_en.htm.

Delegation of the European Union in the Bosnia and Herzegovina, dostupné na: <http://www.delbih.ec.europa.eu/Default.aspx?id=0&lang=EN>.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	18
ÚVOD.....	19
1. NORMATIVNÍ MOC	23
1.1. Principy, hodnoty a normy EU	28
1.1.1. <i>Normativní cíle a normativní zahraniční politika EU.....</i>	<i>29</i>
1.1.2. <i>Šíření norem</i>	<i>33</i>
1.1.3. <i>Normativní účinek</i>	<i>37</i>
2. SPOLEČNÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ POLITIKA EU.....	39
2.1. Společná bezpečnostní a obranná politika: Formování a vývoj.....	40
2.2. Lisabonská smlouva.....	43
2.2.1. <i>Institucionální změny přinesené Lisabonskou smlouvou.....</i>	<i>45</i>
2.2.2. <i>Nástroje SZBP po Lisabonské smlouvě</i>	<i>47</i>
2.3. Normativita SBOP – zájmy, hodnoty a normy	48
3. EVROPSKÁ UNIE A ZÁPADNÍ BALKÁN.....	52
4. EVROPSKÁ NORMATIVNÍ MOC V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ	55
4.1. Evropské normy – evropské požadavky?.....	57
4.2. Šíření evropských norem v BiH – nástroje a mechanismy	60
4.2.1. <i>Nákaza</i>	<i>60</i>
4.2.2. <i>Informační šíření</i>	<i>62</i>
4.2.3. <i>Proces stabilizace a přidružení v BiH – Procedurální šíření a transference norem</i>	<i>63</i>
4.2.4. <i>EUFOR Althea a EUPM BiH – Otevřené šíření</i>	<i>67</i>
4.3. Shrnutí normativní moci EU v Bosně a Hercegovině.....	72
5. EVROPSKÁ NORMATIVNÍ MOC V MAKEDONII.....	75
5.1. Evropské normy v Makedonii.....	75

5.2. Šíření evropských norem v Makedonii – nástroje a mechanismy	78
5.2.1. <i>Informační šíření</i>	78
5.2.2. <i>Proces stabilizace a přidružení v Makedonii – Procedurální šíření a transference norem</i>	80
5.2.3. <i>fYROM/ Concordia a EUPOL Proxima – Otevřené šíření</i>	82
5.3. Shnutí normativní moci EU v Makedonii.....	85
6. EVROPSKÁ NORMATIVNÍ MOC V KOSOVU	87
6.1. Evropské normy v Kosovu a jejich informační šíření.....	88
6.2. Proces stabilizace a přidružení v Kosovu – Procedurální šíření a transference norem.....	91
6.3. EULEX Kosovo – Otevřené šíření.....	93
6.4. Shnutí normativní moci EU v Kosovu.....	95
ZÁVĚR	98
SUMMARY	103
CITOVANÁ LITERATURA	105

SEZNAM ZKRATEK

BiH	Bosna a Hercegovina	<i>(Bosna i Hercegovina)</i>
CCM	Civilní krizové řízení	<i>(Civilian Crisis Management)</i>
EBOP	Evropská bezpečnostní a obranná politika	
EDA	Evropská obranná agentura	<i>(European Development Agency)</i>
EEAS	Vnější služba pro vnější činnost	<i>(European External Action Service)</i>
EPS	Evropská politická spolupráce	
ES	Evropská společenství	
ESP	Evropská politika sousedství	
ESS	Evropská bezpečnostní strategie	<i>(European Security Strategy)</i>
EU	Evropská unie	
EUMC	Výbor EU pro vojenské záležitosti	<i>(Military Committee)</i>
FAC	Rady pro zahraniční věci	<i>(Foreign Affairs Committee)</i>
GAC	Rada pro všeobecné záležitosti	<i>(General Affairs Committee)</i>
HLAD	Dialog na vysoké úrovni	<i>(High-level Association Dialogue)</i>
ICTY	Mezinárodní soudní tribunál pro bývalou Jugoslávii	<i>(International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia)</i>
IPA	Před-vstupní pomoc	<i>(Pre-Accession Assistance)</i>
JEA	Jednotný evropský akt	
NPE	Normativní moc Evropy	<i>(Normative Power Europe)</i>
PD	Prozatímní dohoda	
PSC	Výbor EU pro politické a bezpečnostní záležitosti	<i>(Political and Security Committee)</i>
PSP	Proces stabilizace a přidružení	
R2P	Zodpovědnost chránit	<i>(Responsibility to Protect)</i>
SBOP	Společná bezpečnostní a obranná politika	
SPD	Dohoda o stabilizaci a přidružení	
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika	
UÇK	Kosovská osvobozenecská armáda	<i>(Ushtria Çlirimtare e Kosovës)</i>

ÚVOD

Evropská unie již neuplatňuje svou roli jen v oblasti ekonomické či politické integrace, ale snaží se stále více prosazovat i v oblasti bezpečnosti a aktivního přístupu v rámci světového míru prostřednictvím svých vojenských a civilních misí. To mimo jiné dokládá i od devadesátých let rozvíjející se Společná bezpečnostní a obranná politika. EU se v mezinárodním systému snaží o větší míru svého vlivu obzvláště v oblasti konfliktního managementu s cílem vybudovat dlouhodobě prosperující a stabilní mírovou společnost založenou na liberálních principech, a proto v současnosti představuje jednoho z nejzajímavějších aktérů v oblasti řešení konfliktů.

To i z toho důvodu, že se Unie s prosazováním míru, prozatímní správou nebo humanitárními operacemi setkala již v minulosti, a to nejen v jihovýchodní Evropě, ale také v oblasti Středomoří. Ačkoli v globálním měřítku evropské peacebuildingové aktivity nedosahují takových rozměrů, jako např. aktivity OSN či Světové banky, její přítomnost a zejména přístup je stále více oceňován, a to i z důvodu sociálního, ekonomického a politického potenciálu, který v sobě EU nese (Richmond a kol. 2011: 450).

Právě proto se objevují nové názory na to, jakou roli Evropská unie v rámci bezpečnosti a konfliktního managementu plní a jakým způsobem může formovat mezinárodní společenství. V roce 2002 rozvinul Ian Manners v rámci svého článku „*Normative power Europe: A contradiction in Terms?*“ nový koncept vnímání role EU a její moci v mezinárodním prostředí, a to na základě myšlenek Johana Galtunga či Françoise Duchêna. Manners definuje EU jako disponující normativní mocí, neboť je schopna tvarovat a měnit představy „normálního“ v mezinárodních vztazích. Činí tak šířením svých norem, standardů a principů, spíše než snahou stát se mocným aktérem ve vojenském slova smyslu.

Prostřednictvím hodnot, jež se EU snaží šířit a předávat dál pak ovlivňuje svým přístupem i současné aktivity v rámci budování míru a zvládání konfliktů, neboť ve svých vztazích se třetími zeměmi klade velký důraz na utvoření liberálního, demokratického a právního státu, který respektuje a dodržuje lidská a menšinová práva, buduje dobré regionální vztahy a současně odmítá násilí a konflikt. Největší vliv této normativní síly pak můžeme pozorovat zejména v oblastech sousedících s Unií, neboť zde má EU svým působením největší vliv, a to i s ohledem na její možné rozšiřování.

Oblast Balkánu je tak ideálním regionem pro rozšiřování evropské normativní moci a její následné zkoumání.

Domnívám se, že se jedná o velmi zajímavou problematiku, které není v českém sociálně-vědním prostředí věnováno tolik prostoru, který bývá častěji věnován spíše kritice vojenské seberealizace EU a jejím limitovaným schopnostem v této oblasti. Teorie normativní moci tak nabízí nový pohled pro studium Evropské unie, její role a konfliktního managementu, aniž by nutně vojenskou otázku vylučovala ze svého rámce. A práce má tedy ambici navázat na dosavadní výzkum normativní moci, jakožto základu evropského peacebuildingu, a přispět tak svým dílem do diskuze o mezinárodní roli EU a její zahraniční a bezpečnostní politice.

Diplomová práce se tak snaží přiblížit zahraniční a bezpečnostní politiku EU s ohledem na teorii normativní moci se záměrem analyzovat možnosti EU v této oblasti. To je založeno na předpokladu, že Evropská unie je výjimečným aktérem mezinárodního systému, který ve svém jednání zdůrazňuje obecně platné principy a normy jako jsou demokracie, vláda práva atd.

Proto si tato diplomová práce klade za *cíl* pokusit se rozebrat, zdali a jakým způsobem je evropská normativní moc šířena a zdali se opravdu jedná o čistou normativní povahu EU, nebo můžeme v jejích post-konfliktních aktivitách pozorovat i vlastní materiální zájmy. To s ohledem na její působení v rámci regionu západního Balkánu, kde lze normativitu pozorovat nejvíce, vzhledem k přáním tamních zemí o vstup do EU. Tento cíl je tedy založen na *hypotéze, že EU disponuje normativní silou v podobě schopnosti šířit své hodnoty a normy nenásilnou formou, a tak přispívat k udržení dlouhodobého stabilního míru, tj. disponuje schopnostmi měnit standardy normálního a předávat své základní principy v zemích, kde svůj vliv vyvíjí.*

Teoretický přístup normativní moci a jejího konceptu pro šíření evropských norem by měl směřovat k závěru v podobě zodpovězení následující *výzkumné otázky*:

„Jakým způsobem EU šíří své normy a hodnoty prostřednictvím Mannersových mechanismů pro šíření norem a jak jsou tyto přenosy v rámci konceptu normativní moci úspěšné?“

Tato otázka je pak doplněna o další, doprovodnou výzkumnou otázku spočívající ve zkoumání toho, zdali je evropská normativní moc v rozporu s vojenskou mocí a zdali

je její šíření založeno jen a pouze na civilních aspektech, resp. jestli je šíření norem úspěšnější v případě, že EU preferuje nevojenské nástroje svého působení v zemi. Její zodpovězení bude umožněno díky tomu, že metodologie empirické části práce je založena mimo jiné i na studiu tzv. *otevřeného šíření* prostřednictvím fyzické přítomnosti EU v třetí zemi. V tomto případě se jedná o mise EU - jak vojenské, tak civilní.

Za tímto účelem je práce strukturována do dvou částí – teoretické a empirické. Teoretická část si klade za cíl uchopit koncept normativní moci a vysvětlit jej v kontextu společné bezpečnostní a obranné politiky. První kapitola práce se věnuje čistě konceptu normativní moci - je zmíněn její vývoj od Duchênovy *civilian power*; to, jaké normativní cíle EU obecně preferuje a jaké nástroje za tímto účelem užívá, tj. jakými mechanismy či kanály jsou evropské normy šířeny; v neposlední řadě je také stručně zmíněn i tzv. normativní účinek a reálné dopady evropských norem v praxi. Právě v rámci této kapitoly jsou pak definovány jednotlivé body operacionalizace empirické části, které spočívají v Mannersových mechanismech pro šíření evropských norem, jež jsou pro účely této práce zúženy z původních šesti mechanismů na čtyři nejpodstatnější². Jejich redukce spočívala ve zvážení toho, jaké cíle si tato práce klade a jak nejlépe lze zhodnotit evropskou normativní sílu na západním Balkáně. Tyto body pak v analytické části tvoří sub-kapitoly jednotlivých zkoumaných případů. Druhá kapitola spočívá v rozboru Společné bezpečnostní a obranné politiky s ohledem na projekci normativity EU v jejím vývoji a postojích. Současně jsou zmíněny i ty nejzásadnější změny pro oblast bezpečnostní politiky přinesené Lisabonskou smlouvou. Teoretická část práce by tak čtenáři měla posloužit jako ucelený zdroj informací pro pochopení toho, jak evropská normativní síla funguje a jak se projevuje v její zahraniční a bezpečnostní politice.

Empirickou část tvoří čtyři kapitoly, mající za cíl rozebrat a analyzovat, jak EU v rámci vybraných případů působí, jak k jednotlivým zemím přistupuje, jaké za tím účelem užívá nástroje a jak přenos evropských norem probíhá skrze výše zmiňované mechanismy šíření. První z těchto kapitol se věnuje západnímu Balkánu a tomu, jaké jsou vztahy mezi Unií a tímto regionem obecně. Tato kapitola má sloužit jako přechod mezi teoretickou a empirickou částí a současně jako úvod do problematiky případových studií. Následující tři kapitoly se pak věnují jednotlivým případům – Bosně

² Informační šíření, Procedurální šíření, Transference a Otevřené šíření.

a Hercegovině, Makedonii a Kosovu a tomu, jak dochází k přenosu evropských norem. Současně je v rámci kapitoly věnující se Bosně a Hercegovině i sub-kapitola, která rozebírá další Mannersův mechanismus pro šíření – Nákazu. Tento faktor považuji za okrajový, ale přesto jsem jej použila jako zajímavé vysvětlení případné balkánské motivace pro přijímání evropských norem. Tato sub-kapitola je situována do kapitoly o Bosně a Hercegovině z toho důvodu, že ačkoli se jedná o spíše obecné vysvětlení, lépe navazuje na zvolenou operacionalizaci práce. Současně je pak Bosně a Hercegovině věnováno více prostoru a kapitola je obsáhlejší než kapitoly zbývající. To proto, že zmiňovaný případ slouží v rámci práce jako jakýsi vzor, na základě něhož jsou jednotlivé body operacionalizace konkrétně vysvětlovány a definovány, a jedná se tak o jakési praktické prohloubení teoretické části, a proto jsou zbylé kapitoly menšího rozsahu, neboť již dochází k analýze konkrétních problémů. Současně je v rámci kapitoly o Bosně a Hercegovině věnován prostor i kritickým studiím, v rámci nichž je stručně (opět vzhledem k cílům práce) věnován prostor kritice evropských aktivit pod jejich zástěrkou „normativního úsilí“, které se mimo jiné prolíná celou empirickou částí práce s odkazem na vlastní materiální zájmy a cíle Evropské unie v regionu. Přesto se jedná jen o velmi stručnou zmínku a kritická studia by si v tomto směru zasloužila zcela jistě samostatnou diplomovou či jinou práci, která by se mohla jejich (často opodstatněné) kritice věnovat hlouběji. Empirická část je završena shrnutím, kde dochází k formulování závěru, propojení souvislostí, zodpovězení výzkumné otázky a potvrzení či vyvrácení hypotézy o tom, zdali je EU skutečně normativním aktérem či nikoliv.

Struktura práce napovídá, že došlo k odklonu od předchozího projektu. Odklon spočívá zejména v tom, že byl zúžen počet zkoumaných případů, a dále ve změně operacionalizace, která se předtím nezabývala mechanismy šíření, ale klíčovými hodnotami. Změna operacionalizace spočívá v lepším uchopení vlivu EU v dané zemi/regionu a více vypovídajícího zhodnocení celkového šíření evropských norem a standardů. Zúžení případů pak bylo učiněno vzhledem k jejich teritoriální blízkosti a současně větší perspektivně stát se jednou členskými zeměmi EU. Právě integrace do EU totiž hraje jednu z klíčových rolí v procesu normativního šíření a více či méně ho charakterizuje. Vyřazená mise EUPOL COPPS v rámci Palestinského teritoria tyto podmínky nenaplňovala. Veškeré podniknuté změny sloužily ku prospěchu této práce a umožnily jí získat jasnější výsledky.

1. NORMATIVNÍ MOC

Debaty o mezinárodním postavení EU jsou dlouhodobě zajímavým tématem, které neustále produkuje další snahy vysvětlit její fungování a roli na základě aplikací teorií mezinárodních vztahů. To zajisté i z toho důvodu, že se toto evropské společenství vymyká jak klasickým definicím samotného státu, tak i definicím mezinárodních organizací, neboť členské státy se dobrovolně vzdaly některých svých kompetencí ve prospěch této nadnárodní struktury, a tak v některých oblastech samy omezily svou vlastní suverenitu. Oblast zahraniční a bezpečnostní politiky EU je jasným dokladem tohoto specificky evropského trendu, kombinujícího jak mezivládní, tak i nadnárodní principy ve vzájemné komunikaci a organizaci. Myšlenka společné bezpečnosti a zahraniční politiky se prolíná celým vývojem EU a byla i jednou z hlavních idejí při zakládání společenství, nicméně hlavním motorem evropské integrace se stala ekonomická spolupráce, stále více spojující členské země a přitahující země další. Právě úzká ekonomická spolupráce a její následek v podobě rychle se prohlubující politické integrace měly za následek vznik otázek zabývajících se rolí tohoto nově vzniklého mezinárodního aktéra (Haukkala 2011, 45; Manners 2002, 235 - 240).

Hlavní kořeny myšlenky, totiž že Evropa a její společenství disponuje specifickou mocí, lze vystopovat zejména v práci *Francoise Duchêna*, považovaného za hlavního průkopníka myšlenek o normativnosti Evropského společenství a dále pak *Johana Galtunga*. Oba tito autoři ve svých dílech mluvili o specifické roli Evropy v mezinárodním systému a odkazovali na její civilní nevojenské aspekty. Duchêne v roce 1972 představil tzv. koncept *Civilian power Europe* (civilní moc) založený na „*ideé-force*“. Definováním EU (tehdy ES) jako civilní mocnosti měl autor na mysli „*zvláštního mezinárodního aktéra, jehož síla spočívá v jeho schopnosti prosazovat a podporovat stabilitu skrze ekonomické a politické prostředky spíše než skrze fyzickou donucovací sílu*“ (Whitman 2013, 174). Došlo tak k vymezení vůči převládajícímu (neo)realistickému přístupu v mezinárodních vztazích a bezpečnostních studiích, neboť ekonomická síla byla tímto nadřazena do té doby dominující vojenské síle. Současně pak Duchêne podtrhl vliv mezinárodní organizace jakožto významného mezinárodního aktéra. Tato myšlenka byla následně doplněna i o Galtungův koncept „*ideological power*“. Spojování EU s jinými koncepty moci, reflektujícími její nestátní

charakteristiky v podobě mezinárodního aktéra tak ukazují, že se nejedná o myšlenku, která by byla produktem až 21. století (Haukkala 2011, 45; Whitman 2013, 171; 174).³

Nicméně při celkovém pohledu na debaty týkající se evropského postavení či role v mezinárodním systému, převládaly v období studené války zejména jen ty teorie, které se zabývaly integračním procesem společenství. Základní otázka, co tato politika a její provádění vypovídá o samotných základech Unie, zůstala převážně bez povšimnutí. Až s koncem studené války došlo k rozvoji myšlenek snažících se jít za hranici běžných teorií a jejich vágních vysvětlení s cílem nalézt rámec, jenž by vysvětloval měnící se povahu vztahů mezi EU a zbytkem světa (Whitman 2011, 1).

Zvrat v myšlení o roli EU, s ohledem na tuto práci, je reprezentován významným článkem, jenž byl v roce 2002 publikován v časopise *Journal of Common Market Studies* a jehož autorem nebyl nikdo jiný než *Ian Manners*. Článek nazvaný „*Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*“ vyvolal v celé akademické obci zabývající se evropskými studiemi a mezinárodními vztahy obrovskou vlnu debat a lze jím charakterizovat první dekádu teoretizování o normativní moci EU. Celé toto období můžeme definovat jako snahu o rozšíření původního Mannersova konceptu a hledání konkrétních norem uvnitř politik EU (Whitman 2011, 171; Whitman 2013, 1 - 2).

Manners ve zmiňovaném článku reaguje na argument *Hedley Bulla* z 80. let, že EU není a pravděpodobně ani nikdy nebude skutečným aktérem mezinárodních vztahů. Tento argument rozpoutal velkou vlnu kritiky evropské civilní podstaty, neboť podle Bulla bylo pro mezinárodní roli EU nutné do jejího integračního procesu zapojit i vojenský element. Současně Bull upozornil na význam vojenských aspektů i historickou zkušenost, tvrdě že ekonomický rozvoj Evropy byl umožněn jen díky vojenské přítomnosti americké armády zajišťující bezpečnost a stabilitu v Evropě. Manners ovšem kritizuje i samotného Duchêna a poukazuje, že navzdory tomu, že zdůrazňuje civilní aspekty evropské mezinárodní role, má s Bullem a jeho kritikou

³ V poslední dekádě se v akademické obci objevují nové názory o roli Evropské unie a o tom, jakým způsobem může formovat mezinárodní společenství. To i s ohledem na stále velice problematickou domluvu týkající se vojenského uplatnění a spolupráce, duplikace s NATO či začínajícímu mírnému ekonomickému úpadku ve spojitosti s rychlým růstem asijských ekonomik. Proto na základě myšlenek Johana Galtunga (ideological power) či Françoise Duchêna (idée force) rozvinul v rámci svého článku „*Normative power Europe: A contradiction in Terms?*“ *Ian Manners* v roce 2002, jakožto hlavní představitel, nový koncept vnímání role EU a její moci v mezinárodním prostředí. Dle Mannerse se jedná o „*schopnost tvarovat představu 'normálního' v mezinárodních vztazích*“ (Manners, cit. dle Whitman, 2013: 172). Zajímá se tedy o úsilí EU nastavovat standardy pro druhé skrze prostředky šíření norem, spíše než úsilí stát se mocným ve smyslu vojenském či ekonomickém. Cílem je jít za hranice dichotomie mezi civilní a vojenskou mocí, tak typickou pro období studené války (Whitman, 2013: 174).

mnoho společného, neboť jeho představy o Evropě jsou stále postaveny na tradičním vestfálském, státocentrickém systému. Zadruhé Manners kritizuje, že ačkoli Duchêne poukazuje na civilní aspekty moci a Bull odkazuje na jaderné zastrašování a konvenční síly, oba prosazují přímou fyzickou sílu ve formě aktuálně pozorovatelných (empirických) schopností, ať už se jedná o ekonomickou nebo vojenskou moc. Současně pak oba Mannersem kritizovaní autoři vidí jako ústřední motivaci pro Evropu zejména její zájmy. To se ukázalo dle Mannerse jako nevhodné a dokládá to na příkladě rozpadu Sovětského svazu a vlně demokratizace ve střední Evropě. Manners považuje pád východního bloku za kolaps neudržitelných hodnot a norem, spíše než kolaps moci či síly. Tvrdí, že právě na tomto příkladě lze vidět, jak velký význam mají normy a hodnoty ve světové politice, a že je lze považovat za významnější činitele, než jsou moc či pozorovatelná síla (Manners 2002, 237 - 238).

Současně v rámci kritiky Duchênovy *civilian power*, se kterou bývá normativní koncept často spojován, Manners uvádí, že tento Duchênovův koncept je založen na eurocentrickém, nekoloniálním vnímání zbytku světa, zdůrazňujícím roli státu a fyzickou sílu. To proto, že *civilian power* lze charakterizovat třemi základními aspekty – multilateralismem (diplomatická spolupráce za účelem řešení mezinárodních problémů), důrazem na ekonomickou moc a apelací na mezinárodní právo. *Normativní moc Evropy* (NPE) se však liší tím, že chápe mezinárodní systém jako společnost složenou z různých aktérů a odmítá tendenci omezovat aktivity mezinárodního společenství pouze na vztahy mezi státy; dále zdůrazňuje kosmopolitní povahu evropských principů, zejména závazek umisťovat universální normy a principy do centra vztahů svých členů a ostatního světa. Koncept NPE tak klade důraz na celkovou moc, kterou EU představuje a současně zahrnuje i debaty nejen o tom, co je na EU normativní, nýbrž i to, co by normativní být mělo (Whitman 2011, 4 - 5).

Jak bylo uvedeno výše, Manners tak zdůrazňuje i kosmopolitnost svého přístupu. Ta je dána tím, že evropská zahraniční politika je založena na 3 rovinách, mezi něž patří vztahy mezi členskými státy, nadnárodní pojetí EU a kosmopolitní světová společnost (Whitman 2011, 5). Zjednodušeně řečeno, Manners se svým konceptem NPE přiblížil více debatám o ontologických základech EU a umístil identitu a povahu EU do nového rámce, ve kterém je jeho cílem odstranit stát, jakožto předmět zájmu a přeorientovat pozornost na studium EU spíše do oblasti výzkumu vytváření idejí a síly norem (Whitman 2011, 2).

Tento posun směrem k normativním a hodnotově řízeným rysům EU lze pak zcela jistě nejlépe pozorovat ve vývoji zahraniční politiky a důrazu evropských představitelů na význam hodnot a norem ve vnějších evropských vztazích. To je dáno i prostřednictvím zakládajících smluv EU, ve kterých hodnoty a principy tvoří základ evropské identity a tvarují roli EU v mezinárodním prostředí, jakožto mezinárodního aktéra (Whitman 2011, 2). Důkazem je článek 1a Lisabonské smlouvy, stanovující, že „*Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů*“ (Lisabonská smlouva 2007).

Manners svým textem dále usiloval o ohraničení období po konci studené války směrem k více principiálně orientované analýze, jelikož EU se dostala do popředí svým důrazem na zmiňované demokratické principy, lidská práva a právní stát, tj. faktory, které tradiční přístupy mají problém rozvinout. V tomto smyslu tedy definice evropské zahraniční politiky v normativním pojetí znamená, že tato nemůže být vysvětlována či analyzována pouze na základě čistě vojenských nebo ekonomických prostředků. Cílem tohoto konceptu je proto zkoumat, jak EU nastavuje standardy pro ostatní, skrze šíření svých norem a hodnot, a tudíž je koncept NPE, dle Mannerse, nezávislý na diskuzích týkajících se *hard* a *soft power* (Whitman 2011, 2 - 3).

Otázkou zůstává, proč tomu tak je, že právě EU disponuje touto normativní mocí, v čem spočívá její síla. Někteří mohou tvrdit, že EU jednoduše propaguje své vlastní (ale rovněž universální) normy, stejně tak, jako tomu bylo dříve v případě mnoha říší a současných globálních mocností. Manners ovšem tvrdí, že normativní odlišnost EU spočívá v její historické zkušenosti, hybridním politickém zřízení a politicky-právním nastavení. Vzhledem k tomu, že EU se formovala v poválečném období na území přímo zasaženém válkou a s vysokou mírou nacionalismu, který vedl k samotným válkám, byly zakládající státy zavázány a odhodlány sdílet a kontrolovat své zdroje za účelem bránění míru a stability. EU tak vznikla jako hybridní organizace spojující supranacionální a mezinárodní formy vládnutí přesahující tradiční vestfálské uspořádání a vnímání státu (Manners 2002, 240). Tocciová pak doplňuje, že evropské státy si plně uvědomovaly, že spolupráce a integrace je pro ně jedinou možnou cestou k zajištění společné bezpečnosti, míru a prosperity. Tato Kantovská logika se pak zcela

logicky rozšířila i do normativní evropské zahraniční politiky. Proto lze na EU pohlížet i jako na post-moderního aktéra, který na rozdíl od klasických moderních států nezakládá svou sílu na rovnováze moci, či hře s nulovým součtem. Stručně řečeno je toto jednání v zahraniční politice založeno na myšlence, že spolupráce a posilování třetích zemí může EU dovést k naplnění jejích základních zájmů. Odlišné vnímání vnitřní bezpečnosti tak vedlo EU k podpoře rozvinutého sousedství na jejích hranicích (Tocci 2008a, 3).

Jak lze vypočítat na předchozích řádcích, pro studium nové role EU se stal zcela jistě důležitým mezníkem konec studené války. Rostoucí důraz byl stále více kladen na pochopení, konceptualizaci a mnohem širší myšlení o EU jako o politické entitě, plně se angažující v mezinárodním systému, jenž je částečně formován i touto angažovaností. Období počátku devadesátých let se tak stalo mimořádným časovým mezníkem i pro formování samotné EU a její zahraniční politiky. Vstoupení v platnost Maastrichtské smlouvy a její pilířové struktury, vymezující a jasně definující druhý pilíř v podobě Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, jsou toho jen důkazem. Současně začala být EU stále více vnímána jako aktér „*se zásadovým přístupem v zahraniční politice... jednajícím podle souboru dynamických, a přesto identifikovatelných, hodnot, principů a představ o světě*“, ke kterým také velice často odkazují evropští klíčoví představitelé a považují je za základ evropské role v mezinárodním systému (Lucarelli 2006, 2).

Zejména v době krizí a při debatách o budoucím směřování EU, jsou hodnoty a principy organizace hnacím motorem dalšího rozvoje. Stejně tak je podle Lucarelliové všudypřítomné odkazování k „*historické zodpovědnosti EU ve světě*“ (Lucarelli 2006, 3). To lze nalézt i v *Laekenské deklaraci* (Deklarace o budoucnosti Evropské unie) z roku 2001 uvádějící, že Evropa jako kontinent svobody, solidarity a různorodosti musí nést svou míru zodpovědnosti v globalizovaném světě. Podobně lze uvažovat i na základě textu *Evropské bezpečnostní strategie* (ESS) z roku 2003, zmiňující potřebu sdílet zodpovědnost za světovou bezpečnost a budování lepšího světa, rozvoj silnější mezinárodní společnosti, dobře fungující mezinárodní instituce, vládu práva či ochranu lidských práv atd. (Lucarelli 2006, 3).

Podle autorky je tedy jasně patrné, že na základě těchto a mnoha dalších dokumentů a projevů lze vytyčit mezinárodního aktéra jen s velmi malým odkazem k tradičnímu vnímání státu. To proto, že EU svou současnou stabilizující roli

v mezinárodní politice přisuzuje historické zkušenosti, přičemž vnější vztahy inspiruje etikou zodpovědnosti k ostatním. Závěr, k němuž Lucarelliová a Manners dochází je pak založen na faktu, že nelze považovat samotnou prezentaci EU pouze jako rétoriku, neboť zájmy a identita nemohou existovat jedna bez druhé s ohledem na kontext, ve kterém se vzájemně ovlivňují aktér se strukturou. Zjednodušeně řečeno nelze oddělit rétoriku EU o významu jejích hodnot a norem od vlivu této rétoriky na její skutečnou identitu a principy (Lucarelli 2006, 3 - 4).

Zahraniční politiku můžeme taktéž chápat jako zajišťování bezpečnosti a prosazování svých zájmů. To lze propojit i s konceptem normativní moci, neboť je zcela pochopitelné, že i EU má své zájmy a cíle, kterých se snaží dosáhnout. Při pohledu na politiku sousedství lze právě toto propojení zájmů a norem pozorovat. Klid, stabilita a mír na hranicích EU a sousedních regionů není jen zahraniční prioritou, ale také hodnotou a principem EU, neboť bude-li se EU snažit v těchto oblastech rozvíjet demokracii, mír, respekt k lidským právům a vládu práva, dojde nejen k přenosu evropských hodnot na sousední státy, ale i k posílení stability a klidu, který je pro samotné fungování EU důležitý. To z toho důvodu, že nestabilita v regionech sousedících s EU může vést k nadměrnému přílivu imigrantů, komplikacím v energetických dodávkách (ať už ropy, či plynu), ke zhoršení obchodních styků majících dopad na ekonomiky členských zemí a celé Unie (Noutcheva 2008a, 29 – 31; Noutcheva 2008b, 4 - 5). Dlouhodobě je tedy pro EU logicky mnohem výhodnější chránit tyto zájmy a principy v sousedství změnou mezinárodního společenství fungujícího na základě mezinárodního práva. Důraz na lidská práva a dobré vládnutí neznamená prospěch jen pro EU, ale i pro další aktéry. Současně má toto jednání za následek snižování mezinárodního napětí a usnadňování mezinárodní spolupráce.

1.1. Principy, hodnoty a normy EU

Cílem následující části této diplomové práce je uchopit zahraniční politiku EU a definovat její cíle a nástroje s ohledem na její normativitu. Z výše uvedeného vyplývá, že normativnost EU nelze analyzovat a hodnotit jen na základě rozboru cílů, jež si aktér sám stanovil, ale je nezbytně nutné zkoumat i to, jakým způsobem jsou tyto cíle prezentovány a naplňovány. Uvedeme-li konkrétní příklad, tak je jasné, že za normativního aktéra lze jen stěží považovat někoho, kdo své hodnoty míru a např.

respektu k lidským právům, prosazuje prostřednictvím vojenských intervencí a agresivní, výbojné zahraniční politiky.

1.1.1. Normativní cíle a normativní zahraniční politika EU

Nejprve je nutné definovat, co to vlastně jsou normy a co tvoří normativní cíle zahraniční politiky. Jedním z hlavních dělení, které lze použít, je rozdíl mezi hodnotami (normativní složka) a zájmy, které nejsou za normativní příliš považovány. Ovšem i toto dělení má mnoho kritiků, např. Hans Morgenthau tvrdil, že volba není mezi morálními principy a národními zájmy postrádajícími morální důstojnost, ale mezi principy odtrženými od politické reality a principy právě z politické reality odvozenými. Zastánci konstruktivismu pak mohou tvrdit, že normy a hodnoty jsou ovlivněny naší subjektivitou a mají tak námi utvořenou podstatu. Spor mezi zájmy a normami se nejvíce projeví při aplikaci na konkrétní případy. Hodnoty jako demokracie, mír, spravedlnost nebo vláda práva mohou být prezentovány mnoha způsoby, mnoha aktéry a v mnohých kontextech. Navíc snaha dosáhnout těchto hodnot může být v rozporu s ostatními hodnotami – např. souzení válečných zločinců může v některých případech být v rozporu se zajištěním a podporou mírové dohody mezi znesvářenými stranami. Podobnou logiku lze vidět i v respektování svobody občanů a boji proti organizovanému zločinu, který může být v rozporu s ochranou individuálních lidských práv. Také prosazování demokracie může být velmi často v rozporu se snahou udržet mír a stabilitu v zemi či regionu. Výběr hodnot a ustanovení hierarchie mezi nimi, je tak proces založený na tom, jaké zájmy hodlá aktér prosazovat a jak je definuje (Tocci 2008a, 5 - 6).

Nathalie Tocciová definuje normativní zahraniční cíle jako „*takové, jejichž cílem je tvarovat prostředí jeho regulováním skrze mezinárodní režimy, organizace a právo*“ (2008a 7). V tomto ohledu je důležitá vysoká míra mezinárodní institucionalizace a regulování umožňující vytvoření společného prostoru pro život. Mezinárodní instituce, režimy a právo poskytují normativní rámec, který strukturuje vzájemné vztahy mezi aktéry. I v tomto ohledu lze opět zmínit Duchêna a jeho „*civilian power*“ usilující o domestikaci vztahů mezi státy na základě ukotvení mezinárodních problémů do oblasti smluvních struktur. Je však nutné poznamenat, že normativním cílem je ten, který do mezinárodní regulace váže úplně všechny zúčastněné aktéry. Toto poukazování na mezinárodní právo, podle Tocciové, umožňuje dosáhnout snížení rizik vynucovat

normy prostřednictvím moci a síly. Mezinárodní právo tak poskytuje normativní hranice, v rámci nichž mohou být kodifikované normy interpretovány a vynucovány (Tocci 2008a, 7 - 8).

Aby byla zahraniční politika normativní, musí splňovat ještě jedno kritérium – normativní cíle musí být dosahovány skrze normativní prostředky. Při pohledu na „civilian power“ atp. je za normativní prostředek považován důraz na ekonomiku, sociální, diplomatické a kulturní nástroje jako protiklad vojenské síly. Při přenesení těchto požadavků na Evropskou unii, Whitman argumentuje, že ačkoli EU rozvine své vojenské schopnosti, její civilní charakter zůstane nedotčený vzhledem k sekundární roli vojenské síly, na rozdíl od primárního důrazu na ekonomiku a diplomacii, což Tocciová doplňuje o informaci, že lze zcela logicky vidět rozdíl v ochraně lidských práv a demokracie skrze vojenské prostředky a skrze humanitární pomoc, diplomacii či technickou asistenci. Ovšem v některých případech i toto dělení není zcela jasné, neboť v některých situacích, jako např. v případě ekonomických sankcí, mohou být dopady stejně tak škodlivé pro obyvatelstvo, jako je tomu v případě války či intervence (Tocci 2008a, 8 - 9).

Evropská unie v současnosti představuje jednoho z největších světových donorů operací spojených jak s rozvojovou pomocí, tak s řešením konfliktů, a stává se tak jedním z hlavních aktérů v regionálním a globálním peacebuildingu. Z toho důvodu v posledních několika letech začal vznikat tzv. *Evropský rámec pro budování míru*, vycházející z ekonomického, politického a sociálního potenciálu EU. Proto i v této oblasti aktivit *Společné bezpečnostní a obranné politiky EU* (SBOP) lze pozorovat jakýsi posun. Ten je dle Richmonda a jiných charakterizován posunem z tzv. třetí do čtvrté generace peacebuildingu. Tato nová, post-liberální generace budování míru je mnohem více spojena s evropským pojetím světového pořádku a míru a je založena na její dlouhodobé tradici a vývoji. Jedná se tak o kombinaci jejích normativních a institucionálních standardů, přístupu k bezpečnosti, demokracii, právnímu řádu, občanské společnosti, rozvoji a v neposlední řadě také postoji k lidským právům (Richmond a kol. 2011, 449 - 451).

Jak již bylo několikrát v rámci tohoto textu uvedeno, společenství v Evropě bylo formováno jako mírový projekt (Tocci 2008b, 2). Manners současně říká, že vývoj evropské politiky řešení konfliktů lze zkoumat v rámci dvojí perspektivy. Prvním z nich je úhel pohledu, zabývající se preferovanými nástroji pro prevenci konfliktů, druhým

pak studium jednotlivých období vývoje této politiky. To proto, že v průběhu studené války byly politiky týkající se vnějších akcí Evropských společenství málo rozvinuty a poměrně těžkopádně koordinovány. K radikální změně došlo až s koncem studené války a v období první poloviny devadesátých let, kdy EU zásadně přeformulovala své vnější akce na základě sebereflexe po událostech v jihovýchodní a střední Evropě. Proto došlo mezi lety 1996 a 2003 k většímu důrazu EU na prevenci konfliktů, budování akceschopnosti a mise v rámci postkonfliktního budování míru. Do popředí zájmu se tak mnohem výrazněji dostala norma v podobě míru (Manners 2004, 8 - 10).

Richmond a kol. odkazuje i na Lisabonskou smlouvu a změny, které přináší. Zdůrazňují to, jakým způsobem tato smlouva volá po propojení EU a míru a potřebě více prohlubovat mírotvorné úsilí a rozvoj v oblastech sousedících s Unií a nejen tam. Toto úsilí je založeno na hodnotách, jakými jsou udržitelný mír, lidská bezpečnost, koncept zodpovědnosti chránit (*R2P*), efektivní multilateralismus atd. Nejvíce je však kladen důraz na podporu demokracie, lidských práv a posilování občanské společnosti skrze dialog (Richmond a kol. 2011, 451).

Evropský rámec pro budování míru je založen na cílech liberálního peacebuildingu – tj. vytvoření stabilních liberálních států, a současně přesahuje tuto úroveň státu skrze regionální integraci. Činí tak prostřednictvím členství, dárcovských aktivit a široké škály činností v oblastech jako jsou institucionální reformy, bezpečnost a policejní ochrana, rozvojová politika, podpora občanské společnosti a skrze její unijní normativní aspirace zohledňuje i sociální spravedlnost. Z tohoto důvodu můžeme rámec podle Richmonda a kol. rozdělit na nevojenské a vojenské přístupy. Právě nevojenské politiky a aktivity utvářejí hlavní oblast zájmu a lze do nich zahrnout jak krátkodobé nástroje (pro okamžité řešení konfliktní situace), tak středně- a dlouhodobé instrumenty mající za cíl podporovat strukturální stabilitu, tj. nezbytné sociální, ekonomické a politické reformy pro minimalizování příčin konfliktu (Richmond a kol. 2011, 455).

To, jaké jsou tyto klíčové hodnoty EU pro aktivity v rámci evropského peacebuildingu a jaký je její normativní základ, definoval právě i Ian Manners. Ten rozvinul systém celkem devíti hodnot, jež tvoří normativní základ EU. Jako klíčové hodnoty uvádí *mír, svobodu, demokracii, vládu práva a respekt k lidským právům*. Všechny tyto základní hodnoty a principy lze nalézt již v době Roberta Schumana při formování ESUO a EHS, a všechny byly posléze rozvíjeny i např. v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky či v případě kodaňských kritérií. Těchto pět

klíčových norem pak doplňuje Manners o čtyři tzv. minoritní normy v rámci utváření a reálné praxe EU, třebaže se jedná o hodnoty, které jsou mnohem více sporné. Patří mezi ně *sociální solidarita*, *anti-diskriminace (rovnost)*, *udržitelný rozvoj a dobré vládnutí*⁴ (Manners 2002, 242; Richmond a kol. 2011, 455 – 456; Bretherton a Vogler 2006, 42).

Za nejzákladnější z těchto všech norem lze považovat mír a svobodu, neboť byly definovány v západní evropské politice již na počátku poválečného období v reakci na události a prožitky druhé světové války. Normy jako demokracie, vláda práva a respekt k lidským právům vznikaly později za účelem odlišení demokratické západní Evropy od komunistické východní Evropy. Později se tyto normy staly rozhodujícími znaky pro tranzici států z komunistických režimů, jak je mimo jiné i reflektováno v rámci Kodaňských kritérií. Hodnota sociální solidarity byla formována jako jakési protipatření vyvažující efekty Jednotného Evropského aktu a vznikající jednotné měnové unie. Ze sociálního popudu tak došlo k vytvoření i další normy – rovnosti, mající za cíl bojovat proti rasismu a pronásledování menšin, a to zejména v devadesátých letech minulého století. Další normou, jež byla zahrnuta do evropské agendy, a to prostřednictvím začlenění do Amsterodamské smlouvy, se na základě Summitu v Riu stal udržitelný rozvoj, jehož účelem je zabývat se dlouhodobými sociálními, politickými, ekonomickými a environmentálními dopady rozvoje a tržními strategiemi. A konečně norma apelující na dobré vládnutí byla postupně vytvořena v reakci na rezignaci Evropské komise v roce 1999 s cílem připravit země střední a východní Evropy na jejich případné členství v Unii (Richmond a kol. 2011, 455 - 456; Manners 2002, 242 - 243).

Dodržování a rozšíření těchto norem pak, dle Mannerse, umožňuje EU prezentovat se jako něco mnohem víc, než pouhou formu ekonomického vládnutí pro účely řízení globální ekonomiky. Pokud hledáme konkrétní legislativní či smluvní dopad potřeby větší legitimacy základních norem a hodnot, jež EU prezentuje, najdeme jeho vyjádření kromě Lisabonské smlouvy hlavně v Listině základních práv přijaté v roce 2000 v Nice. Zde dochází k formulaci a novému zdůraznění klíčových a minoritních norem, se snahou z těchto norem učinit základní pravidla občanství EU (Manners 2002, 244; Bretherton a Vogler 2006, 42 - 44).

⁴ Právě naplňování, resp. prohlubování, těchto minoritních norem je případem šíření NPE v Makedonii.

1.1.2. Šíření norem

To co je důležité, není, zdali tyto normativní hodnoty EU akceptuje, ale naopak jakým způsobem a prostředky jsou šířeny, jak bylo již uvedeno na předchozích stranách. Podstatné pak je, že v rámci tohoto úsilí lze pozorovat absenci fyzické síly při jejich šíření a uplatňování (Manners 2002, 244, Manners 2004, 5). Jak je možné, že je EU schopna ovlivňovat třetí země a šířit své hodnoty? Tocciová uvádí, že EU disponuje tak specifickým rámcem vládnutí, práva a politik, který nabízí pro třetí země jakýsi motivační rámec, a to i v případě etno-politických konfliktů. Současně může EU skrze své politické nástroje vyslat popud k ukončení těchto konfliktů. Obzvláště silné postavení lze pozorovat v sousedících regionech EU, neboť právě zde jsou akce EU nejčastější, nejlépe pozorovatelné a velkou roli v tomto případě hraje i otázka členství a přístupových jednání (Tocci 2007, 10).

To, jakým způsobem se EU ke třetím zemím chová, jaký k nim má přístup, a jak jsou tedy šířeny její hodnoty, lze rozdělit obecně do dvou procesů, které Tocciová dělí na Podmíněnost (Kondicionalita) a Sociální učení. První z nich, kondicionalitu, lze definovat velice obecně jako systém odměn a trestů v případě, že je/není třetím aktérem naplněn požadavek nebo podmínka, jež EU vyslala. Tento přístup ze strany EU je nejpatrnější právě v případě rozšiřování EU, neboť o členství se ucházející země musí nejdříve naplnit požadavky EU pro členství, mezi které lze zařadit i známá *Kodaňská kritéria*, často spojená se změnou vládnoucích struktur, ekonomikou či občanskou společností. Podmíněnost lze rozdělit na pozitivní a negativní, kdy pozitivní podmíněností je vidina odměny a zisku za naplnění určité podmínky, přičemž negativní je spojena s obavou ztráty určitého privilegia či ekonomické pomoci a sankcemi (Tocci 2007, 10 - 11). Ze zmíněných důvodů je tedy oblast bývalé Jugoslávie velice přitažlivou oblastí pro zkoumání, jakým způsobem se normy EU šíří a jak je SBOP v této oblasti úspěšná.

Jako druhý model přesunu norem uvádí Tocciová tzv. sociální učení jako jakýsi protipól podmíněnosti nutící politické aktéry k pragmatickému kalkulu ztrát a zisků. V případě sociálního učení dochází k transformaci zájmů a možných identit v momentě, kdy třetí země začne dobrovolně přijímat normy EU za své a zcela normální (Tocci 2007, 15). Dochází zde tedy k naplnění Mannersových slov, že normativní moc spočívá ve změně toho, co ostatní budou přijímat za své a normální. Díky úzkému kontaktu s institucionálním rámcem EU, ostatní aktéři „*mohou změnit své základní hodnoty, vize*

a cíle...Mohou také změnit své preferované strategie“ jednání, jako jsou vyjednávání, kompromis a chování podle mezinárodního práva. Oba tyto procesy se vzájemně ovlivňují. Podmíněnost může projevit své výsledky v krátkodobém a střednědobém horizontu, kdy aktéři bez změny své vnitřní identity a zájmů jednoduše změni své jednání za účelem získání odměny. Může však dojít k postupnému přejímání hodnot a norem za účelem dosahování na odměny, a tím může dojít k zakořenění změny identity mající dlouhodobé dopady (Tocci 2007, 15).

Právě šíření evropských norem je pro účely této diplomové práce nejpodstatnější částí konceptu normativní moci a tvoří samotný základ její operacionalizace pro následnou analýzu. Tato operacionalizace je proto založena na tzv. mechanismech šíření norem, které definoval Manners. Jedná se o šest základních faktorů pro šíření norem v mezinárodním prostředí, jež využívá i EU, a které umožňují přechod norem a jejich přijetí ve třetí zemi či třetím aktérem. Právě tyto faktory budou zásadními pro další část práce věnující se oblasti západního Balkánu, neboť cílem bude jejich analýza. Patří mezi ně tzv. nákaza⁵, informační šíření⁶, procesní šíření⁷, přenos⁸ (transference), otevřené šíření⁹ a kulturní filtr (Manners 2002, 244; Manners 2004, 5)¹⁰.

Whitman uvádí, že tyto mechanismy pro šíření norem můžeme považovat za jakýsi systém implementace souboru nástrojů, jenž je EU dostupný. Nástroje ovšem v tomto případě nejsou Evropskou unií formálně identifikovány jako její „systém pro implementaci“, ale poskytují typologii, podle které lze zřídit rámeček, dle něhož lze zkoumat, do jaké míry EU naplňuje své aspirace na prosazování vlastní mezinárodní identity. Jako hlavní nástroje v tomto ohledu pak Whitman pro oblast SBOP považuje čtyři mechanismy šíření – informační, procedurální, transferenci a otevřené šíření (Whitman 2002, 14).

⁵ Neúmyslné šíření myšlenek z EU k jiným politickým aktérům. Jako příklad Manners uvádí evropskou ekonomickou integraci motivující např. MERCOSUR (Manners 2002, 244).

⁶ Výsledek strategické komunikace a sdělení jako jsou deklaráce, iniciativa předsednictví EU a komisařů atp. (Manners 2002, 244).

⁷ Dochází k institucionalizaci vztahů mezi EU a třetími zeměmi – meziregionální spolupráce a smlouvy, rozšiřování EU a členství unie v mezinárodních organizacích (Manners 2002, 244).

⁸ K rozšiřování evropských norem dochází, jakmile EU začne se třetími zeměmi vyměňovat zboží, technickou pomoc, služby a obchodovat skrze hmotné a finanční prostředky (Manners 2002, 245).

⁹ Jedná se o výsledek přímé fyzické přítomnosti EU ve třetí zemi či mezinárodní organizaci. Tento faktor může být představován např. delegací Evropské komise či monitorovací misí, jako tomu bylo v případě bývalé Jugoslávie (Manners 2002, 245).

¹⁰ Tento poslední faktor je spojen se sociálním a politickým učením třetích zemí, které normy vysílané EU buďto přijmou za své, nebo je zcela odmítnou. Současně se jedná o faktor, který je spojen s vytvářením nové identity přijímače norem (Manners 2002, 245).

Z toho důvodu, že oba autoři – Manners i Whitman, považují zmiňované mechanismy pro šíření norem za nástroje prosazování vlastní evropské identity a jejího vlivu, jsou tyto mechanismy pro účely diplomové práce zásadní a představují základ její operacionalizace. Proto v následující části budě těmto jednotlivým mechanismům věnován prostor současně kopírující i strukturu empirické části.

i. Informační šíření

V případě *informačního* šíření Whitman hovoří o zveřejňování vztahů mezi EU a třetími zeměmi. Tuto skupinu dále dělí na strategické a specifické informační šíření. Konkrétní nástroje pro strategické informační šíření Whitman shledává ve společných akcích, postojích a strategiích. Po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost však hovoříme o *Strategických zájmech a cílech* (Evropská rada), *Rozhodnutích Rady* (Rada EU) *o postojích a Rozhodnutích Rady o akcích* (viz níže). Přesto je však podstata toho šíření jasná a spočívá ve specifikaci pozice EU vůči konkrétní otázce nebo vztahům se třetími zeměmi. Základní premisou strategického informačního šíření norem skrze vytváření *acquis politique* bylo vybudování souboru zahraničně politických závazků, které EU a její členové vzájemně využívají. EU je tak schopna srze tento kanál vysílat třetí zemi signál, že otázka s ní spojená je rozebírána v rámci unijní agendy. Za další strategicko-informační nástroj pro šíření evropských norem pak můžeme považovat i *Závěry Rady* nebo *Sdělení komise*. Právě tyto pak představují nejaktivnější strategické informační šíření v oblasti západního Balkánu ohledně Paktu stability nebo Stabilizačních a přidružujících dohod. *Specifické informační šíření* můžeme charakterizovat jako záměr zřídít nebo přeorientovat politiku konkrétní oblasti. V rámci tohoto šíření jsou nejčastěji užívány deklarace EU, některá vyjádření společných postojů a demarše (Whitman 2002, 14 - 15).

V rámci empirické části práce bude toto zkoumáno prostřednictvím hlavních dokumentů Unie, jež jsou vůči té které konkrétní zemi ze strany EU prezentovány a v nichž jsou prezentovány jak evropské požadavky, tak základní hodnoty a normy.

ii. Procedurální šíření

Procedurální šíření dle Whitmana můžeme chápat jako totožné s tím Mannersovým a spočívá ve vytváření institucionalizovaných vztahů se třetími zeměmi zejména na bilaterálním základě. EU se prostřednictvím tohoto šíření snaží o ukotvení a regulaci svých zahraničních vztahů, a to zejména prostřednictvím systému vzájemných smluv a dohod. Nástroji tohoto šíření mohou být nejen tyto smlouvy a dohody, ale taktéž deklarace, vzájemné dopisy, udělování členství v EU či statusu pozorovatelů atp. Stejně tak Whitman uvádí, že toto šíření může mít i formu politického dialogu. Největšího rozměru tento mechanismus pro šíření dosahuje, zcela logicky, v případě zemí sousedících s EU, kde velkou roli hraje otázka možné integrace do EU (Whitman 2002, 16).

V praktické rovině tedy v tomto případě dojde k rozboru procesu stabilizace a přidružení, resp. evropského partnerství v případě Kosova. To proto, že se jedná o základní bilaterální ukotvení vzájemných vztahů mezi Unií a třetí zemí a současně se jedná o hlavní nástroj pro spolupráci směrem k integraci.

iii. Transference

Mechanismus *transference* Whitman rozšiřuje na pozitivní a negativní a lze jej tak víceméně ztotožnit s pozitivní a negativní podmíněností dle Tocciové. Hlavními zdroji pro pozitivní transferenci jsou fondy EU a část tvoří i operační výdaje SBOP, přičemž zdroje finanční pomoci můžeme nalézt i skrze příspěvky členských států do Evropské rozvojového fondu nebo skrze půjčky Evropské investiční banky. Negativní transference je pak vnímána zejména v podobě ekonomických sankcí skrze společné postoje a embarga (Whitman 2002, 16 - 17).

Tento mechanismus by měl být součástí analýzy předchozího faktoru, neboť je s ním velmi úzce propojen. Právě jejich vzájemné zpracování by mělo posloužit k analýze toho, zdali je EU zastávce spíše pozitivní nebo negativní transference a současně i dopomoci ke zjištění, jak jsou evropské normy naplňovány na základě podmíněnosti v praxi.

iv. Otevřené šíření

Otevřené šíření je založeno na přímé fyzické přítomnosti EU ve třetí zemi či mezinárodní organizaci. Tento faktor může být představován např. delegacemi Evropské komise či monitorovacími misemi, jako tomu bylo v případě bývalé Jugoslávie (Manners 2002, 245). Whitman dodává, že tento způsob šíření evropské normativity vznikl jako reakce na rozvoj unijních kapacit pro zvládání konfliktů a konfliktní management, jenž byl rozvíjen od závěrů summitu v Helsinkách v roce 1999 (Whitman 2002, 18 - 19).

Tento mechanismus bude v rámci empirické části založen na analýze evropských misí ve vybraných zemích s tím, že by mělo dojít ke zhodnocení nejen toho, jak jsou evropské normy šířeny prostřednictvím přímého vlivu EU, ale také i toho, jak jsou v těchto evropských aktivitách reflektovány např. vlastní zájmy EU nebo jak dochází k zapojování lokálních aktérů do procesu postkonfliktní obnovy (např. zapojení do budování efektivní police v Bosně a Hercegovině).

1.1.3. Normativní účinek

Normativní dopad či účinek je poslední možností, jak zkoumat zahraniční politiku aktéra a její normativnost. V této části je podstatný pohled na konkrétní výsledky, jež daná politika a úsilí produkuje, ovšem většina prací zabývajících se studiem civilní či *soft power* má tendenci více hodnotit a klást důraz na manifestovaný zájem, než na konkrétní výsledky (Tocci 2008a, 11).

Podle Tocciové, vede kontrola reálných dopadů jednání aktéra ke zjištění, jaké jsou skutečné motivace a zájmy daného aktéra. Současně by pak normativní dopad měl být zjišťován na základě pozorovatelné linie mezi přímými a nepřímými akcemi a efektivním budováním a upevňováním mezinárodního systému založeného na právu. Nejedná se o jednoduchý úkol, neboť je nutné vymezit jak, a do jaké míry konkrétní zahraniční politika způsobuje konkrétní institucionální, politické a právní změny uvnitř třetí země. Úkol je to velice komplikovaný právě proto, že jen velice zřídka je nějaká změna uvnitř třetí země přímým dopadem konkrétní zahraniční politiky, v tomto

případě EU, a výjimku tvoří snad jen vojenské prostředky s vysoce donucovacím potenciálem (Tocci 2008a, 11 - 12).

Normativní zahraniční politika je pak taková, která uspokojí jak cíle, které si předsevzala, tak i prostředky, jimiž jich dosáhne.

2. SPOLEČNÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ POLITIKA EU

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, otázky spojené s rolí EU v mezinárodním systému a zejména s její civilní či normativní mocí jsou předmětem debat již více než 30 let (Whitman 2006, 101). I toto pak tedy ovlivňuje jednání EU na poli zahraniční a bezpečnostní politiky, neboť EU, např. vedle OSN, patří mezi největší dárce v oblasti humanitární pomoci, boje s chudobou a předcházení krizí a zvládání konfliktů. Současně EU podporuje demokratizaci a demokratizační procesy v jiných zemích a stejně tak je aktivní i v oblasti lidských práv. Největší rozmach lze v této oblasti pozorovat od devadesátých let. SBOP tak zcela jistě patří mezi oblasti, na kterých lze zkoumat normativnost EU a posuzovat, zdali v rámci misí, ať už pod záštitou předchozí *Společné zahraniční a bezpečnostní politiky* (SZBP) či současné SBOP dochází k naplňování normativních cílů.

Společná bezpečnostní a obranná politika, dříve Evropská bezpečnostní a obranná politika (EBOP), je nerozlučnou částí SZBP. Lze na ni pohlížet jako na politiku prohlubující tento koncept a současně i jako na nástroj zahraniční politiky EU. Její význam spočívá ve společném úsilí všech členských států vytvořit obranné základny jak na technologickém, tak na průmyslovém základě, a navíc prohlubovat unijní vojenské a civilní schopnosti a kapacity. Právě poslední zmiňovaný aspekt pak umožňuje EU být aktivním globálním hráčem při řešení rozličných konfliktů a šířit tak své normativní hodnoty. Ačkoli se může zdát, že tato politika zasahuje do kompetencí národních vlád a současně narušuje principy jejich vnější suverenity, pravý opak je pravdou. Navzdory změnám, jež přinesla Lisabonská smlouva (viz níže), panuje v této oblasti stále silný mezivládní princip, a to ještě více, než v samotné SZBP. To z toho důvodu, že zde existuje schvalovací proces jednomyslnosti, bez kterého nelze produkovat jakoukoliv společnou politiku či rozhodnutí (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2011a).

Proto bude v následující kapitole rozebrána společná bezpečnostní a obranná politika, jako jeden z hlavních zájmů této práce. Dojde k formulování hlavních zájmů EU v této oblasti, postupný vývoj a formování a v neposlední řadě také to, jak zahraniční a bezpečnostní politiku ovlivnila Lisabonská smlouva přijatá v roce 2009, přinášející výrazné institucionální a rozhodovací změny v celé EU.

2.1. Společná bezpečnostní a obranná politika: Formování a vývoj

Integrace v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky probíhala jiným způsobem, než tomu bylo např. v případě ekonomické či politické spolupráce. Myšlenka zřízení samostatné evropské zahraniční politiky byla pro mnoho členských států velmi ožehavým tématem, a to zejména pro ty, které viděly největší potenciál právě v ekonomické integraci. Prohlubování spolupráce v oblasti bezpečnosti a zahraniční politiky bylo problematické, neboť bylo od členských států potřeba předat část své suverenity nadnárodnímu celku. Agenda týkající se této problematiky se objevila na jednacím stole Evropských společenství až na přelomu šedesátých let¹¹, kdy se členské státy dohodly na zřízení dobrovolné struktury *Evropské politické spolupráce* (EPS; 1970) pro zahraniční politiku mimo smluvní rámec Společenství, založené na vzájemné konzultaci mezi členskými zeměmi ES v oblastech týkajících se otázek společných obav a zájmů. Až díky *Jednotnému evropskému aktu* (JEA) v roce 1986 došlo k začlenění zahraniční politiky a EPS do smluvních struktur Společenství a společná konzultace se tak stala právním závazkem (Sjursen 2006, 2 – 3; Smith 2003, 29).

K dalšímu zásadnímu zvratu ve vnímání bezpečnostní a zahraniční politiky Společenství došlo spolu s koncem studené války, neboť jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, EU začala být vnímána jako aktér, jenž se může s novým světovým řádem na počátku devadesátých let velmi dobře vypořádat, a stejně tak i s novou bezpečnostní agendou. Proto došlo v rámci Maastrichtské smlouvy v roce 1991 k nahrazení EPS novou agendou v podobě SZBP. Členským státům bylo s touto změnou umožněno nejen společně diskutovat a budovat zahraniční politiku, nýbrž také vytvářet společnou obrannou politiku s možným vyústěním ve společnou obranu vůbec (Arteaga 2010, 30; Sjursen 2013, 3).

První kroky k vytvoření evropské bezpečnostní a obranné politiky v novodobé historii EU byly podniknuty v roce 1991, kdy byla formulována Maastrichtská smlouva přinášející pilířovou strukturu Evropské unie, neboť situace v mezinárodním systému vyžadovala, aby došlo k větší zodpovědnosti ze strany EU (tehdy ES) v otázkách bezpečnosti a obrany. Znovusjednocení Německa a konec konfliktu mezi východem a západem přiměla evropské státy k posílení jejich vzájemných vazeb a současně

¹¹ Po neúspěchu při formování Evropského obranného společenství v padesátých letech minulého století byla po dlouhou dobu otázka integrace v bezpečnostní politice často přehlížena.

zajištění, že nové Německo zůstane aktivním hráčem na evropském poli a bude i nadále sdílet hodnoty a zájmy se svými sousedy. Je však nutné podotknout, že členské státy nebyly ještě plně připraveny na to, aby došlo k plnému přijetí skutečné společné politiky v oblasti bezpečnosti a obrany. Z toho důvodu byl utvořen zvláštní systém pro rozhodování v těchto otázkách v rámci druhého pilíře Smlouvy o EU posilující mezivládní spolupráci členských států (Cameron 2007, 27 – 28; Müller-Brandeck-Bocquet 2008, 265 – 266; Smith 2003, 30 - 31).

Přesto, ještě dříve než samotná smlouva o EU nabyla platnosti, ukázaly se v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky nedostatky v plné míře prostřednictvím nových nepokojů v mezinárodním prostředí, a to zejména ve spojitosti s krizí na Balkáně. Ukázalo se, že EU není schopna se vypořádat s násilným rozpadem Jugoslávie a zajistit mírový přechod k novým následnickým státům jen svépomocí, bez aktivního zapojení Spojených států. Stejně tak lze kriticky zhodnotit i samotnou míru role, jež EU v té době připadala ve srovnání s tehdy převládající velmocností Spojenými státy (Cameron 2007, 28; Müller-Brandeck-Bocquet 2008, 266).

Larsen pak dodává, že EU se sice v průběhu devadesátých let koncipovala jako civilní či řekněme i normativní mocnost, ale je nutno si uvědomit, že toto formování probíhalo jako součást převažujícího diskursu, přímo nevylučujícího vojenské aktivity či formování v oblasti vojenské moci (Larsen 2002, 289; Manners 2004). Tento trend v posilování vojenské síly a její transformace do oblasti zahraniční politiky se ještě více zvýraznil po britsko-francouzském summitu v St. Malo v roce 1998 (Arteaga 2010, 34). Vojenské a civilní prostředky pro zvládání konfliktů a budování mírových stabilních společností se tak staly doplňujícími instrumenty zahraniční politiky, kdy preferovány byly a stále jsou zejména nevojenské diplomatické, tj. i normativní, prostředky, přičemž vojenské nástroje se staly posledním možným řešením situace (Larsen 2002, 289 - 292). Společná bezpečnostní a obranná politika byla proto vždy založena na normativních principech a nebyla s nimi nikdy ve výrazném rozporu. Naopak normativita její vývoj ovlivňovala a pomáhala formovat.

Poprvé byl termín Evropská bezpečnostní a obranná politika představen v červnu 1999 na summitu EU v Kolíně nad Rýnem, kde se členské státy zavázaly posílit roli EU v politicko-bezpečnostních otázkách a současně i zvýšit její praktické schopnosti ve vypořádání se s hrozbami, a to zejména v reakci na události v Kosovu na konci devadesátých let. Tato doba EU opět ukázala, že je nezbytně nutné začít

budovat kapacity a dovednosti pro zvládání krizí ve vlastním sousedství bez primární závislosti na Spojených státech. Tento summit znamenal ve vývoji společné bezpečnosti jakýsi milník, neboť mělo dojít k vytvoření evropského potenciálu v rozsahu Petersberských úkonů. Současně bylo v roce 2000 rozhodnuto o začlenění struktur Západoevropské unie do EU (Müller-Brandeck-Bocquet 2008, 266; Smith 2003, 37 - 38; 46).

Dalším zajímavým počinem byl summit v Helsinkách na přelomu roku 1999. Nejen že došlo k přijetí závazku vytvoření vlastních sil rychlého nasazení EU, ale také došlo ke zdůrazňování významnosti nevojenské úrovně zvládání a řešení krizí v podobě tzv. *Helsinki Headline Goal*. Vzhledem k tomu, že však do roku 2003 nedošlo k jeho naplnění, byl vytvořen nový rámec – *Headline Goal 2010*, usilující o vytvoření akceschopných a rychle nasaditelných jednotek do roku 2010 (Müller-Brandeck-Bocquet 2008, 266; Smith 2003, 46).

Sjursenová dále uvádí, že SZBP byla založena na výrazném protikladu při svém zakládání, neboť „*se předpokládalo, že vnější suverenita členských států nebude nijak dotčena, zatímco současně bude produkována společná politika*“ (Sjursen 2013, 3). Téměř až do konce devadesátých let byl vývoj EU v této oblasti poněkud pomalý až skeptický. Změna přišla v roce 1998, kdy tehdejší britský premiér Tony Blair vyjádřil svou podporu pro vytvoření nezávislé evropské bezpečnostní politiky. Tato změna v do té doby typicky rezervované britské politice byla reflektována následně v Amsterodamské smlouvě nově ustavující úřad *Vysokého zmocněnce SZBP* spolu s *Útvarem pro politické plánování a včasné varování*, jenž měl sloužit jako pomocná ruka vysokému zmocněnci (Sjursen 2013, 3; Cameron 2007, 30; Smith 2003, 43 - 45).

Při pohledu na toto období je nutno reflektovat i jakési uvědomění si principů a hodnot, jež EU v té době produkovala. EU se zavázala rozvíjet bezpečnostní politiku spočívající na principech mezinárodního práva a multilaterální spolupráce, což mělo za následek, že mezi lety 2003 a 2012 došlo k výraznému nárůstu aktivního zapojení EU do vojenských a civilních operací. EU se tak snažila o naplnění svých cílů a principů, jež například manifestovala v rámci své bezpečnostní strategie „*Bezpečná Evropa v lepším světě*“ v roce 2003 (Sjursen 2013, 3). Na jejím základě byly stanoveny cíle EU v podobě přijetí větší zodpovědnosti za světovou bezpečnost a dostátí svých závazků globálního aktéra. Výjimečnost tohoto poněkud krátkého dokumentu spočívá

v tom, že se dle něj řídí i národní bezpečnostní strategie členských států (Howorth 2011, 203 - 206).

Při pohledu na vývoj SZBP a SBOP a smlouvu z Nice přijatou na počátku roku 2001 dojdeme k závěru, že nedošlo k příliš výrazným změnám v oblasti, jež nás zajímá v rámci této práce. Došlo pouze k dílčím a spíše kosmetickým změnám, než ke skutečné reformě v rámci zahraniční a bezpečnostní politiky¹² (Niceská smlouva 2001). Institucionální podoba EBOP tak, jak byla podpořena v Nice, ještě více posílila roli států, neboť veškerá rozhodnutí spojená s obranou či bezpečností byla definována jako podléhající jednomyslné vůli všech členů (Müller-Brandeck-Bocquet 2008, 266; Cameron 2007, 30).

Z normativního hlediska je významný článek 27 smlouvy z Nice o posílené spolupráci, neboť uvádí, že účelem „*je chránit hodnoty Unie a sloužit jejím zájmům v jejich souhrnu tím, že potvrdí její identitu jako soudržné síly v mezinárodních vztazích*“. To vše při zachování cílů, hodnot a všeobecného směru SZBP, pravomocí ES a soudržnosti mezi politikami EU a jejími vnějšími aktivitami (Niceská smlouva 2001). Ačkoli se jedná o velmi stručný článek přinášející spíše procesní změny pro členské státy v případě jejich společných aktivit, lze zde pozorovat opět vliv hodnot a toho, že EU považuje za zásadní, aby členské státy tyto hodnoty přijímaly, respektovaly a vzaly za vlastní ve všech aspektech jejich jednání.

2.2. Lisabonská smlouva

Jsou to již více než dvě desetiletí, co byla Maastrichtskou smlouvou v roce 1993 odstartována Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU a od té doby je tato politika velice často terčem kritiky a polemiky nad její efektivností, případně neefektivností. Harmonizace a sjednocování v této oblasti se často potýká s citlivými národními zájmy a zasahuje do dalších mezinárodně politických rovin. Často je i v rozporu se strategickými koncepcemi a modely vytváření zahraniční politiky v jednotlivých členských zemích. Již od počátku samotné integrace se evropské země potýkaly s otázkou, zdali a jak přesunout zahraničně-politické a bezpečnostně-obranné oblasti politik na nadnárodní úroveň (Fiala a Pítrová 2003, 537). Proto byly tyto oblasti

¹² Například v rámci článku 25 byl Politický výbor přejmenován na Politický a bezpečnostní výbor mající na starosti politickou kontrolu a strategické řízení v rámci misí při řešení konfliktů a krizových situací (Niceská smlouva 2001).

upravovány a modifikovány již ve smlouvách z Amsterdamu (vstoupení v platnost 1999) a Nice (vstoupení v platnost 2003). Lisabonská smlouva tento trend v pozměňování zahraniční a bezpečnostní politiky též reflektuje a představuje další usklopení reforem pro rozhodovací proces a samotnou implementaci této politiky (Whitman a Juncos 2009, 25).

Lisabonskou smlouvou se rozumí soubor dodatků ke smlouvě zřizující Evropská společenství a později ke smlouvě zřizující Evropskou Unii. Změny, které Lisabonská smlouva přináší, se z velké části týkají právě i SBOP, neboť 25 z 62 dodatků se týká právě bezpečnosti a zahraniční politiky. Hlavní změnou je pak to, že smlouva z Lisabonu se snaží o uchopení všech aspektů evropské zahraniční politiky a všech vnějších vztahů pod záštitou *Vnější činnosti EU*, čímž došlo k výrazné změně v procesu rozhodování. To z toho důvodu, že článek 5 Maastrichtské smlouvy byl nahrazen dvěma zcela novými kapitolami zabývajícími se principy, cíli a opatřeními zahraniční a bezpečnostní politiky (Whitman a Juncos 2009, 28 - 29).

SBOP byla spolu se svým rozhodovacím procesem i před vstupem Lisabonské smlouvy oblastí s velmi citlivými otázkami týkajícími se státní suverenity. I nadále se jedná o odvětví, jež je podřízeno specifickým procedurám rozhodovacího procesu omezujícího vliv nadnárodních institucí. Současně však došlo k tomu, že společně s pilířovou strukturou bylo odstraněno i dělení mezi cíli EU jako takovými a cíli její zahraniční politiky. Dle Sjursenové tedy mezivládní instituce SBOP slouží stejnému účelu a cílům, jako nadnárodní instituce. Stále jsou to státy, které určují, kam bude SZBP směřovat, přestože zde byly zřízeny stálé instituce, které pozměnily dynamiku rozhodování. S postupným přesouváním centra rozhodování z členských států směrem k institucím EU z důvodu zjednodušení tohoto procesu, došlo k přesvědčení, že instituce EU mají oproti členským ministerstvům zahraničí v této oblasti značnou výhodu¹³ (Sjursen 2013, 4).

SZBP a SBOP tak i nadále patří zvláštní postavení v rámci Lisabonské smlouvy. Obecně lze říci, že Lisabonská smlouva přináší jakési 3 úrovně kompetencí, a to ty, kde zcela výlučně rozhoduje EU; kde rozhoduje EU s členskými státy společně; a v neposlední řadě oblast spadající čistě do kompetencí členských států. SZBP, tj. SBOP, nelze zařadit do jedné konkrétní úrovně, což opět činí tuto politiku výjimečnou.

¹³ Vzhledem k jejich snadnějšímu přístupu k informacím a možnostem vést diskuzi s členskými státy a jejich zastupiteli na denní bázi v rámci jednoho místa.

Na škále rozhodování ji lze vymezit na rozmezí primárních kompetencí členských států, kde EU má pouze podpůrnou a poradenskou funkci, a oblasti, kde rozhodují EU a členské státy společně (Wessels a Bopp 2008, 10). Přesto autoři Wessels a Bopp považují oblast SZBP za základní stavební kameny Lisabonské smlouvy. To z toho důvodu, že výzvy, jimž musí EU v mezinárodním prostředí čelit, jsou stále větší a vyžadují různou škálu činů napříč různými politikami, regiony a rozhodovacími procesy. To činí z SZBP a SBOP poněkud komplikovanější oblast pro výzkum, neboť dochází ke kombinaci 3 různých přístupů k zahraniční politice¹⁴. SZBP je tak výrazně propojena s dalšími oblastmi evropské politiky mající dopady na vnější akce a vztahy. To nezahrnuje pouze oblasti, jako jsou obchod či rozvojová politika, ale také ty oblasti politik EU, které patří v evropské agendě mezi novější a jejichž dopady jsou, alespoň v jejich počátcích, spíše nepřímé¹⁵ (Wessels a Bopp 2008, 1).

2.2.1. Institucionální změny přinesené Lisabonskou smlouvou

Zásadním faktorem ovlivňujícím SZBP po přijetí Lisabonské smlouvy je získání právní subjektivity umožňující EU posílit její identitu v oblasti zahraniční politiky např. v možnosti být součástí mezinárodních dohod a současně v umožnění členským zemím mluvit v mezinárodních organizacích jedním hlasem. To mimo jiné znamená i možnost prezentovat a zastávat postoje EU na půdě OSN (EPLO 2012, 2).

Mezi ty zásadní změny, jež Lisabonská smlouva přináší v oblasti institucionálních změn, lze zařadit úřad *Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku*¹⁶ sdružující do té doby tři oddělené funkce (viz níže). S ustavením Lisabonské smlouvy se tento úřad nejenže stal čelním představitelem SZBP a SBOP mající k dispozici zdroje a prostředky z Komise (jíž je místopředsedou), ale taktéž se stal předsedou *Rady pro zahraniční věci* (FAC). Poprvé od svého založení je pak EU v pozici, že lze definovat a implementovat její vnější politiku (Benavente 2010, 19).

¹⁴ Tradiční národní zahraniční politika členských států; zahraniční politika EU; a vnější vztahy EU s dlouhodobými zájmy a týkající se zejména ekonomických zahraničních cílů a rozvojové politiky (Wessels a Bopp 2008, 1).

¹⁵ Např. environmentální politika

¹⁶ V současnosti tento úřad zastává Catherine Ashtonová.

Úřad Vysokého představitele¹⁷ se stal orgánem, jehož cílem je propojit I. a II. pilíř původní institucionální struktury EU, čímž má zajistit vyšší koherenci a kooperaci, neboť vytvoření této funkce spočívá ve spojení 3 doposud oddělených rolí¹⁸. Současně pak byla nově udělena Vysokému představiteli i vedoucí pozice v *Evropské obranné agentuře* (EDA). Jeho umístění mezi Komisí a Radou EU mu umožňuje právě toto propojení a snazší koordinaci SZBP a SBOP. Vedlejší efektem je pak to, že bylo zrušeno šestiměsíční rotující předsednictví Rady EU vzhledem k Představitelově roli předsedy FAC (Whitman a Juncos 2009, 5; EPLO 2012, 5).

S ohledem na novou roli, jež byla vysokému představiteli přisouzena, je důležité zmínit i vytvoření *Evropské služby pro vnější činnost* (EEAS), jejímž cílem je na základě Lisabonské smlouvy vypomáhat vysokému představiteli s jeho agendou. Lisabonská smlouva obecně má pak prostřednictvím svých reforem za cíl ulehčit komunikaci a spolupráci jednotlivých institucionálních složek EU, a to i v oblasti SZBP, resp. SBOP (EPLO 2012, 5 - 6).

Evropská rada se s přijetím Lisabonské smlouvy stala plnohodnotnou institucí EU, která i nadále ve své agendě upravuje obecné směřování EU v oblasti SZBP, často s dopady i v oblasti obrany, a to na úrovni nejvyšších představitelů členských zemí. Jedinou výjimkou v rámci tohoto orgánu je vytvoření stálého předsedy Evropské rady, jehož pravomoci mu umožňují svolání výjimečného zasedání k prodiskutování urgentních otázek týkajících se rovněž oblasti SZBP či SBOP. Cílem zřízení této funkce bylo také zvýšit konzistentnost spolupráce s EEAS (EPLO 2012, 2 - 3).

V případě změn v Radě EU lze považovat za zásadní strukturální obměnu rozdělení Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy na dvě formace, neboť pro oblast SZBP byla nově utvořena *Rada pro zahraniční věci* (FAC) přímo spadající pod úřad vysokého představitele a dále *Rada pro všeobecné záležitosti* (GAC), jejíž kontrolu má v kompetenci výše zmíněný stálý předseda Evropské rady. Význam FAC lze spatřovat v jeho úkolu koordinovat a zajišťovat konzistentnost nástrojů, jež využívá v rámci vnějších služeb ve spolupráci s GAC (Blahušiak Nedatováno; EPLO 2012, 3).

¹⁷ Mezi hlavní aspekty jeho práce lze považovat řízení SZBP a podávání návrhů pro vytváření této politiky, zajištění provádění přijatých rozhodnutí, předsedání a účast na jednáních FAC či EK a harmonizace zahraniční a bezpečnostní politiky, zastupování v otázkách SZBP ve jménu EU či dialog se třetími zeměmi a vyjadřování postojů EU v mezinárodních organizacích atp. (Generální Sekretariát Rady EU 2009, 1; EPLO 2012, 5).

¹⁸ Předsednictví Radě EU; Vysoký představitel EU pro SZBP a Komisař pro vnější záležitosti

2.2.2. Nástroje SZBP po Lisabonské smlouvě

S propojením politik a nástrojů v rámci vnější činnosti po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost můžeme hovořit o nahrazení dosavadních společných strategií nově zřízeným nástrojem v podobě obecného směru SZBP a strategických zájmů a cílů pod záštitou Evropské rady, mající za cíl umožnit rychlou reakci na krizové události. V rámci tohoto nového nástroje Evropská rada definuje priority tematické a regionální povahy za jasného časového vymezení a stanovení použitých prostředků, čímž má být utvořen základní politický rámec pro soudržnost vnější činnosti. Stále tak tento nástroj tvoří spíše obecný směr politiky a na jeho konkrétní implementaci se podílí Rada EU (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2011b, nestránkováno; Euroskop Nedatováno, nestránkováno; Pecháček 2010, 5).

Lisabonská smlouva současně přinesla i změnu v případě společných postojů a akcí. Zde se však jednalo spíše o kosmetickou změnu v podobě upravení názvu, neboť jsou nově uváděny jako *Rozhodnutí Rady o postoji* (jež má EU zaujmout a týkající se konkrétní tematické či geografické otázky), která jsou pro členské státy závazná a členské země musí zajistit harmonizaci svých vnitřních politik s tímto postojem EU. *Rozhodnutí Rady o akci*, která má být Evropskou unií provedena, definuje základní operativní rámec, tj. opatření, jež mají být použita, cíle, rozsah akce a v neposlední řadě také prostředky na její provedení. Stejně jako Rozhodnutí o postoji je i tento nástroj pro členy závazný (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2011b, nestránkováno; Euroskop Nedatováno, nestránkováno; Pecháček 2010, 5 - 6).

Dalším nástrojem je pak *Systematická spolupráce členských zemí*, kterou můžeme definovat jako vzájemnou koordinaci a kooperaci členských zemí v jejich vztazích a aktivitách vůči třetím zemím. Společně s uzavíráním *mezinárodních smluv* (díky nově udělené právní subjektivitě EU) mají sloužit k plnění cílů, jež si EU v SBZP a SBOP vytyčila. Stručně bych také zmínila ještě další nástroje EU, mezi něž řadíme Prohlášení a Demarše. *Prohlášení*, charakterizované svým obecným vyjádřením, slouží k rychlé akceschopnosti a možnosti rychle zareagovat v případě krizí a jsou reprezentovány prohlášeními Vysokého představitele jménem Evropské unie (se souhlasem členských zemí) a prohlášeními Vysokého představitele (bez souhlasu členů). V případě *demarší* se pak jedná o neveřejná prohlášení, pomocí kterých EU sděluje třetí straně svá stanoviska k problematickým otázkám (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2011b, nestránkováno; Euroskop Nedatováno, nestránkováno).

2.3. Normativita SBOP – zájmy, hodnoty a normy

Jak již bylo v této práci několikrát řečeno, EU patří k největším světovým obchodním mocnostem, je též největším dárcem v humanitární a rozvojové pomoci a má největší rozpočet pro rozvojovou pomoc na světě. Nejedná se však pouze o významného ekonomického aktéra, ale i o vlivného diplomatického hráče, jenž je schopen rozvíjet dovednosti pro společné akce i v oblasti bezpečnosti, a to jak v civilní, tak i vojenské oblasti (Sjursen 2013, 14 - 15).

Vzhledem k tomu, že EU je některými považována za schopnou utvářet a měnit vnímání toho, co je normální ve světové politice (např. Manners, Diez, Whitman atp.), lze ji vnímat jako normativní či etickou moc uvnitř mezinárodního systému. Při pohledu na mezinárodní prostředí se toto pojetí týká zejména toho, co je pro tuto roli podstatné a v případě EU řada vědců či akademiků uznává, že se jedná o velmi výjimečný přístup k zahraniční a bezpečnostní politice. Zejména v případě zdůrazňování demokracie, lidských práv, nutnosti regionální spolupráce a v neposlední řadě také budování mezinárodních institucí (Sjursen 2013, 15 - 16).

Přesto byl civilní aspekt evropských zahraničních aktivit dlouho dobu přehlížen až do zmiňovaného summitu v Helsinkách v roce 1999, a to nejen evropskými představiteli, ale velice často také i v rámci akademické obce. Následný summit v Kolíně nad Rýnem pak jen doplnil započaté úsilí definovat civilní nástroje pro zvládání konfliktů, jimiž je EU schopna disponovat, což jasně dokazovalo „že členské státy, Unie či obojí, nashromáždily značnou zkušenost a značné zdroje v mnoha oblastech jako jsou civilní police, humanitární pomoc, administrativní a právní rehabilitace, vyhledávání a záchrana, monitorování voleb či lidských práv atd.“ (Howorth 2007, 124).

První reálný impuls pak můžeme pozorovat již v roce 2000 v rámci portugalského předsednictví, kdy byla ustavena podsekce v rámci EBOP věnující se řízení civilních aspektů konfliktů (CCM – *Civilian Crisis Management*). V rámci Summitu ve Feiře pak došlo k identifikaci čtyř oblastí, v nichž by se měla EU v rámci civilních aspektů co nejvíce angažovat¹⁹. Současně pak bylo apelováno na aktivní přístup ze strany členských států, které se mají podílet na posilování právního státu

¹⁹ Patří sem policie, posilování právního státu, posilování občanské správy a civilní ochrana, zejména však byl kladen důraz na policejní schopnosti a možnost rychlého nasazení evropských policistů (Howorth 2007, 125 - 126).

zřizováním národních úmluv na výběr soudců, prokurátorů a jiných odborníků s vysokou kvalifikací pro jejich umístění a rychlé nasazení v rámci mírových operací a post-konfliktních misí. V souvislosti s posilování administrativního aparátu v problémových a konfliktních oblastech pak bylo úmyslem zajistit kvalitní výběr odborníků při budování a restrukturalizaci zhroucených administrativních systémů a veřejné správy (Howorth 2007, 125 - 126).

Podle autorů Brethertonové a Voglera lze na EU vzhledem k její povaze a roli pohlížet dvěma způsoby. Ten první, který je v našem případě podstatný, je tzv. *inkluzivní*. Evropská unie dle něj představuje společenství, jež je založeno na společně sdílené identitě a hodnotách. Pro nečlenské země toto vnímání znamená příležitost přiblížit se EU skrze napodobování a přijímání uní deklarovaných hodnot za účelem získání přístupu na trh EU, prohloubení spolupráce a vzájemné pomoci a v neposlední řadě také příležitost žádat o členství v této prestižní organizaci. Na tyto nečlenské země pak EU pohlíží víceméně jako na Evropany, protože jsou jak geograficky, tak hodnotově velmi blízko. Vnímání EU jako inkluzivní společenství, dle autorů, reflektuje současný a možná nejvíce převládající diskurs, který je současně podporován i samotnou EU, což lze pozorovat i v rámci zakládajících smluv či projevů evropských představitelů (Bretherton a Vogler 2006, 37 - 38).

Role evropské identity je tedy v tomto směru zásadní a mnoho evropských zástupců je v procesu prohlubování této identity velmi aktivních. Současně dochází ke zdůrazňování neodmyslitelné úlohy hodnot a norem, jež EU prezentuje, jakožto stavebních kamenů evropské identity. Zakládající smlouvy EU tento trend reflektují jako závazek šířit a podporovat tyto hodnoty a způsob chování i v rámci vnějších, zahraničních vztahů a aktivit. Např. Javier Solana ve svém projevu o Evropském místě ve světě (*Europe's place in the World*) řekl, že společná zahraniční politika nemůže být založena jen na zájmech. Ochrana a podpora hodnot, které jsou součástí naší historie a naší evropské kultury musí pokračovat jako priorita evropského jednání, neboť se jedná o hodnoty, na kterých je postavena samotná evropská integrace (Bretherton a Vogler 2006, 39 - 40). Společná zahraniční a bezpečnostní politika pak v tomto jednání není výjimkou.

Otázkou však zůstává, zdali je EU schopna dostát svých hodnotových a normativních závazků. V případě, že selže při jejich prosazování a projekci do svého vnějšího jednání, lze logicky usoudit, že hodnotově založená identita Unie není

určujícím faktorem pro její chování a lze pak také soudit, že evropské vnější akce jsou určovány primárně sobeckými zájmy obdržet nějakou výhodu či materiální zisky. Brethertonová a Vogler uvádějí jako příklad takového jednání Evropskou politiku sousedství, která je charakteristická hlasitým prosazováním hodnot a norem EU, ale současně je brána i jako jakési zajištění bezpečnosti v sousedících regionech EU a v neposlední řadě také pro zajištění energetických dodávek. Přesto nelze tvrdit, jak již bylo uvedeno dříve, že zájmově orientovaná politika či jednání nutně vyvrací tvrzení o hodnotově založené identitě EU (Bretherton a Vogler 2006, 40).

Na tomto místě je tedy záhodno opět zmínit Ian Mannerse, neboť to byl právě on, kdo definoval klíčové faktory zahraniční politiky EU²⁰, resp. jejího chování, a projektoval je do role tzv. normativní moci.

Identita EU jakožto inkusivního aktéra tak podle Brethertonové a Voglera umožňuje vnímat ji na poli zahraniční politiky v souvislosti se třemi širokými, ale vzájemně se doplňujícími rolemi – jako model či vzor chování, jako podporovatele hodnot a jako jakýsi protipól americké politiky. Pokud se na tyto role podíváme, lze je velice stručně definovat následovně. Role v podobě modelu chování vychází z vnitřního vnímání identity EU jako „*ostrova míru a prosperity, ke kterému se ostatní chtějí připojit či jej napodobit*“ (Bretherton a Vogler 2006, 56). Současně pak EU usiluje o to, aby ostatní aktéři mezinárodního systému nejen bezduše napodobovali její systém, ale aby mu skutečně porozuměli a převzali její chování jako standard běžného chování v mezinárodním prostředí. To je projektováno i v unijním systému na přijímání nových členů, jež musí plně přijmout evropské *acquis*. Podobně pak dochází ke kladení podmínek i v případě dohod a smluv se třetími zeměmi (Bretherton a Vogler 2006, 56).

Druhou roli lze definovat jako ochránce norem a hodnot s důrazem na lidská práva, rozšíření demokratického vládnutí a vlády práva a vychází z konceptu normativní moci, rozebraného ve druhé kapitole tohoto textu. Posledním, a velmi zajímavým, příkladem role je protipól Spojeným státům a jeho alternativa. Zde EU slouží jako model jak v oblasti vnitřního nastavení bránícího konfliktům mezi členskými státy a posilující jejich prosperitu, ale současně i jako model vnějšího chování v podobě aktivní spolupráce se třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi. EU tak nabízí

²⁰ *Mír, svoboda, demokracie, vláda práva a lidská práva*. Těchto pět hlavních norem pak doplňuje Manners o čtyři tzv. minoritní normy v rámci utváření a reálné praxe EU třebaže se jedná o hodnoty, které jsou mnohem více sporné. Patří mezi ně *sociální solidarita*, anti-diskriminace (*rovnost*) a *udržitelný rozvoj*

alternativu komunikace a spolupráce k projevům vojenské síly a politické dominance (Bretherton a Vogler 2006, 56 - 57; 60).

Tyto informace jsou důkazem toho, že ačkoli se dá bezpečnostní a obranná politika považovat spíše za oblast nemající příliš společného s normativní mocí, opak je pravdou a ani militarizace EU není nutně v rozporu s její normativitou, šířením hodnot a norem. EU se tak může nejen podílet na řešení konfliktů prostřednictvím vojenských aspektů (s ohledem na její omezené možnosti a schopnosti v této oblasti), které se od konce devadesátých let začaly pomalu více rozvíjet a angažovat, ale současně je schopna se realizovat i prostřednictvím civilních aspektů po skončení samotného konfliktu a při řešení jeho dopadů (Sjursen 2006, 237). EU tak zcela jistě svým rozvojem v oblasti SBOP nenarušuje představu normativní moci, a to i z toho důvodu, že ve všech zakládajících smlouvách jsou definovány principy zdůrazňující zejména roli multilaterality, prosazování mezinárodního práva a diplomacie (Howorth 2007, 92 - 95). Současně pak EU využívá vojenské aspekty SBOP spíše na podporu své normativní síly a charakter SBOP tak slouží více k prosazování demokratizace, vlády práva a lidských práv za pomoci vojenských možností Unie, neboť vojenská síla není v případě EU využívána k naplňování vlastních mocenských či materiálních zájmů, nýbrž právě k podpoře zmiňovaných normativních principů a hodnot, nejčastěji prostřednictvím mírových operací (Howorth 2007, 95 – 98; Drent a Zandee 2010, 5 - 8).

Podobně můžeme pozorovat normativní aspekty i v Evropské bezpečnostní strategii (ESS). Nejen, že je v ESS odkazováno na regionální spolupráci a integraci uvnitř jiných regionálních celků, což můžeme považovat za další projev multilaterality, ale současně je zde reflektováno i propojení mezi konfliktem, slabou strukturou vládnutí, nedostatečnou bezpečností, porušováním lidských práv a dalšími faktory, které EU jako taková právě považuje za principy a hodnoty, jež musí být odstraněny (EU 2009, 35 - 37). ESS tak ukazuje, že i ve strategickém dokumentu jsou jasně deklarovány cíle a zájmy EU prostřednictvím hodnot a jejích norem a lze jej tak považovat za jeden z hlavních dokumentů prezentujících evropské zahraniční a bezpečnostní normativní zájmy.

3. EVROPSKÁ UNIE A ZÁPADNÍ BALKÁN²¹

Oblast balkánského poloostrova, zejména část tzv. západního Balkánu²², je pro EU velmi významným regionem, v případě SBOP se pak jedná o jednu z priorit. To hned z několika důvodů, mezi něž patří např. to, že v případě obnovení tamních konfliktů může dojít k narušení stability členských anebo i kandidátských zemí, dále rozmáhající se obchod s lidmi, opiáty a zbraněmi, nebo např. i možnost, že by se nestabilní Balkán mohl stát útočištěm pro globální terorismus (Bretherton a Vogler 2006, 140). Evropské zapojení v regionu můžeme pozorovat od počátku devadesátých let ve spojitosti s rozpadem bývalé Jugoslávie a také jako přímou reakci na občanskou válku v Bosně (Juncos 2011, 85).

EU se tak snažila svůj postup vůči těmto zemím založit na stejném principu, jaký užívala pro kandidátské (a později členské země) střední a východní Evropy. Tento princip je založený zejména na vzájemných bilaterálních a multilaterálních dohodách skrze proces *Stabilizace a přidružení* (PSP). EU tak v prostředí západního Balkánu uplatňuje své tradiční zahraničně-politické nástroje v podobě poskytování asistence, obchodní koncese a v neposlední řadě pak nabízí možnost členství. To vše ve spojitosti s přístupem podmíněnosti (viz např. Tocciová), že tyto výhody ze strany EU budou poskytnuty výměnou za přiblížení se evropským standardům pomocí reformního procesu uvnitř každé země, zapojením se do regionální spolupráce a prohloubením vzájemných vztahů (Bretherton a Vogler 2006, 140; Juncos 2011, 86).²³

Proces stabilizace a přidružení, jehož jádro tvoří bilaterálně uzavřené smlouvy mezi EU a tou kterou balkánskou zemí, tzv. *Stabilizační a přístupová dohoda* (SPD)

²¹ Část následující kapitoly a následně kapitoly věnující se Bosně a Hercegovině je založena na vybraných pasážích z článku, který jsem publikovala v lednu 2014. Přesto na něj v textu záměrně neodkazuji a jako reference slouží původní zdroje při jeho tvorbě. Bibliografický údaj k danému textu je následující: PETRLOVÁ, Eva. Bosna a Hercegovina a její proces (ne)členství v Evropské unii. Rada pro mezinárodní vztahy. *Pracovní sešit 2013*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2013, 30 – 35. ISBN 978-80-904755-5-7. Dostupné z: http://www.rmv.cz/cz/detail-clanku/pracovni-sesit-rady-pro-mezinarodni-vztahy-2013/#.U1klGfl_uQ4

²² Do regionu západního Balkánu jsou řazeny státy Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Chorvatsko a Makedonie. Pro tyto země EU ve svých dokumentech preferuje právě termín západní Balkán s cílem vyhnout se případným špatným konotacím spojeným s vnímáním Balkánu. Současně termín reflektuje samotnou představu těchto zemí jako těch, jež mají blíže k západu.

²³ Ke změně přístupu EU vůči západnímu Balkánu došlo v návaznosti na vojenskou intervenci NATO v Kosovu v roce 1999. EU dospěla k závěru, že je nutno transformovat její konfliktní management, a proto byl ještě v témže roce zahájen tzv. *Pakt stability pro jihovýchodní Evropu*. Základní premisa tohoto uskupení byla založena na řadě iniciativ s cílem regionální stability a možným vyústěním v integraci do EU a NATO. Jednalo se tak o multilaterální přístup, který sice nebyl iniciován přímo a pouze ze strany EU, ovšem i tak jej lze řadit mezi aktivity, jež EU na Balkáně plnila (Stability Pact Nedatováno; Bretherton a Vogler 2006, 141).

tedy tvoří jádro vztahů mezi EU a západním Balkánem. Cílem těchto smluv v rámci PSP je společně s jejich přípravnou fází – prozatímními dohodami, upravit vztahy mezi EU a danou zemí, zajistit konkrétní reformní rámec pro pokrok a stabilizaci země a následně umožnit danému státu vstup do EU (Bretherton a Vogler 2006, 141). SPD obsahují velmi často mnoho podmínek, jež musí být naplněny a lze v nich pozorovat normativní aspekty, protože právě prostřednictvím nich EU prezentuje a požaduje naplnění mimo jiné i základních normativních předpokladů pro členství (demokracie, vláda práva atp.), jež jsou reflektovány podmíněnou regionální spoluprací, usnadněním návratu uprchlíků zpět do země nebo také úplnou spoluprací s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY)²⁴. Prohloubením PSP a vzniklých bilaterálních vztahů je pak program Evropského partnerství definující priority pro jednotlivé balkánské státy²⁵ (Bretherton a Vogler 2006, 141 - 142). Právě ustavování bilaterálních vztahů je podle Mannerse jedním ze základních kanálů pro přenos evropských norem a hodnot (procedurální šíření) a SPD jsou hlavními představiteli tohoto přenosu v rámci balkánského teritoria.

V průběhu devadesátých let lze velmi dobře pozorovat normativní a civilní charakter EU na základě PSP a dalších bilaterálně či multilaterálně uzavíraných vztahů, a to z toho důvodu, že hlavním nástrojem pro jejich propagaci a podporu byla zejména ekonomická, rozvojová a technická pomoc. Ovšem jak se ukázalo již v průběhu devadesátých let, konfliktní management EU a tehdy rodící se SZBP nebyla schopna se vyrovnat s konflikty v bývalé Jugoslávii bez přítomnosti NATO či Spojených států. Tento trend změnila až intervence v Kosovu, kdy se jasně ukázalo, že s využitím pouze civilních nástrojů není možné v tomto regionu stabilitu zajistit a EU tak musela svůj přístup přehodnotit (Juncos 2011, 86; Bretherton a Vogler 2006, 140). Rozvíjení SBOP se tak stalo doplňujícím faktorem normativního evropského přístupu umožňujícího větší podporu pro implementaci evropských požadavků a zajištění evropských univerzálních hodnot.

Dle mého názoru se EU spojením vojenských a civilních nástrojů stala velice výjimečným aktérem v oblasti řešení konfliktů a konfliktního managementu. V případě

²⁴ Od balkánských zemí se v rámci SPD očekává, že v rámci spolupráce s ICTY zatknou a předají všechny válečné zločince soudnímu tribunálu v Haagu. Jedná se často o problematickou spolupráci, a to zejména v případě Bosny a Hercegoviny (obzvláště pak federativní Republika Srbsko) (Bretherton a Vogler 2006, 235).

²⁵ Vyjma již členských a oficiálně kandidátských zemí (Chorvatsko a Slovinsko; Srbsko, Černá Hora a Makedonie).

Bosny a Hercegoviny platí tento fakt ještě více, vzhledem k četným evropským aktivitám v této zemi²⁶. Můžeme soudit, že podle neustále a široce zmiňovaných hodnot, jež EU preferuje a požaduje, se jedná o normativního aktéra. Ovšem pro relevantní a vypovídající informace je nezbytně nutné se podívat hlouběji, a to na to, jaké normy EU v zemi šíří, jaké nástroje za tímto účelem užívá a zejména jak jsou normy šířeny, tj. jaké kanály přenosu norem jsou využívány²⁷.

Proto cílem empirické části této práce má být zejména pohled na proces šíření norem EU prostřednictvím Mannersových faktorů na přenos norem. Ty jsou však velice úzce propojeny a je velmi složité je striktně oddělit, neboť jedna podmínka navazuje a podmiňuje druhou. Současně pak nelze zcela oddělit aktivity Evropské unie na Balkáně v každé jednotlivé zemi, neboť se velmi často jedná o propojené strategie na zajištění stability a demokracie pro celý region. Proto bude v následujících kapitolách velmi často docházet k odkazování na evropské aktivity v oblasti západního Balkánu jako celku.

Největší důraz v následující části bude kladen na šíření norem v Bosně a Hercegovině, kterou můžeme považovat za jádro evropských aktivit na Balkáně (Manners 2004, 9), a kde EU působí nejvíce svou fyzickou přítomností prostřednictvím svých misí v rámci SBOP. Šíření normativní moci v Makedonii a Kosovu pak slouží jako jakési doplnění pro lepší představu a reprezentativnost zjištěných výsledků. Za nejdůležitější faktory pro šíření evropských norem dle Mannerse (příp. Whitmana) považují procedurální a otevřené šíření, neboť se jedná o faktory nejvýraznější. To z toho důvodu, že dochází k utváření bilaterálních kanálů komunikace a spolupráce za jasně vytyčených pravidel a podmínek. Současně pak otevřené šíření v podobě fyzické přítomnosti EU na půdě nečlenských balkánských zemí slouží jako přímý přenos evropských standardů prostřednictvím transformace např. policejních či vojenských struktur. Jedná se tak o přímé ovlivňování hostitelských zemí. Proto je těmto dvěma faktorům šíření věnována poměrně větší část než např. šířením nálezů či kulturním filtrem, které považují za faktory okrajové.

²⁶ Podíváme-li se na evropské aktivity, tak v současnosti EU v Bosně a Hercegovině vede 3 mise. Jsou jimi Delegace Evropské unie pro Bosnu a Hercegovinu (pod záštitou Evropské komise), úřad Zvláštního představitele EU pro BaH a v neposlední řadě pak vojenská mise EUFOR Althea započatá v roce 2004. Do léta loňského roku pak zajišťovala Evropská unie také policejní misi EUPM, která byla pro EU velice významným počinem, neboť se jednalo o první policejní misi pod záštitou Společné bezpečnostní a obranné politiky. Přes všechny tyto aktivity však Bosna a Hercegovina stále zaostává za svými sousedy ve svém úsilí zlepšit politickou i ekonomickou situaci vyžadovanou pro členství v Unii.

²⁷ Teoretické vymezení viz podkapitoly 2.1.1, 2.1.2 a 2.1.3 této práce.

4. EVROPSKÁ NORMATIVNÍ MOC V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ

Válečný konflikt v BiH je spojen s rozpadem Jugoslávie a následným prohlášením nezávislosti v březnu 1992. Během několika měsíců v zemi vypukl etnicko-náboženský konflikt, jenž vyústil ve vojenskou intervenci států NATO. Ukončení násilí proběhlo až v rámci tzv. *Daytonských mírových jednání* v roce 1995 za podpisu mírové smlouvy, která společně s nově vytvořenou ústavou vybudovala poměrně komplikovaný politický systém. Ten se snaží minimalizovat etnické a náboženské rozdíly v zemi prostřednictvím vytvoření federace složené z bosensko-chorvatské federace Bosna a Hercegovina a srbské Republiky Srbsko za existence federálního distriktu Brčko. Vzhledem k tomu, že Daytonská dohoda preferovala spíše rychlost ukončení konfliktu nad kvalitou nově vznikající ústavy (a tedy kvalitně fungujícího politického systému), stal se takto vytvořený systém terčem ostré kritiky a v současnosti i důvodem pro velmi komplikovaný proces přijímání evropských požadavků pro členství v EU, vzhledem k vysoké míře decentralizace a slabé, často neefektivní centrální vládě celé federace (Merlingen 2009, 162; Merlingen a Ostrauskaite 2005b, 303 - 304).

Nejenže se v případě Bosny jedná o teritorium, kde se střetávají tři náboženství a tři národy, současně čelí i takovým problémům jako je zpochybňování samotné existence státu jejími obyvateli. Jakákoliv snaha o přiblížení se EU je tímto zásadním problémem identity komplikována. To z toho důvodu, že část bosenské populace²⁸ vnímala EU a západ přinejmenším velmi skepticky, s odkazem na roli EU v průběhu války a současně i problematickému vnímání muslimské populace Evropskou unií. Vedlejším efektem pak bylo v minulosti relativně silné napojení na Spojené státy podporované významnou částí bosenské populace v případě předešlé operace NATO (Juncos 2005, 90 - 91). V současnosti však lze pozorovat změny, neboť otázka integrace do EU se stává pro Bosnu a Hercegovinu stále větším tématem politické debaty. Přesto, jak sama Juncosová uvádí na základě rozhovorů se zastupiteli Komise v Bosně, je to zejména z toho důvodu, že tamní političtí představitelé příliš nerozumí reformám, jež musí být pro členství v EU bezpodmínečně naplněny a současně chybí další alternativa (Juncos 2005, 91).

²⁸ Není-li uvedeno jinak, slovo bosenský atp. se rovná označení celého státu BiH.

Současně je pak EU v případě BiH vystavena i kritice ze strany teoretiků liberálního peacebuildingu, kterým je např. Roland Paris. Ten tvrdí, že priority vedoucí (nejen) EU k intervenci v BiH jsou v souladu se zájmy globálního kapitalismu a tzv. liberálního míru či liberálního peacekeepingu (Paris 2004, 97 - 107). EU má tak svou aktivitou v BiH údajně pomáhat udržovat přetrvávající globální stabilitou (a status quo) na základě požadavků neoliberálního vládnutí a ekonomie (Juncos 2011, 90). Podle Parise je stavebním kamenem liberálního peacebuildingu předpoklad, že hlavním základem míru (mezi a uvnitř států) je tržní demokracie, což je vlastně liberálně demokratické politické zřízení s tržně orientovanou ekonomikou. Peacebuilding je tak ve výsledku „*experiment sociálního inženýrství – experiment, který zahrnuje transplantaci západního modelu společenské, politické a ekonomické organizace do válkou zničených států s cílem kontrolovat občanský konflikt: jinými slovy pacifikace skrze politickou a ekonomickou liberalizaci*“ (Paris 1997, 56). To Paris považuje za poměrně problematické, neboť to ve výsledku velmi často způsobuje více škody nežli užitku, jako tomu je i v případě Bosny a Hercegoviny, kde namísto politického usmíření přetrvává etnická a náboženská rozdělenost a vzájemná antipatie. Přesto jej však neztracuje. Zdůrazňuje jen nutnost zaměřit se nejen na ukončení bojů a konfliktu, ale i na uchopení příčin konfliktu a budování takových struktur, které zapadají do kulturního rámce a pomáhají budovat dlouhodobě udržitelný mír a stabilitu (Paris 1997, 56 – 57; Paris 2004).

Teorie liberálního míru je přesto jedním z dominantních peacebuildingových směrů (Merlingen a Ostrauskaite 2005b, 297 - 298). Hlavní kritika je založena zejména na absenci zapojení lokálních aktérů a častému přehlížení zájmů občanské společnosti nebo dvojitým standardům. V případě Bosny a Hercegoviny pak můžeme hovořit o znovu vytváření sociálního a ekonomického třídního systému, podryvání samotných demokratických principů, pokles sociální mobility a větší míru donucování silou než nalézání vzájemného konsenzu. Současně je pak vytýkáno to, že jsou přehlíženy lokální kulturní normy a tradice (Richmond a kol. 2011, 454). EU má v rámci peacebuildingových aktivit i podle kritiků konceptu normativní moci a liberálního budování míru značnou výhodu ve své integrační zkušenosti a ve vnímání míru. Přesto lze tuto výhodu EU pozorovat jen v teritoriálně vymezeném rozsahu, neboť schopnost EU vyřešit konflikt a přispět k postkonfliktní stabilizaci a rehabilitaci závisí částečně na materiálních faktorech, kterými jsou pomoc a příslib členství a ne jen na čistě

normativních základech. Proto výsledek unijních aktivit, dle kritiků, závisí současně na tom, zdali je ve hře otázka členství pro postižené země nebo nikoliv. Přesto síla EU v aktivitách řešení konfliktů a postkonfliktní rekonstrukce leží v jejím odhodlání prosazovat své normativní politiky spíše než na důrazu na možné budování evropské *hard power* (Richmond a kol. 2011, 457)

Po podpisu Daytonské dohody byly unií vytvořeny první ekonomické a politické plány na transformaci a stabilizaci balkánských států (s ohledem na jejich možné budoucí členství). EU tak víceméně přislíbila ekonomickou pomoc pod podmínkou respektu k jejím základním hodnotám, tj. lidským právům, demokracii a vládě práva. Jedná se i o ta kritéria, jež jsou široce obsažena v rámci *Kodaňských kritérií*²⁹ a *acquis communautaire*, jež musí země žádající o členství v EU přijmout za své. Cílem bylo zajistit, že stát usilující o členství bude stabilní po politické i hospodářské stránce a současně bude přejímat a harmonizovat své právo s právem a zákony EU, a tím se připravovat na závazky vyplývající z členství, mezi něž lze zařadit i harmonizaci administrativní a soudní struktury. Ovšem i tato kritéria pro členství jsou stále v procesu vývoje, jak uvádí článek 49 Lisabonské smlouvy „*Kritéria pro přistoupení, na nichž se dohodne Evropská rada, budou zohledněna*“, což znamená, že přístupové podmínky mohou být po dohodě se členskými státy různě formulovány a případně upravovány (Lisabonská smlouva 2007; Juncos 2011, 85 – 86; Evropa2045 2013, nestránkováno).

4.1. Evropské normy – evropské požadavky?

EU usiluje v rámci BiH, jak již bylo řečeno výše, o naplnění Kodaňských kritérií, respektu k lidským právům a právům menšin, zajištění vlády práva a vyhovění ICTY. Vedle diplomatických a ekonomických nástrojů rozmístnila EU v zemi policejní a vojenskou misi s cílem podporovat regionální stabilitu, demokracii a lidská práva (Juncos 2011a, 83; Manners 2004).

Hned na začátku je vhodné zmínit, že ačkoli EU v Bosně a Hercegovině rozmístnila vojenskou misi, která může být dle některých kritiků v rozporu s podstatou normativní síly, nejedná se o protichůdné aktivity normativisty EU a v současnosti

²⁹ Jedná se o 4 kritéria: **kritérium politické**: existence stabilních institucí zaručujících demokracii, právní stát, lidská práva a respektování a ochranu menšin; **kritérium hospodářské**: zajištění fungujícího tržního hospodářství schopného odolat konkurenci a tržním silám v EU; **kritérium převzetí *acquis communautaire*** a závazků vyplývajících z členství, včetně dodržování cílů politické, hospodářské a měnové unie a jejich provádění; **dostatečné administrativní a soudní struktury** pro provádění všech závazků vyplývajících z členství (Euroskop 2013, nestránkováno).

rozvíjených schopností EU ve vojenské oblasti (Manners 2004, 12 - 14; 18 - 20). To proto, že vojenská operace EUFOR Althea v Bosně a Hercegovině byla použita zcela v souladu s mezinárodním právem a jako poslední možné řešení. Lze ji tak považovat za zcela legální i legitimní, neboť vojenská intervence byla podpořena nejen tamním obyvatelstvem, ale rovněž celým mezinárodním společenstvím. Proto můžeme argumentovat, že aktivní vojenské rozmístění evropských jednotek není v rozporu s jejími normativními principy a naopak k jejich naplnění dopomáhá, neboť vojenské aspekty jsou považovány v tomto případě jako poslední možné efektivní řešení pro dosažení civilních cílů. Z toho důvodu lze soudit, že „*interpretace EU jako normativní síly nebyla nijak poškozena a někteří mohou tvrdit, že měla z mise naopak užitek*“, neboť dopomohla zvýšit vliv faktoru otevřeného šíření (Juncos 2011a, 83).

To lze soudit i z toho důvodu, že tato mise podporuje stanoviska, jež byla zveřejněna v rámci Závěrů rady o Bosně a Hercegovině v březnu 2011. Samotná mise Althea uvádí, že operace „*zůstává důležitou součástí evropského komplexního úsilí v BiH za účelem podpory politického procesu umožňujícího BiH po splnění nezbytných reforem pokračovat směrem k integraci do EU*“ (EEAS 2013, 2). Proto můžeme misi Althea chápat jako doplnění vyvíjeného úsilí ze strany EU od počátku devadesátých let v Bosně s cílem tuto zemi politicky transformovat (na základě požadavků, jež EU považuje za fundamentální) a prakticky ji tak přiblížit samotnému členství.

Podle Závěrů rady tak lze stručně zhodnotit, že za základní a nezbytné kroky, jež musí být ze strany BiH podniknuty, lze považovat nutnost harmonizovat Ústavu BiH s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv, kde se jako zásadní jeví naplnění SPD, resp. plnění *Prozatímní dohody* (PD)³⁰. Stejně tak je nezbytným krokem i harmonizace soudního systému a přijetí nutných zákonů, např. spojených se známým verdiktem *Sejdić-Finci* týkajícím se diskriminace v oblasti pasivního volebního práva. Požadované reformy jsou pro EU symbolem toho, že BiH a její političtí představitelé (a četné nacionalistické strany) jsou ochotni plnit závazky vycházející ze členství v organizaci. Jedině uspokojivé plnění SPD/PD je, dle Rady, považováno za klíčový element pro

³⁰ Problémem pro integraci do EU je nenaplnění požadavků stanovených na Bruselském jednání v roce 2012. To ovlivňuje i vstup v platnost *Dohody o stabilizaci a přidružení*, která ačkoli byla s EU podepsána už v roce 2008 a ratifikační proces završila v roce 2011, stále nevstoupila v platnost, a proto jsou vztahy mezi Bosnou a EU nadále řízeny na základě *Prozatímní dohody*. Trvajícím a zásadním překážkou pro přechod k SPD je porušení několika jejích podstatných ustanovení ze strany Bosny a Hercegoviny. Mezi ty nejdůležitější patří porušování *Evropské listiny základních práv a svobod* ústavou Bosny a Hercegoviny, zejména v případě *Sejdić-Finci* (BusinessInfo 2014, nestránkováno; European Commission 2013, 1 – 3; Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2013, nestránkováno).

důvěryhodné zvážení případné budoucí žádosti o členství (Council of the EU 2011, 1). Ačkoli se může zdát formulace Rady EU velice vágní v jejím apelu na nezbytné přijetí evropského právního nastavení a harmonizaci politického a právního systému s tím evropským, je nutné si uvědomit, že politická situace v BiH je značně komplikovaná, nejen na úrovni celostátní struktury, ale i v rámci vnitropolitických vztahů, které mohou být pro budoucí vývoj země (po ekonomické, politické i mírově stabilní stránce) značně problematické.

Kodaňská kritéria jsou tak nejefektivnějším způsobem, jak lze v případě Bosny a Hercegoviny definovat ty požadavky a normy, které je nutné naplnit. Je to standard, který je běžný pro všechny členské státy³¹, a proto země, které nenaplnují tato kritéria, nemohou být zcela logicky do tohoto společenství přijata. Členství v EU je zpravidla pro nečlenské země velkým lákadlem, a proto se snaží daná kritéria splnit. Z toho důvodu tak lze i samotné členství v EU považovat za možný nástroj, jak šířit hodnoty. Tak mimo jiné definoval Manners jeden ze zmiňovaných mechanismů pro přenos norem.

Z pohledu EU jsou podporované normy v podobě liberálně-demokratických principů a těch hodnot, jež respektují členské státy (jako jsou svoboda, demokracie, respekt k lidským právům a základním svobodám, vláda práva) základem pro vybudování demokratické společnosti a institucí, jež se řídí právem a podporují volný trh (Manners 2004, 4). Lze však považovat tyto hodnoty a normy, jež se EU snaží šířit a na něž ve svých vnějších vztazích poukazuje za zcela universální, správné a bez osobních zájmů? To lze posoudit na základě rozboru nástrojů, jež EU v případě BiH používá k předání svých hodnot a jakémusi „civilizování“ (Juncos 2011, 90) či „poevropštění“ balkánského regionu. Vzhledem k tomu, že akceptování normativní povahy EU z ní nečiní normativní moc, je nutno se zaměřit na to, prostřednictvím jakých mechanismů či kanálů je v případě BiH šířena (Manners 2002, 244). Právě na základě jejich rozboru bychom měli být schopni zjistit, zdali a jak je normativita EU transformována.

³¹ V tomto případě je kladen důraz na normativní charakter a povahu kritérií než na jejich praktické reálné požadavky ve smyslu, např. ekonomické vyspělosti. Obecně lze říci, že zásadním jsou spíše hodnoty, k nimž se státy hlásí, neboť z hodnot a norem se pak vyvíjí konkrétní politiky.

4.2. Šíření evropských norem v BiH – nástroje a mechanismy

To, jakým způsobem a prostřednictvím jakých kanálů jsou evropské normy v Bosně a Hercegovině šířeny, je předmětem následující části textu. Dojde k rozebrání čtyř mechanismů pro přenos norem, na nichž se shodují jak Manners, tak i Whitman ve svých typologiích pro transfer unijních hodnot. Tyto konkrétní mechanismy či kanály – Informační, procedurální a otevřené šíření a transference, byly vybrány z toho důvodu, že jejich prostřednictvím probíhá předávání norem nejvýrazněji. Přesto však jak obecný úvod k přenosu norem zmíním stručně i přenos norem prostřednictvím tzv. nákazy, která reprezentuje svým způsobem soft power Evropské unie v rámci regionu západního Balkánu. Z toho důvodu je následující sub-subkapitola věnována tomuto šíření, a to s ohledem na více méně celou oblast západního Balkánu.

4.2.1. Nákaza

Manners ve své teorii uvádí, že v tomto případě se normy šíří neúmyslně a jsou produktem příkladu EU pro ostatní aktéry mezinárodního systému (Manners 2004, 244). Ačkoli primárně Manners zmiňuje v případě tohoto šíření norem model evropské ekonomické integrace jako vliv na jiné regionální organizace, lze pozorovat v jisté míře tento efekt i v případě Balkánu. Proto tato část bude pojednávat o šíření norem EU v rámci celého regionu, nejen v Bosně a Hercegovině, neboť se domnívám, že tento vliv lze pozorovat stejně u všech zemí rozebíraných v této práci více či méně podobně. Pro EU je téměř nemožné šířit svůj vliv v případě Balkánu neúmyslně³², a proto je jasné, že tato část práce musí být vedena jen v teoretické rovině, která se bude snažit vysvětlit příčiny nezávislé motivace balkánských zemí pro přijetí evropských norem.

Jak již bylo několikrát řečeno v předchozích částech této práce, EU ve svých prohlášeních deklaruje svůj záměr či úsilí podporovat na Balkáně mír, prosperitu a stabilitu tak, aby otázka nového konfliktu byla zcela nemyslitelná, jak je tomu právě v případě členů samotné Evropské unie. Právě přiblížení se EU má být prostředkem k tomuto cíli (The Western Balkans on the road to the EU 2007, 2). Pro balkánské země tak může (a mohlo) evropské společenství představovat jakési možné naplnění potřeb v podobě stability a míru, který je zcela logicky žádoucí i z jejich strany. Vidina, že společenství integrovaných členských států tyto hodnoty současně naplňuje, může

³² Zejména vzhledem ke geograficky těsné blízkosti, propojeným vztahům, vzájemné spolupráci atp.

vést k přijetí představy, že osvojení si unijních norem a principů může balkánské země dovést k cílům, které samy považují za základní a prioritní.

To je možné vysvětlit i na základě dalších faktů. Vzhledem k historickému vývoji celého regionu lze konstatovat jen velmi malou zkušenost s demokracií a liberálně-demokratickými principy. Současně pak měl vliv na atraktivitu norem prezentovaných EU (tehdy ES) počátkem devadesátých let i rozpad Jugoslávie, neboť po několika dekádách trvajících zkušeností s komunismem, nově vzniklé státy v regionu hledaly nové hodnoty a normy, jež by mohly nahradit ty staré. Evropské integrační struktury tak v tomto případě mohly mít efekt v podobě modelu pro přijetí nových hodnot a norem (Björkdahl 2005, 257).

To vyplývá i z toho, že Balkán byl vždy Evropskou unií (či dříve ES) vnímán jako velmi specifická oblast mající za následek velmi komplikovaný vzájemný vztah spojený s otázkou, zdali Balkán je či není součástí Evropy. V rámci západního diskursu převažovalo vnímání Balkánu zejména jako regionu, jenž se chová v rozporu s evropskými hodnotami, principy a tradicemi. Není tedy divu, že postupem času získalo slovo Balkán poněkud negativně pejorativní význam, který byl ještě potvrzen právě v průběhu válek spojených s rozpadem bývalé Jugoslávie. Pokud se tak Balkán stal termínem, ale i regionem znamenajícím přechod mezi západní Evropou a východem, jako součást Evropy, ale i jako její periferie, pak Bosna a Hercegovina je doslova klíčovým představitelem tohoto kulturně-politického rozdílu (Juncos 2005, 89 - 90).

Proto tedy, dle mého názoru, mohla EU se svými fundamentálními principy, normami a hodnotami sloužit jako cesta pro změnu vnímání nejen jednotlivých zemí, ale i celého regionu, a současně i jako možný model pro úpravu vztahů mezi jednotlivými státy, které jsou přinejmenším napnuté dodnes. Tím se EU stala atraktivní, aniž by musela záměrně vyvíjet nějaké aktivity směrem k Balkánu. Dle Björkdahl můžeme tuto atraktivitu evropských norem a evropského způsobu komunikace považovat za proces socializace, jako „*záměrné [ze strany třetích zemí] kopírování norem řídicích interakce členských zemí EU*“ (Björkdahl 2005, 259).

4.2.2. Informační šíření

V případě informačního šíření se jedná o mechanismus šíření norem, který je uplatňován jako výsledek strategické komunikace a sdělení, mezi něž lze řadit např. deklarace, iniciativy předsednictví EU a komisařů atp. (Manners 2002, 244). Tento faktor tak můžeme považovat za jeden ze zásadních kanálů projekce evropských norem, protože právě jeho prostřednictvím dochází k prezentaci samotných postojů EU.

Vzhledem k tomu, že všechny Mannersovy faktory pro přenos norem jsou vzájemně propojeny a nelze je oddělit jeden od druhého, je v této části věnován největší důraz na Závěry Rady, jež mají deklaratorní charakter a jsou jakýmsi uceleným (a současně obecným) zástupcem postojů EU vůči Bosně a Hercegovině. Současně pak EU své postoje prezentuje prostřednictvím SPD, případně *Evropské politiky sousedství* (ESP). Ty však lze řadit i do další kategorie přenosu norem v podobě bilaterálních vztahů, tj. procedurálního šíření.

Právě Závěry Rady tvoří významnou součást informačního šíření, protože skrze ně EU v Bosně a Hercegovině posiluje svou roli, zejména od té doby, co byl oddělen mandát Zvláštního zastupitele EU od mandátu Úřadu nejvyššího zastupitele OSN. Současně slouží posílená přítomnost Zvláštního zastupitele EU spolu s Delegací EU v BiH jako hlavní nástroj pro komunikaci evropských priorit Bosně a Hercegovině a implementaci plánů agendy EU v klíčových oblastech její politiky k BiH a celému regionu (European Commission 2013a, 3 - 4).

Sám Manners tvrdí, že EU v rámci svých dokumentů klade poměrně velký důraz na jejich deklaratorní charakter při šíření norem, principů a hodnot Unie (Manners 2002, 248). Dle toho lze soudit, že EU cítí relativně velký závazek za politickou, ekonomickou a sociální spolupráci prostřednictvím šíření jejich vlastní zkušeností. To ovšem neznamená, že by přenos těchto norem probíhal do sousedních regionů a zemí zcela bezproblémově. Tento proces může být úspěšný jen tehdy, jsou-li cílové země ochotny tyto normy přijmout za své, aniž by bylo o jejich podstatě jakkoliv vyjednáváno (Panebianco a Rossi 2004, 7 - 8). Proto jsou lidská práva a demokratické hodnoty velmi často zdůrazňovány nejen ve vztahu k BiH, ale k celému regionu, zejména právě prostřednictvím SPD a následného procesu. Deklaratorní charakter těchto vztahů lze pozorovat již od Daytonského mírového procesu. Prosazování lidských práv a demokracie se stalo jakýmsi programem na podporu stability a bezpečnosti v BiH i celé oblasti (Panebianco a Rossi 2004, 9).

Závěry Rady lze shrnout jako takové, že EU vyjadřuje svou podporu pomoci BiH v jejím přibližování se Evropské Unii, a to i prostřednictvím zvýšené přítomnosti EU přímo na území Bosny. Současně EU prostřednictvím Závěrů Rady uvádí, že je plně přesvědčena o významu a nutnosti implementace evropských požadavků a kritérií pro bosenský politický pokrok. Závěry Rady z března roku 2011, stejně tak jako Závěry z roku 2012 a 2013 apelují na bosenské představitele, aby došlo k lepší administrativní správě země z důvodu lepšího přijímání evropských reforem, nejen na nejvyšším celostátním stupni, ale i na nižších lokálních úrovních, kde je velmi špatná spolupráce mezi centrální vládou a nižšími samosprávnými celky z důvodu velmi komplikované a silné decentralizace (Council of the EU 2011, 1; Council of the EU 2013a, 1).

Za zcela zásadní téma však lze v případě Bosny a Hercegoviny považovat důraz, jenž je kladen na ústavu BiH a její soulad (resp. nesoulad) s Evropskou úmluvou lidských práv. Naplnění tohoto požadavku je současně i klíčovým závazkem pro naplnění SPD. Velmi zásadní důraz je tak ze strany EU kladen na posilování státních struktur pro přijímání a implementaci nezbytných reforem, jež EU považuje za zásadní pro integraci. Právě jejich naplňování pak EU deklaruje jako projevený zájem ze strany BiH vstoupit do EU. Tyto aspekty a mnohé další jsou pak doplněny o podporu evropských misí EUPM BiH a EUFOR Althea jako nedílných součástí ucelené evropské strategie vůči Bosně a Hercegovině (Council of the EU 2011, 1 – 2; Council of the EU 2013a, 1).

I v rámci Závěrů Rady můžeme vidět jakousi míru podmíněnosti, neboť jen naplnění požadavků lze ze strany EU považovat jako zájem a vůli BiH být jejím členem. Pokud nejsou uníí deklarované požadavky splněny, nemůže BiH očekávat ani vstřícný přístup a posun ze strany EU. Můžeme tedy tvrdit, že informační šíření norem EU je založeno zejména na jejich neustálém zdůrazňování při oficiálních prohlášeních a v rámci evropských strategických dokumentů. Otázkou však zůstává to, jak jsou představiteli BiH (ne)naplňovány.

4.2.3. Proces stabilizace a přidružení v BiH – Procedurální šíření a transference norem

Jako procedurální řízení Manners uvádí institucionalizaci vztahů mezi EU a třetími zeměmi prostřednictvím bilaterálních smluv. Tento mechanismus lze chápat jako meziregionální spolupráci, ale i jako samotné rozšiřování EU (Manners 2002, 245).

Zásadním uspořádáním pro procedurální šíření norem je v případě Bosny a Hercegoviny zcela jistě SPD, respektive PD, neboť se jedná o hlavní dokumenty určující vzájemné vztahy mezi oběma aktéry. Jak bylo uvedeno výše, lze PSP chápat jako zásadní unijní aktivity na bilaterálním základě, které mají na formování vzájemných vztahů a tedy i přenos evropských norem velký vliv.

Důvodů je hned několik. Ten první spočívá v tom, že bez nutného vstoupení SPD v platnost není možné uvažovat o vstupu Bosny a Hercegoviny do EU v reálném čase. SPD definuje evropské normy s jejich praktickými dopady v podobě vzájemné smlouvy, jejíž naplnění se očekává pro další spolupráci. Není-li tato smlouva naplněna, nemůže se hovořit o dalším posunu směrem k EU, neboť cílem je upravit vztahy mezi EU a danou zemí (BiH) a zajistit konkrétní rámec pro pokrok skrze stabilizaci (Bretherton a Vogler 2006, 141).

SPD obsahují zpravidla mnoho podmínek a lze v nich pozorovat normativní aspekty, protože právě jejich prostřednictvím EU prezentuje a požaduje naplnění mimo jiné i základních normativních předpokladů pro členství v podobě Kodaňských kritérií, jež jsou doplněna o regionální spolupráci, usnadnění návratu uprchlíků zpět do země nebo také úplnou spolupráci s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii³³. Prohloubením PSP a vzniklých bilaterálních vztahů je pak program Evropského partnerství definující priority pro jednotlivé balkánské státy³⁴ (Bretherton a Vogler 2006, 141 - 142).

Mezi základní cíle Stabilizační a přístupové dohody podepsané s BiH v červnu 2008 (a stále čekající na její vstoupení v platnost) patří posílení demokracie a vlády práva v Bosně a Hercegovině, příspěvní k politické, ekonomické a institucionální stabilitě v zemi a v celém regionu, vytvoření rámce pro politický dialog nebo např. přiblížení právního systému tomu unijnímu (EEAS 2012a). Právě přibližování se evropskému právnímu systému je i jeden z důvodů problematického naplnění SPD/PD, který je založen na nesouladu bosenské ústavy s Evropskou úmluvou lidských práv. Nesoulad spočívající v nedodržování práv menšin, který je reprezentován velmi

³³ Od balkánských zemí se v rámci SPD očekává, že v rámci spolupráce s ICTY zatknou a předají všechny válečné zločince soudnímu tribunálu v Haagu. Jedná se často o problematickou spolupráci, a to zejména v případě Bosny a Hercegoviny (obzvláště pak federativní Republika Srbsko) (Bretherton a Vogler 2006, 235).

³⁴ Vyjma již členských a oficiálně kandidátských zemí (Chorvatsko a Slovinsko; Srbsko, Černá Hora a Makedonie).

známým případem Sejdić-Finci ve spojitosti s pasivním volebním právem. To proto, že volební zákon BiH znemožňuje kandidovat ve volbách do horní komory parlamentu³⁵ - Předsednictva Bosny a Hercegoviny, osobám, které nepřísluší k žádnému z konstitutivních národů země³⁶. Na tuto diskriminaci a nutnou změnu ústavy pak v roce 2009 poukázal i rozsudek Evropského soudního dvora pro lidská práva. Dokud nedojde k vyřešení tohoto zásadního rozporu a implementaci daného rozsudku, nedojde ani k posunu dialogu mezi EU a BiH. Jedná se o zásadní problém, způsobující uvíznutí integrace do EU na mrtvém bodě a současně snižující legitimitu a důvěryhodnost samotného státu (BusinessInfo 2014, nestránkováno; European Commission 2013a, 1-3; Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2013, nestránkováno; Council of Europe Nedatováno, nestránkováno).

Kromě vyřešení případu Sejdić-Finci, nedošlo podle poslední zprávy o pokroku Evropské komise ke splnění žádných dalších požadavků definovaných v rámci plánu pro podání přihlášky ke členství v Unii. Problematická je stále státní správa založená primárně na silné decentralizaci a tím znesnadňující vytvoření efektivního administrativního rámce pro implementaci a harmonizaci evropského práva. Jak samotná zpráva uvádí, je v zájmu země, aby došlo k vytvoření více centralizované správy vzhledem k vnitřnímu fungování země. Je stále složitější poskytovat a zejména ospravedlňovat výši dotací z evropských fondů poskytovaných Bosně a Hercegovině, když čelní představitelé nejsou ochotni spolupracovat a nalézt společný konsenzus pro posun směrem k integraci. Není-li stávající před-vstupní unijní pomoc schopna dosáhnout vytyčených cílů, je ohrožen nejen samotný proces integrace, ale i prostředky putující do Bosny a Hercegoviny pod záštitou *Před-vstupní pomoci* (IPA). Zároveň již Evropská komise rozhodla o odkladu dalšího kola debat v rámci IPA, dokud nedojde ke shodě v implementaci rozsudku Sejdić-Finci, vytvoření koordinačních mechanismů a zefektivnění státní správy. V současnosti má tedy Bosna a Hercegovina přístup jen ke 2 komponentům asistenční pomoci z celkových 5³⁷ (European Commission 2013a, 1 – 3; European Commission 2014, nestránkováno).

³⁵ Sněmovna národů

³⁶ Konstitutivními národy jsou Bosňané, Srbové a Chorvaté. Poškozenými v tomto případě pak byli Dervo Sejdić (Rom) a Jakob Finci (žid).

³⁷ 1) pomoc při transformaci a budování institucí; 2) přeshraniční spolupráce (s členskými státy EU a s ostatními zeměmi, které jsou příjemci v rámci NPP); 3) regionální rozvoj (doprava, životní prostředí a hospodářský rozvoj); 4) rozvoj lidských zdrojů (rozvoj lidského kapitálu a boj proti sociálnímu vyloučení); 5) rozvoj venkova (Evropská komise 2012a, nestránkováno).

EU tak prezentuje a prosazuje své normy, nejen v rámci informačního a procedurálního šíření, ale i prostřednictvím transference, která je založena na přístupu podmíněnosti. To proto, že prezentované normy v podobě demokracie, vlády práva, lidských práv a práv menšin, jsou i základními podmínkami pro splnění a získání následných fondů z programu IPA. Jedná se tedy opět o pozitivní i negativní podmíněnost dle Tocciové, neboť negativní podmíněnost v tomto případě znamená pozastavení a odložení iniciativ ze strany EU na podporu BiH a pozitivní, že EU přislíbí za naplnění konkrétních podmínek finanční podporu, stejně jako různé podpůrné projekty na rozvoj, často spojené právě s budováním demokracie atp., čímž dojde k ještě většímu přenosu norem (Panebianco a Rossi 2004, 10; Tocci 2007, 10 - 11).

Právě tento přístup a podmíněnost lze chápat i jako Mannersův mechanismus transference pro šíření norem, neboť k rozšiřování evropských norem dochází, jakmile EU začne se třetími zeměmi vyměňovat zboží, technickou pomoc, služby a obchodovat skrze hmotné a finanční prostředky (Manners 2002, 245). V tomto smyslu můžeme chápat i vztah podmíněnosti, neboť se jedná o jakési obchodování, kdy EU požaduje naplnění požadavků jako protiklad své finanční pomoci (Juncos 2011, 92).

Podmíněnost vztahu EU k západnímu Balkánu a Bosně a Hercegovině lze chápat jako naplnění vybraných politických závazků, jež jsou nezbytným předpokladem pro získání ekonomické pomoci, ale i materiální podpory ze strany EU. Stejně tak jsou podmíněny i jakékoliv aktivity směřující ke členství do EU. To z toho důvodu, že EU kondicionalitu využívá proto, aby šířila své hodnoty a tak zajistila v partnerské zemi posun směrem k demokracii a lidským právům stejně tak, jako zřízení ekonomicky liberálního systému. Hrozba omezení nebo přerušení ekonomických a jiných finančních výhod tvoří hlavní nástroj EU pro „zastření“ či potrestání. Členství v EU je pak hlavní karta, se kterou EU hraje na státy ve svém nejbližším sousedství. Podmíněnost se tak stala velmi účinným prostředkem pro šíření norem a tvarování sousedských států (Charillon 2004, 258).

Podíváme-li se však na případ BiH, je tvrzení o podmíněnosti poněkud skeptické a značně problematičtější. Noutchevová tvrdí, že v případě BiH a přijímání evropských norem je zásadním problémem politický konflikt uvnitř země, který často znemožňuje spolupráci nejen mezi politickými a národnostními entitami v zemi, ale také mezi BiH a EU samotnou. *„Reformy požadované EU jako podmínky pro ustavení smluvních vztahů s BiH spojují její vyhlídky na členství se změnami ve vnitřní státní struktuře.*

Dlouhodobé cíle ve vybudování demokratických institucí, zajištění vlády práva, přesvědčení pro vytvoření profesionální státní správy a efektivního soudního systému, patří k největším prioritám EU v BiH (Noutcheva 2007, 6). Je velmi často argumentováno, že politická struktura ustavena v rámci Daytonské dohody, je zdrojem současných problémů v zemi a překážkou samotné integrace do EU. Silná míra decentralizace na základě nábožensko-nacionálních rozkolů (a jako v době podpisu dohody nejschůdnější výsledek) má za následek ještě větší separaci, a tedy i komplikovanou komunikaci uvnitř státu. Kondicionalita EU je tak komplikována stejně tak, jako její naplnění ze strany EU (Perry 2012, 2-5). Příkladem může být níže rozebraná policejní mise, neboť EU musela před představiteli BiH důvody mise ospravedlňovat a vysvětlovat význam větší centralizace policejních sil z důvodu lepší koordinace a komunikace mezi jednotlivými složkami po celé zemi. Právě větší centralizace by pak měla umožnit vyšší efektivitu při boji, např. s organizovaným zločinem, který byl definován jako jeden ze základních problémů v BiH (Noutcheva 2007, 7 – 8; Perry 2012, 2 - 5).

4.2.4. EUFOR Althea a EUPM BiH – Otevřené šíření

Dle Mannerse lze za otevřené šíření norem považovat aktivní fyzickou přítomnost EU ve třetí zemi. Za nástroje, které jsou současně pro účely této práce nejpodstatnější, lze považovat dvě nejvýraznější mise EU v této zemi – vojenskou misi EUFOR Althea a policejní EUPM BiH. Obě umožňují pohlédnout na šíření normativního evropského úsilí jak skrze vojenské, tak civilní aspekty, které se v mnoha ohledech doplňují.

O zřízení mise Althea bylo rozhodnuto v polovině roku 2004 pod záštitou SBOP za účelem komplexního posílení unijních aktivit v Bosně a Hercegovině. Oficiálně je hlavním cílem této mise poskytnout armádním složkám Bosny a Hercegoviny trénink a posilování jejich dovedností pro účely zachování stability a míru v zemi. Právě zajišťování stability, míru a bezpečnosti nejen v zemi (ale i přilehlém regionu) je cílem i samotné mise. Althea oficiálně zahájena 2. prosince téhož roku, tak měla a stále má ve svém plánu současně sloužit i jako podpora asistenčních programů EU v BiH, jejichž cílem je zemi přiblížit již zmiňovanému členství v EU prostřednictvím naplňování procesu stabilizace a přidružení (EEAS 2013, 1 - 2).

O rok dříve, 1. ledna 2003, zahájila svou činnost policejní mise EU v Bosně a Hercegovině (EUPM BiH). Tedy v době, kdy již byly odstartovány debaty o normativní povaze EU. Tato mise byla pro EU velmi významným počinem, neboť se jednalo o první SBOP misi EU vůbec. Ačkoli původní plán na trvání mise byl v rozsahu tří let, byla několikrát prodloužena, a to i s ohledem na žádosti ze strany bosenských autorit. Celkově tedy mise trvala až do léta 2012, kdy byla ukončena³⁸ (EEAS 2012b, 1).

Vzhledem k tomu, že se jednalo o policejní misi, bylo cílem tohoto evropského úsilí zajistit posílení vlády práva v BiH a k tomuto účelu vytvořit moderní, profesionální a multietnické policejní složky schopné převzít plnou zodpovědnost a nezávisle prosazovat dodržování právního pořádku na úrovni mezinárodních standardů. Vzhledem k politicko-ekonomické situaci v BiH byla aktivita pro vycvičování policistů zaměřena zejména na boj proti organizovanému zločinu a všudypřítomné korupci, která je v postkonfliktních oblastech vždy velkým zdrojem obtíží (EEAS 2012b, 1).

V případě této mise můžeme hovořit o třech úspěších podle Michaela Merlingena navzdory jeho časté kritice NPE. ZprvÉ EUPM BiH ukázala, že je EU schopna plnit závazky v rámci SBOP i na praktické úrovni, neboť byla podniknuta poměrně rozsáhlá civilní mise. Zadruhé pak tato mise přinesla transformaci policejních složek z nástroje etnického soupeření do profesionálního nástroje pro právo a pořádek. V neposlední řadě pak došlo k výraznému a pozitivnímu posunu „*ve změně bosenských politických mentalit, institucí a praktik v souladu s evropskými normami a standardy*“ (Merlingen 2009, 162). Můžeme ji tedy považovat za nástroj, jenž dopomohl rozšíření evropských hodnot a jejich implementaci v rámci evropského konfliktního managementu.

Cílem těchto dvou hlavních nástrojů, jež EU v rámci BiH používá je tedy, opakovaně, zajistit zřízení plně demokratických institucí, práva a pořádku a v neposlední řadě i volného trhu, čímž má být zajištěno zlepšení podmínek v zemi. Otázkou však je, jak EU v tomto úsilí motivují její vlastní zájmy, zejména otázka bezpečnosti, jež je neustále ze strany EU zdůrazňována.

Juncosová se domnívá, že právě na bezpečnosti lze vysvětlit vztah mezi evropskými zájmy a normami. To proto, že zajištění stability a podpora evropských

³⁸ Mise byla oficiálně ukončena přesně 30. června 2012.

norem se zdají být základem aktivního evropského konfliktního managementu. Stabilní situace na Balkánu je tak pro EU velmi zásadní, jak z hlediska politického, tak i ekonomického. Současně je pak nejen BiH, ale i ostatní země západního Balkánu, považována za oblast s vysoce koncentrovanou mírou organizovaného zločinu a ilegální migrace. Z kritického úhlu pohledu lze považovat evropskou přítomnost v BiH v rámci SBOP za nástroj pro zajištění vlastní interní bezpečnosti. To vše na základě procesu sekuritizace nutné stability a míru v regionu (Juncos 2011a, 94). Organizovaný zločin, korupce a terorismus jsou hlavními bezpečnostními problémy v zemi, a proto bylo a je cílem EUPM BiH a EUFOR Althea se s nimi vyrovnat. Stejně tak Rada EU považuje oblast západního Balkánu za křižovatku organizovaného zločinu a tím i za zásadní překážku zajištění demokracie, stability, zodpovědných institucí a ekonomického rozvoje. Stejně tak je problematika organizovaného zločinu definována i evropskou bezpečnostní strategií jako hrozba pro samotnou Evropskou unii (EU 2009, 32; Merlingen a Ostrauskaite 2005b, 309 - 310). Z toho důvodu je dle Juncosové, ale i Sjursenové či Dieze, velmi složité rozlišovat mezi normami, jež EU šíří, a jejími vlastními zájmy, které jsou často velmi úzce propojeny. To je velmi často komplikováno i samotným faktem, že se jedná o propojení norem a samotného členství v EU (Juncos 2011a, 90; Sjursen 2013, 12 -14; Diez 2005, 620 - 622).

Otázku vlastních zájmů a šíření norem lze pozorovat i v případě mise Althea ve spojitosti s tím, proč se členské státy rozhodly misi zahájit. Ve své podstatě nebylo v případě EUFOR nutné, aby EU převzala závazky v Bosně od NATO. Juncosová tvrdí, že mise SFOR mohla v Bosně bezproblémově působit ještě další dva až tři roky, a to i bez přítomnosti Spojených států. Z toho důvodu byly vedle materiálních a bezpečnostních pohnutek důležité ještě další faktory. Jedním z nich je záměr členských států vyzkoušet a rozvíjet evropský krizový management, a tím posílit evropskou globální roli. Druhým motivem pak může být pocit zodpovědnosti vůči budoucnosti Bosny a Hercegoviny symbolizovaný možností integrace. Obecně lze tvrdit, že EU usilovala o posílení svého vlivu v zemi a regionu a zachování své důvěryhodnosti (Juncos 2011b, 95 - 97).

Autoři jako Merlingen současně tvrdí, že přítomnost Evropské unie, navzdory jejímu normativnímu cíli rozšířit své normy a principy považujíc je za universální, mohou být chápány i jako nástroje pro ovládání dané společnosti. Příkladem může být právě EUPM BiH snažící se přiblížit bosenské policejní složky evropským standardům.

S tímto cílem je však spojeno umisťování policejních důstojníků a jejich následná profesionalizace a v neposlední řadě pak změna policejní struktury a jejích složek. To je možné transformovat na jiné aktivity EU v BiH, které prostřednictvím programů na budování institucí tvarují a ovládají původní domácí struktury a zavádějí evropské představy o jejich fungování a dobrém vládnutí bez nutné reflexe tamních zvyků a zájmů (Merlingen a Ostrauskaite 2005a, 230 – 232; Juncos 2011a, 96). „*Ačkoli někteří mohou tvrdit, že tento pastýřský přístup EU může spočívat na dobrém úmyslu, v praxi znamená dominanci*“ (Juncos 2011a, 96). Z tohoto důvodu by měly být evropské aktivity mnohem více zaměřeny na zapojení se na nižší místní úrovni (Merlingen a Ostrauskaite 2005a; Juncos 2011a, 96).

Právě zapojení občanské společnosti a na nižší úrovni, je to, co je EU a nejen jí v rámci peacebuildingu vytýkáno. Poválečné budování míru a s ním spojené aktivity po konci studené války ukázaly, že sice počet válek klesl, nicméně kvalita míru, jež toto úsilí produkuje, je nízká a velice křehká. To je reflektováno mimo jiné i v rámci kritického peacebuildingového proudu tzv. *čtvrté generace*, který zdůrazňuje sociální a veřejné zájmy v jejich každodenním politickém, sociálním, ekonomickém a kulturním kontextu ve spojitosti se základními hodnotami, které prezentuje i současný peacebuilding tzv. *třetí generace*. Liší se však v tom, že vyzdvihuje nutnost zapojení lokálních aktérů a občanské společnosti do procesu postkonfliktní rekonstrukce a v tom, na jaké úrovni by ony reformní procesy měly probíhat³⁹ (Richmond 2010, 22 - 26).

Zapojení lokálních aktérů je to, co by mělo řídit vzájemné vztahy mezi BiH a EU. V tomto ohledu by BiH měla převzít zodpovědnost za směřování a rychlost vztahů, které jsou s EU formovány. Zapojení bosenských aktérů by tak nemělo být zohledněno jen na nejvyšším politickém stupni, nýbrž i v posilování občanské společnosti. Že Bosna by se „*měla stát soběstačným státem schopným se nezávisle vypořádat s procesem integrace do EU bez zasahování vnějších aktérů*“ (Juncos 2011a, 96), nicméně podle Juncosové uvedli i někteří představitelé v Bruselu a Sarajevu. Podobná snaha o zapojení lokálních aktérů na místní úrovni je nedílnou součástí i vojenské mise Althea, kde naplnění tohoto bodu má dopomoci ke stabilitě, udržení

³⁹ Současně i jakou podobu by měl mít trh, na základních hodnotách jakými jsou např. mezinárodní odpovědnost či suverenita, a jako váhu by měly mít státní instituce v každodenním životě postkonfliktní společnosti. Kritický směr také argumentuje proti přílišnému spoléhání se na tzv. hard power, státní instituce, ale i trh a státní teritorialitu, v neposlední řadě pak na normy, jež nejsou konfliktní společnosti vlastní (Richmond 2010, 22 - 26).

pořádku a bezpečného prostředí. To z toho důvodu, že bez úspěšného předání kontroly a kompetencí do rukou místních aktérů po skončení období mezinárodního zapojení, bude státotvorné úsilí více méně bez udržitelného výsledku, čímž se současně zvyšuje riziko, že zahraniční přítomnost by byla nuceně prodloužena (což je rovněž finančně velmi náročné). Dalším problémem při předání nedostatečně schopných jednotek je ukončení mise bez vytvoření udržitelných a soběstačných struktur schopných zajistit stabilitu v zemi (Narten 2009, 252). Zapojení na místní úrovni je tedy nedílnou součástí jakýchkoliv aktivit v rámci přímé fyzické přítomnosti EU a jejího šíření norem.

EUPM v Bosně a Hercegovině je velmi zajímavým příkladem nejen pro šíření evropských hodnot, ale i jako peacebuildingový instrument. Obvykle jsou mise EBOP založeny na komunikaci zejména s oficiálními představiteli státu. EUPM BiH je v tomto případě výjimečná, neboť je v ní kladen důraz na utvoření multi-etnických policejních jednotek. K naplnění takto definovaného mandátu je požadováno zapojení co největšího počtu aktérů na všech jednotlivých úrovních nebo také spolupráce se všemi etnickými skupinami a bývalými stranami konfliktu. Vedle harmonizace tamních struktur s těmi evropskými usilovala EUPM o zlepšení multilaterálního vyjednávání v BiH s cílem připravit je společně na cestu do EU a v neposlední řadě pak bylo cílem usnadnit komunikaci mezi lokálními autoritami a EU (Gourlay 2010, 17).

Přesto je EU často kritizována, že podporuje více insitucionální budování než občanskou společnost. Vytýkán je zejména důraz kladený na přijímání evropské legislativy a její *acquis* a spíše evropské bezpečnostní obavy než na skutečné uchopení a vyřešení reálných bosenských problémů (Juncos 2011a, 97). To mimo jiné uvádí i autoři Merlingen a Ostrauskaite, kteří tvrdí, že na policejní mise v rámci SBOP lze pohlížet dvěma způsoby – minimalistickým a maximalistickým. Ten první považuje za zásadní uchopit okamžité kritické problémy a snaží se o jejich rychlé vyřešení. Ten druhý pak poukazuje na nutnou dlouhodobou aktivitu v tomto směru s cílem transformovat policejní složky dlouhodobě schopné samostatně zajišťovat vládu práva a stabilitu (Merlingen a Ostrauskaite 2005a, 223). Proto jsou policejní mise významnou součástí peacebuildingového a demokratizačního procesu v postkonfliktní zemi a ze strany EU jsou právě policejní mise chápány jako jeden ze základních kamenů pro zajišťování bezpečnosti, stability, míru a demokracie mimo vlastní teritorium EU (Merlingen a Ostrauskaite 2005a, 223 - 224).

Proto můžeme tvrdit, že ačkoli EU působí v Bosně a Hercegovině v rámci vojenské i civilní mise, dochází k jakémusi přetransformování z čistě vojenských do spíše policejních a civilně podporujících misí. To z toho důvodu, že i mise Althea ve své agendě disponuje potíráním organizovaného zločinu a těsnou spoluprací s policejní misí. Stejně tak byla i v jejím rámci vytvořena Integrovaná policejní jednotka. To jen dokazuje, že v případě Bosny a Hercegoviny a celkově západního Balkánu je nutné rozvíjení civilně-vojenských schopností EU za účelem stability, míru a stejně tak pro účely šíření evropských norem a standardů (Merlingen 2009, 166 – 167; Juncos 2011b, 91 – 95; Merlingen a Ostrauskaite 2005b, 303 - 304).

4.3. Shrnutí normativní moci EU v Bosně a Hercegovině

Jak již z textu vyplývá, největším nástrojem pro šíření norem nejen v BiH, ale v celé oblasti Balkánu je otázka samotného členství. S tím je spojena i základní definice šířených universálních norem EU, jež jsou konkretizovány Kodaňskými kritérii.

Při pohledu na konkrétní kanály či mechanismy, jimiž jsou normy šířeny, vidíme jasný vliv EU více či méně v každém Mannersově mechanismu. Největší aktivity jsou však patrné v případě *otevřeného šíření* prostřednictvím vojenské a civilní mise, kde EU usilovala/usiluje o normalizaci a standardizaci struktury Bosenských institucí do podoby odpovídající té unijní. Jedná se tak o přímé ovlivňování a šíření evropských standardů v reálné praxi. Další významný přenos evropských norem probíhá v rámci *procedurálního šíření* prostřednictvím bilaterálních dohod a smluv uzavřených mezi EU a BiH, z nichž nejvýznamnější je SPD/ PD vedoucí k samotnému členství v EU. Současně je proces procedurálního šíření na základě podmíněnosti rozšířen i do oblasti, kde EU poskytuje Bosně svou finanční a např. i technickou pomoc. Tato evropská aktivita je pak považována za tzv. transferenci, neboť dochází k podmíněnému přenosu norem, ať už na základě vzájemných vztahů nebo unijní pomoci výměnou za transformaci systému dle evropských požadavků a přijímání hodnot, jež jsou následně inkorporovány do právního systému. Za poměrně viditelnou snahu pro reprodukci evropských norem můžeme považovat i *informační šíření*, zejména díky Závěrům Rady a oficiálním evropským dokumentům deklarujícím postoje EU vůči této zemi. V tomto případě je však nutné podotknout, že se jedná spíše o tok informací ze strany EU a má deklaratorní charakter a nelze jej příliš považovat za plnohodnotný komunikační kanál. Záleží pouze na tom, zdali příjemce, v našem případě Bosna

a Hercegovina, je ochotna vysílané normy prostřednictvím tohoto mechanismu přijímat a dále zpracovávat.

Dle mého názoru je však nejvýznamnějším mechanismem pro přenos evropských norem *otevřené šíření* prostřednictvím fyzické přítomnosti EU. Lze zde nejvíce pozorovat evropský vliv, neboť EU tak přenáší své normy na cílovou zemi přímo prostřednictvím svých misí, ve kterých pomáhá transformovat strukturu postkonfliktní země. EUPM BiH a EUFOR Althea tak nejenže svým působením pomohly zvýšit stabilitu v zemi, ale současně pomohly i nastavovat standardy evropského chování v Bosně a Hercegovině. Přestože jsou těmto misím vytýkány jejich nedostatky, jakými jsou slabé zapojení na místní úrovni nebo absence větší míry reflexe kulturních a místních společenských nastavení, můžeme je považovat za poměrně úspěšné, neboť navzdory těmto výtkám dokázaly implementovat běžné evropské standardy a normy.

Tocciová pak proces šíření norem rozšiřuje o koncept pozitivní a negativní podmíněnosti a v případě BiH lze hovořit spíše o převažujícím pozitivním přístupu ze strany EU. To z toho důvodu, že Unie usiluje spíše o ekonomické a politické stimuly, než o vynucování šíření norem prostřednictvím sankcí v případě, že evropské požadavky nejsou naplňovány. V případě balkánských zemí pak lze ze strany EU hovořit i o pozitivní podmíněnosti ve smyslu doplňujících či dalších smluvních vztahů sloužících jako náhrada za plné členství. Mezi ty výhody, jež EU v rámci tohoto přístupu nabízí, patří mimo jiné i dohoda o stabilizaci a přistoupení mající rovněž vyústit v členství (Tocci 2007, 10 - 11). V případě pozitivní podmíněnosti je však příhodné zmínit, že kvůli problematické situaci v zemi a spíše neplnění než plnění evropských požadavků v rámci DSP/ PD, byla Komise nucena odložit další kolo jednání v rámci IPA. Můžeme tedy soudit, že ačkoli nejsou sankce uplatňovány přímo ze strany EU, lze začít pozorovat počátek jakési negativní podmíněnosti, ačkoli se nejedná o přímé sankce či podobné tresty. Přesto se však dle Juncosové jedná o výjimečné případy tohoto šíření norem (Juncos 2011a, 92).

To je spojeno se sociálním a politickým učením třetích zemí, které normy vysílané EU buďto přijmou za své, nebo je zcela odmítnou. Současně se jedná o faktor, který je spojen s vytvářením nové identity třetí země (Manners 2002, 245). Otázkou tedy zůstává, zdali jsou tyto aktivity v Bosně a Hercegovině dlouhodobě udržitelné vzhledem k problematickému procesu přijímání evropských požadavků a jejich

naplňování. Jedním ze zásadních problémů je nastavení politického systému, silná decentralizace a vnitropolitické konflikty mezi jednotlivými nacionalistickými stranami. Proto můžeme tvrdit, že pokud nedojde k přeměně nastavení Daytonského uspořádání Bosny a Hercegoviny, bude pro EU velmi složité vynutit dodržování svých norem a požadavků, což mimo jiné dokazuje i např. komplikovaný proces implementace případu Sejdic-Finci.

5. EVROPSKÁ NORMATIVNÍ MOC V MAKEDONII⁴⁰

V případě Makedonie můžeme hovořit o velmi zvláštním postavení v rámci západního Balkánu, neboť tato země se úspěšně vyhnula konfliktům spojeným s vyhlášením nezávislosti na bývalé Jugoslávii. Legitimita Makedonie, která svou nezávislost vyhlásila v září 1991, však byla v průběhu roku 1991 zpochybněna ze strany Řecka, jež nárokovalo změnu jejího názvu. Rozhřešení přišlo až v roce 1993, kdy byl na základě rezoluce OSN pro Makedonii přijat oficiální název Bývalá jugoslávská republika Makedonie – FYROM, čímž se dal tento spor s Řeckem považovat více či méně za ukončený (Palm 2011, 17 - 18).

Nestabilita v Makedonii však nastala ve spojitosti s občanskou válkou v Kosovu, kdy se makedonské území stalo útočištěm pro kosovské uprchlíky a současně se na jejím území ukrývali i bojovníci z řad kosovských Albánců, což Makedonii poměrně destabilizovalo a vedlo k eskalaci vztahů mezi albánským a makedonským obyvatelstvem. V roce 2001 v zemi propukl ozbrojený konflikt mezi makedonskou vládou a povstanci z albánské Národní osvobozené armády, který se podařilo uklidnit jen za asistence NATO a EU před vypuknutím občanské války prostřednictvím *Ochridské rámcové dohody*, díky níž došlo k novému a proporcionálnějšímu přerozdělení pravomocí a povinností mezi dvěma největšími etniky (Ciambra 2008, 14 - 15).

Vliv EU v Makedonii můžeme pozorovat prostřednictvím několika aktivit, mezi něž patří či patřily např. úřad Zvláštního představitele pro FYROM, vojenská mise Concordia, policejní mise EUPM Proxima a následná mise EUPAT nebo monitorovací mise EU EUMM. Přestože se jedná o rozdílné aktivity, EU usilovala zejména o rozšiřování svého vlivu skrze SZBP, humanitární pomoc ale také srze obchodní politiku s cílem rozšířit svůj vliv a tedy i své normy a standardy. Současně pak EU vzhledem k přijaté makedonské žádosti z roku 2005 může využívat mechanismu podmíněnosti pro vynucování svých požadavků (Björkdahl 2005, 264 - 265).

5.1. Evropské normy v Makedonii

Velmi stručně lze tvrdit, že v případě Makedonie je stejným rámcem požadavků pro šíření norem a hodnot EU soubor Kodaňských kritérií, jako je tomu i v případě

⁴⁰ V rámci celého textu je používán termín Makedonie, není-li uvedeno jinak, jako synonymum mezinárodně uznávaného názvu Bývalá jugoslávská republika Makedonie (FYROM).

Bosny a Hercegoviny. Kodaňská kritéria tvoří základní definiční rámec evropských norem, tak jak jsou definovány v jednotlivých zakládajících a revizních smlouvách. Proto jsou i v případě Makedonie základními požadavky ze strany EU naplnění základních a universálních hodnot v podobě liberální demokracie, dobrého vládnutí⁴¹ a vlády práva⁴² (Björkdahl 2005, 263).

Stejně jako tomu bylo v případě Bosny a Hercegoviny, patří mezi základní nástroje pro manifestaci evropských požadavků podmínky uvedené ve Stabilizační a přidružující dohodě, kterou Makedonie podepsala již v roce 2001 jako první země ze západního Balkánu. Vzhledem k úspěšnému naplňování těchto požadavků, bylo Makedonii následně umožněno zaslat přihlášku ke členství v Unii, a to již v březnu 2004. Status kandidátské země pak byl Makedonii udělen Evropskou radou v závěru roku 2005. Současně lze od roku 2009 pozorovat prostřednictvím závěrů Evropské komise, že je Makedonie ve své cestě k EU velmi úspěšná, obzvláště v naplňování politických kritérií a požadavků, zejména těch normativního charakteru (Björkdahl 2005, 263; Council of the EU 2013b, 8).

Proto zejména vedle naplňování již zmiňovaných Kodaňských kritérií, které tvoří základ pro rozšiřování norem v evropském těsném sousedství, spoluprací s ICTY a harmonizací *acquis*, můžeme považovat za další požadavky ze strany EU i prohlubování spolupráce v rámci PSP a dalších nastavených vztahů mezi EU a Makedonií. Politická krize na přelomu let 2012 a 2013 a následné rozdělení uvnitř parlamentu přesto ukázaly, že je nutné prohlubovat plnění požadavků na dobré vládnutí a politickou komunikaci (jak je tomu i v případě Bosny a Hercegoviny). Integrace do EU dále zůstala v Makedonské politice prioritou a sjednocujícím aspektem. Proto Rada zdůraznila ve své zprávě, aby došlo k většímu zapojení v rámci *Přístupového dialogu na nejvyšší úrovni* (HLAD), a to zejména v boji proti rozsáhlé korupci a zdlouhavém řešení soudních sporů.

Velmi specifickou oblast v definování a šíření evropských normativních požadavků má *Ochridská rámcová dohoda*, která umožnila přímou aplikaci evropských standardů do makedonského politického systému již v roce 2001. Do té doby lze sice

⁴¹ Dobré vládnutí je v tomto případě chápáno jako vládnutí založené na legitimitě a zodpovědnosti, kdy vláda stát vede nejčestněji a nejefektivněji jak jen to je možné (Björkdahl 2005, 263).

⁴² V tomto případě je vláda práva chápána i tak, že vládnoucí orgány jsou kontrolovány zákonem a nedochází ke zneužití jejich pravomocí a současně tyto orgány zdůrazňují ochranu lidských a menšinových práv atp. (Björkdahl 2005, 263).

ze strany EU pozorovat snahy o šíření svého vlivu v regionu, ale v případě Makedonie, která se vyhnula etnickým rozepřím devadesátých let, můžeme pozorovat menší zaměření a pozornost ze strany EU a spíše důraz kladený na ekonomickou spolupráci a vazby, než na normativní rozměr vzájemných vztahů⁴³ (Björkdahl 2005, 263; European Parliament 2009, 25 - 26; Palm 2011, 21 - 22).

Ochridská dohoda nastavující nově politický systém Makedoni klade větší důraz na práva albánské menšiny s cílem více posílit význam místní správy reflektující princip subsidiarity Unie. Tyto základní požadavky jsou přijímány v rámci celé dohody, a to jak s důrazem např. na reflektování menšinových práv ve vzdělávacím procesu, tak i v úředních jazycích Makedonie, jež musí získat každý jazyk, jímž mluví nejméně 20% tamní populace. Stejně byl přijat i princip subsidiarity v rámci parlamentních pravomocí a menšinový rozměr pak lze pozorovat v rozhodovacích procesech (University of Notre Dame 2001, 1 - 3).

Podle posledních Závěrů rady týkajících se Makedonie můžeme soudit, že hlavní problémy a požadavky ze strany Unie vůči Makedonii jsou spíše praktického rázu. Rada zdůrazňuje, že zvláštní pozornost by měla být věnována vládě práva včetně nezávislého soudnictví a taktéž boji proti korupci a organizovanému zločinu. Rada uvádí za podstatné i otázky spojené se svobodou tisku, která je v případě Makedonie přinejmenším na pováženou. Stejně tak je opět odkazována k naplňování Ochridské dohody a zejména jejího důrazu na vztahy etnických menšin a jejich nezbytnou spolupráci při správě země (Council of the EU 2013b, 8; Zenkner 2014, nestránkováno).

Shrneme-li tedy evropské požadavky v případě Makedonie, dospějeme k názoru, že základním rámcem evropských norem jsou opětovně Kodaňská kritéria (stejně jako tomu bylo v případě Bosny a Hercegoviny) a principy charakterizované v rámci Ochridské dohody, na jejíž tvorbě se aktivně podílela i EU a mohla tak své normy zasadit i do její struktury. Vzhledem k tomu, že v případě Makedonie můžeme uvažovat o úspěšném plnění Kodaňských kritérií a i aktivní snaze pro menšinový dialog a větší zapojení albánského etnika do státní správy s ohledem na unijní princip subsidiarity, je na místě tvrdit, že Makedonie je jedním z mála příkladů, kde můžeme považovat šíření evropské normativní moci za úspěšné.

⁴³ To můžeme soudit na základě četných programů a fondů jako jsou PHARE, CARDS atp. a několika meziparlamentních setkání EU a Makedonie, v rámci nichž byl kladen důraz právě na lidská práva a normativní aspekty členství (European Parliament 2009, 25 - 26)

5.2. Šíření evropských norem v Makedonii – nástroje a mechanismy

Cílem následující části této kapitoly je stejně, jako tomu bylo v případě Bosny a Hercegoviny, analyzovat jednotlivé mechanismy pro šíření evropských norem se záměrem pochopit, jak je evropská normativita přenášena a implementována.

5.2.1. Informační šíření

Informační šíření, jak již bylo řečeno dříve, má za cíl deklarovat evropské postoje EU vůči třetí zemi, a tak oficiálně manifestovat své normy a hodnoty, jako základní pilíře svého jednání. Podíváme-li se na případ Makedonie, tak zjistíme, že informační šíření ze strany EU probíhá zejména ve spojitosti se členstvím Makedonie v Unii a zahájením dalšího kola přístupových jednání.

To z toho důvodu, že Makedonie disponuje statutem kandidátské země již od roku 2005. Současně pak od roku 2009, podle zprávy Komise došlo k naplnění politické části Kodaňských kritérií, a proto navrhla, aby byla zahájena další přístupová jednání (European Commission 2013d, nestránkováno). Právě postoje EU vůči Makedonii jsou jedním ze základních nástrojů pro informační šíření a jako jeden z hlavních dokumentů pro posouzení informačního šíření norem se jeví evropská strategie pro rozšíření.

Poslední aktualizace dokumentu působí v případě Makedonie velmi pozitivně. Hodnocení plnění Kodaňských kritérií (a tím pádem i evropských norem a standardů) je více než naplňující, a stejně tak je dle Komise nadprůměrně produktivní i dialog na nejvyšší úrovni, stále více prohlubující reformy uvnitř Makedonie dle evropského standardu. V případě tradičních norem, které byly v této práci rozebírány – jako jsou demokracie, vláda práva či práva menšin atp. nemá proto Komise, ale ani parlament závažnější výtky, které by nutně vedly k větší apelaci na tyto hodnoty (Ilik 2013, 100 - 101).

Evropský parlament schválil v loňském roce rezoluci požadující po Radě definování konkrétního data pro zahájení přístupových jednání s Makedonií, neboť se jedná o dlouhodobý proces a to, že ještě nedošlo k zahájení přístupových jednání, jen zvyšuje napětí v zemi (Pajaziti 2014, nestránkováno). Obecně je tedy naplňování evropských požadavků a přijímání norem v Makedonii považováno za více či méně

uspokojivé⁴⁴. Proto Závěry Rady jen velice obecně zhodnocují návrhy Komise, případně Evropského parlamentu, v nutnosti zahájit přístupová jednání co nejdříve. Současně však poslední Závěry z prosince 2013 otázku zahájení těchto jednání opět odsunuly s plánovaným návratem do agendy v průběhu roku 2014. Za primární problém pro integraci do EU tak už není nesoulad s evropskými normami a hodnotami, nýbrž spor s Řeckem o název státu (Council of the EU 2013b, 8; Zenkner 2014, nestránkováno).

Proto nejen Rada EU, ale i ostatní evropské instituce apelují ve svých zprávách a prohlášeních na nutné vyřešení této sporné otázky mezi Makedonií a Řeckem, jež je považována za největší překážku pro dokončení integrace do EU. To proto, že evropské instituce si plně uvědomují nutnost zahájení dalších přístupových jednání s Makedonií, neboť, jak již bylo několikrát řečeno, podle zpráv Komise dochází k úspěšnému plnění Kodaňských kritérií a současně i aktivnímu zapojení v rámci HLAD, včetně rozvíjení regionální spolupráce a dialogu, a to i s Řeckem navzdory problematickým vztahům ve spojitosti se názvem země (Council of the EU 2013b, 8). Jedinou překážkou pro členství tak zůstává spor o název, což je deklarováno i v rámci evropských prohlášení. Bez nutné spolupráce a ústupků mezi Makedonií a Řeckem tak nemůžeme soudit, zdali dojde k výraznějšímu posunu v makedonské integraci. To z toho důvodu, že Rada nemůže zahájit tato jednání, dokud dané kroky jednohlasně neschválí členské státy. Proto ačkoli Rada ve svých prohlášeních deklaruje svůj zájem na integraci Makedonie, je paradoxně blokována svým rozhodovacím procesem v podobě řeckého veta.

Co však můžeme s jistotou říci je to, že EU ve svých prohlášeních plně podporuje Makedonii v jejím členství a současně je akceptováno i makedonské přijímání evropských norem. Šíření je tak v tomto ohledu úspěšné, protože ze strany Makedonie můžeme vnímat velký zájem o integraci do EU a z toho vyplývající přijímání evropských norem za své⁴⁵. Přesto je nutné zohlednit již 5krát odložené zahájení dalšího přístupového jednání ze strany EU a rostoucí nespokojenost v zemi. Z dlouhodobější perspektivy se proto jeví ze strany EU jako žádoucí dostát svým

⁴⁴ Je nutné podotknout, že v makedonské politice a společnosti stále existují oblasti, které vyžadují větší pozornost a prohloubení reform směřem k evropské úrovni – patří sem např. lepší spolupráce s albánskými politickými stranami, lepší politická spolupráce, zapojování na nižších úrovních atp. (Ciambra 2008, 17 - 19).

⁴⁵ Jak se pokusím ukázat níže

prohlášením, což by mohlo, dle mého názoru, vést k prohloubení a většímu ukotvení evropských norem a standardů v Makedonii.

5.2.2. Proces stabilizace a přidružení v Makedonii – Procedurální šíření a transference norem

V návaznosti na formování Ochridské dohody byl jedním z hlavních nástrojů v případě Makedonie proces stabilizace a přidružení, který v tomto případě sloužil zároveň i jako pozitivní transference evropských standardů a norem. SPD sloužila v době konfliktu jako motivace pro makedonské představitele v jejich usmiřování s albánskou menšinou, spočívající zejména v získání statusu možného kandidáta a současně značně objemném finančním balíčku pro rozvojovou pomoc v Makedonii mající usnadnit její mírotvorný proces. Hlavní podmínkou ze strany EU bylo zavést plnohodnotný politický dialog uvnitř země mezi slovanskými a albánskými makedonskými stranami a představiteli. Současně bylo podmínkou pro další zdroje rozvojové pomoci naplnění rámce Ochridské dohody a její implementace. Právě finanční pomoc ze strany EU se stala, zcela logicky, jedním z motorů pro makedonskou snahu nalézt konsensus při naplňování evropských požadavků (Palm 2011, 24 - 26).

V tomto ohledu lze soudit, že finanční asistence ze strany EU a její podmíněné udělování je jeden ze základních kamenů pro šíření normativní moci Unie v Makedonii. To mimo jiné dokládá i rozhodnutí Evropského parlamentu, které uvedlo, že bez stabilního prostředí a plnění domluvených závazků, včetně regionální spolupráce, není možné získávat zdroje z evropských asistenčních fondů (European Parliament 2001).

Pokud bychom se měli podívat na proces stabilizace a přidružení, jako hlavní nástroj v rámci procedurálního šíření norem, tak vedle obecného šíření evropských norem můžeme vidět i další výhody pro Makedonii, jako je např. odbytiště pro makedonské produkty.⁴⁶ Na rozdíl od Bosny a Hercegoviny můžeme v Makedonii pozorovat ještě větší prohloubení bilaterálních vztahů, a to prostřednictvím přístupového dialogu na vysoké úrovni mezi EU, zastupovanou zejména Komisí a makedonskou vládou. Zapojení Makedonie do těchto dialogů v roce 2012 víceméně splnilo všechna očekávání a prohloubilo makedonské přijímání evropských norem a očekává se, že po volbách, jež mají proběhnout koncem dubna 2014, a po sestavení

⁴⁶ EU je hlavním obchodním partnerem Makedonie a míří sem 2/3 veškerého makedonského exportu (Zenkner 2014, nestránkováno).

nové vlády, dojde k utvoření nového kola dialogu majícího definitivně završit integrační proces Makedonie (European Commission 2012a, nestránkováno; European Commission 2012b, nestránkováno; Kurir 2014, nestránkováno; Government of the Republic of Macedonia 2013, nestránkováno).

Bilaterální prohloubení vztahů mezi EU a Makedonií v tomto směru nejenže pomohlo ještě více předat Makedonii evropské normy a hodnoty, ale současně i reformami zlepšit např. tamní boj proti organizovanému zločinu, který byl předmětem vojenské i civilní mise EU. HLAD lze v tomto ohledu tedy považovat za pokračování a prohlubování bilaterálních vztahů mezi EU a Makedonií, neboť dochází ke vzájemné výměně postojů. Současně tento mechanismus nabízí i prostor pro samotné šíření klíčových evropských norem prostřednictvím apelu na dobré vládnutí (vzhledem k politické krizi na pomezí let 2012 a 2013 a následné Břežnové dohodě), práva etnických menšin (zejména ve spojitosti s albánskou a romskou menšinou) a obecné směřování dle standardů Ochridské dohody (European Commission 2012a; European Commission 2012b; Kurir 2014; Government of the Republic of Macedonia 2013).

Na základě těchto informací můžeme tedy procedurální šíření zhodnotit jako velmi čínorodé. Bilaterální vztahy mezi Makedonií a Evropskou unií dosahují poměrně značné aktivity s jediným cílem, jímž je členství v EU. I přesto působí tento mechanismus celkově jako zastavený na mrtvém bodě a lze vidět, že je nezbytně nutné vzájemné vztahy posunout dále. Z hlediska několika dalších let je proto rozhodující, zdali opravdu dojde k dalšímu posunu směrem k integraci, neboť jak jsem již zmínila, i samotná Rada reflektuje rostoucí napětí uvnitř Makedonie. Ta zdárně naplnila požadavky Kodaňských kritérií a současně se i veřejně ztotožňuje s evropskými normami. Jediným problémem, který dlouhodobě odkládá její naprosté ztotožnění s EU je spor s Řeckem, a proto je nutné ze strany EU (a Řecka) zvážit rizika, jež představuje nárůst nespokojenosti Makedonie s EU a jejím zdráháním se přijmout ji do svého společenství. To i z důvodu bezpečnostního, neboť může dojít k destabilizaci politické scény nejen uvnitř této země, ale i k narušení křehké stability celého regionu.

Posilování demokratických institucí a zajišťování demokratického procesu je nedílnou součástí úspěšného začlenění Makedonie do EU. Ta je založena na společných hodnotách a principech, jako je např. respekt k základním lidským právům a svobodám, a z toho důvodu je nezbytné, aby byla v případě Makedonie prohlubována aktivita zejména v oblasti ochrany menšin, svobody vyjádření a odstraňování diskriminace.

Spolu s regionální spoluprací a dobrými sousedskými vztahy se tak jedná o základní předpoklady úspěšného stabilizačního a přidružujícího procesu.

5.2.3. FYROM/ Concordia a EUPOL Proxima – Otevřené šíření

Za hlavní prostředky pro otevřené šíření evropských norem v Makedonii můžeme považovat vojenskou misi FYROM/Concordia a následnou policejní misi EUPOL Proxima. První z nich nahradila ve svém působení předešlou misi pod záštitou Severoatlantické aliance, přičemž využila prostředků a možností NATO na základě spolupráce prostřednictvím opatření *Berlin*. Cílem této mise bylo zajistit naplňování podepsané Ochridské rámcové dohody a vytvořit tak bezpečné prostředí nejen v zemi, ale celém regionu. Mise tak měla za úkol přispět k utvoření demokratické a prosperující země jako součásti regionu stabilních států, kde není nadále potřeba mezinárodní přítomnosti. Po skončení mandátu mise Concordia v polovině prosince 2003 převzala zodpovědnost za tyto cíle následná policejní mise Proxima⁴⁷ (EEAS 2003; EEAS NedatovánoA).

Vzhledem k tomu, že v době výměny těchto dvou misí, nebyl hrozbou stability v regionu ozbrojený konflikt, ale naopak kriminalita, měla Proxima za cíl vedle výše zmíněných úkolů i reformu tamní policie. Proto hlavními úlohami bylo jak monitorovat reformní procesy v Makedonii, tak i umožňovat poradenství místní policii a bezpečnostním složkám v boji s organizovaným zločinem a podporování evropských standardů (EEAS 2003, nestránkováno; Ciambra 2008, 16). Vzhledem k tomu, že obě mise na sebe navazovaly a plnily více či méně podobné cíle v podobě boje s organizovaným zločinem, udržení stability v zemi a regionu a v neposlední řadě i naplňování Ochridské dohody, můžeme prostřednictvím nich pozorovat posun mezi vojenskými a civilními nástroji. To značí opět další propojení mezi civilními a vojenskými nástroji pro šíření normativní moci EU a nezbytnost jejich propojení v rámci konfliktního managementu.

Tento argument nicméně potvrzuje i to, že vojenská mise Concordia byla značně rozporuplná, co se týká její vojenské stránky. Jak uvádí Palm, navzdory tomu, že se jednalo o vojenskou misi, její mandát byl spíše civilního charakteru, vzhledem k jeho absenci ochrany vnitřně vysídlených osob; toho, že evropské jednotky nebudou, vyjma

⁴⁷ Oficiálně ukončena 14. prosince 2005 (EEAS 2003).

krize, sloužit k podpoře mezinárodního společenství; a v neposlední řadě v tom, že „jednotky nemají sloužit jako bezpečnostní nárazník mezi etnickými skupinami“ (Palm 2011, 28). Dalším zarážející zmínkou v operačním plánu mise je to, že tato vojenská mise se nehodlá vypořádávat s vážnými incidenty, jež se mohou dále rozšířit (Palm 2011, 28). Vzhledem k tomu, že mise Concordia byla první vojenskou misí Unie, jsou její zdráhavé kroky při utváření mandátu relativně pochopitelné, a to zejména s ohledem na špatné zkušenosti a selhání v devadesátých letech. Přesto Concordia působí více jako civilní mise „převlečená do vojenského kabátu“, neboť hlavním cílem bylo deklarovat evropskou vojenskou přítomnost v Makedonii a celém regionu a poskytnout makedonské vládě asistenci a rady při implementaci Ochridské dohody.

Současně podle Björkdahl sloužily mise Concordia a Proxima k otevřenému šíření norem. To proto, že štáb obou misí byl rozmístěn nejen na velitelství ve Skopji, ale i v regionálních oblastech, kde dohlížel na implementaci Dohody a současně mentoroval samotný výcvik – v případě Proximy, policejních sil (2005, 266 - 267). Z normativního úhlu pohledu mandát Concordie v podobě posilování operačních dovedností multi-etnických policejních jednotek také splňuje normativní hodnoty Unie. To proto, že se snaží nejen odstranit příčiny konfliktu, ale současně i zajistit spolupráci etnik a jejich vyvážené zastoupení v bezpečnostních složkách státu (Palm 2011, 27 - 28). Proto docházelo k přenášení norem velmi výrazným způsobem, jelikož evropští zástupci sloužili i jako jakýsi model a vzor pro chování tím, že se stali nositeli evropských norem a jejich přítomnost lze chápat jako možnost motivace. Současně vzhledem k tomu, že členové obou misí jednali v souladu s normami, jejichž dodržování kontrolovali (dodržování lidských a menšinových práv, vládu práva etc.), umožňovali Makedonii vidět konkrétní příklady, což ulehčilo proces sociálního učení a tedy i snadnějšího přijetí norem (Björkdahl 2005, 266 - 267).

Přesto, další z mandátních cílů v podobě boje proti organizovanému zločinu (stejně tak jako v rámci celého unijního působení v Makedonii) značí jisté vlastní bezpečnostní zájmy Unie, stejně jako tomu bylo i v případě Bosny a Hercegoviny. Přestože hlavní prioritou je stabilita a mír, v tomto směru lze sledovat evropské materiální zájmy, které jsou v rozporu s normativní identitou EU (Palm 2011, 28). To z toho důvodu, že společné aktivity v oblasti spravedlnosti a vnitřní spolupráce⁴⁸, kam spadá policejní a justiční koordinace a boj proti organizovanému zločinu, tvoří

⁴⁸ Dříve třetí pilíř struktury EU.

jádro rozšiřovacího procesu EU. Unie požaduje po kandidátských zemích, aby přijaly požadované reformy soudního systému zejména týkající se boje proti organizovanému zločinu a korupci (Council of the EU 2013b, 8). Tímto požadavkem EU víceméně deklaruje své vlastní zájmy, neboť organizovaný zločin nelze striktně oddělit hraniční čarou. Proto je organizovaný zločin v sousedství ohrožením i pro členské státy EU a je ve velkém zájmu Unie, aby se snažila co nejvíce eliminovat rizika s ním spojená. Můžeme tedy z kritického úhlu pohledu soudit, že ačkoli se EU prostřednictvím svého otevřeného šíření snaží udržovat normativní hodnoty, jako jsou mír a prosperita ve třetích zemích, jsou za jejími činy i vlastní materiální pohnutky v podobě vlastní bezpečnosti a stability.

Otevřené šíření evropských norem v Makedonii prostřednictvím její vojenské a civilní mise tak můžeme zhodnotit na jednu stranu jako účinné, na druhou stranu však rozporuplné. Vzhledem ke krátkodobému intervalu obou misí v rozmezí let 2003 až 2005, je značně komplikované posoudit faktory ovlivňující současný peacebuilding (jako tomu bylo např. v BiH a zapojení lokálních aktérů do reformního procesu). Přesto lze na obou misích vidět normativní rozpory. Je patrný jasný zájem EU rozšířit své hodnoty a standardy chování s cílem zabránit etnickému konfliktu a destabilizaci země a regionu a zajistit klíčové evropské hodnoty jakými jsou demokracie, lidská a menšinová práva a současně i vláda práva. Přesto však v případě Makedonie můžeme vidět jakési vlastní zájmy, vlastní materiální pohnutky EU v podobě zajištění primární bezpečnosti Unie, která by vypuknutím dalšího konfliktu v regionu destabilizovala EU např. narušením vzájemného obchodu a hromadným přílivem uprchlíků. Je nutné si také uvědomit, že jakýkoliv konflikt v blízkosti EU by byl finančně nákladný – nejen v případě vytvoření nové potenciální mise, ale i v případě odstraňování jeho následků. Rozmístění mise Concordia a následně Proxima tak lze chápat i jako levnější variantu stabilizace a kontroly země / regionu s efektem rozšíření evropských proklamovaných hodnot. Toto tvrzení je však spíše realistického charakteru a lze jej vnímat jen v kontextu tohoto otevřeného šíření. Evropská unie v Makedonii působila a stále působí i v rámci dalších aktivit, kde je kladen ještě větší důraz na evropské normy jakožto základ pro začlenění do Unie.

5.3. Shrnutí normativní moci EU v Makedonii

Na příkladu Makedonie můžeme vidět, stejně tak jako v případě Bosny a Hercegoviny, že největším a nejefektivnějším nástrojem pro šíření norem je bez jakýchkoliv pochyb členství v Unii. Co však Makedonii od BiH odlišuje, je ochota naplňovat evropské požadavky. Současně můžeme pozorovat, že Makedonie se plně etablovala v přijímání klíčových evropských norem za své a nyní jen pracuje na prohlubování tzv. minoritních norem⁴⁹. To staví nejen Makedonii, ale i Evropskou Unii do výjimečného postavení.

Je zde jasně viditelná snaha Makedonie přiblížit se Unii a stát se jejím plnohodnotným členem, který se zřetelně hlásí k evropským hodnotám. To je podle Björkdahl dáno i tím, že po rozpadu Jugoslávie, formovala Makedonie svou identitu směrem k „západu“, a proto se přijímání evropských norem stalo zdrojem nových hodnot, které byly částečně kompatibilní i s „*pre-normativní strukturou makedonské společnosti*“ (2005, 271). Projevy evropských představitelů a další rozšiřování Unie směrem na jihovýchod tuto představu jen posílilo a zvýšilo akceptaci unijních norem.

V případě *informačního šíření* evropských norem v Makedonii tak můžeme shrnout, že Evropská unie stojí o členství Makedonie. Toto tvrzení je opakováno napříč téměř všemi prohlášeními a dokumenty, jež se týkají rozšiřování EU v oblasti západního Balkánu. Evropská rada, Evropský parlament i Rada EU jsou si plně vědomy toho, že Makedonie úspěšně naplnila politickou část Kodaňských kritérií a lze vidět i zřetelný progres v kritériích ekonomických. Otázkou tedy zůstává, co brání EU v zahájení dalšího kola přístupových jednání s Makedonií? Odpověď je stejná již více než 20 let – spor o název země se sousedním Řeckem. Navzdory vzájemné dohodě o užívání oficiálního názvu FYR Makedonie a respektu k zachování stávajících hranic státu, odmítá Řecko schválit prohloubení integračního procesu s Makedonií a využívá k tomu svého práva veto v Radě EU, jejíž rozhodnutí musí v tomto případě být jednohlasné. Proto v případě informačního šíření můžeme sice tvrdit, že EU aktivně a úspěšně předává své hodnoty a normy Makedonii, která je ve spojitosti se zájmem o integraci přijímá za své, ale současně i jako nezdár, neboť je zde problém řecké blokace. To v Makedonii způsobuje napětí a EU tak může v nejbližších letech, pokud se

⁴⁹ Antidiskriminace, udržitelný rozvoj, dobré vládnutí a sociální solidarita – více viz teorie kap. 1.1.1

situace nepohne směrem ke členství, ztratit svou výjimečnou pozici pro šíření svého vlivu.

S tím je spojeno i *procedurální šíření a transference* v podobě podmíněnosti. Vedle procesu stabilizace a přidružení došlo ke zformování Dialogu na nejvyšší úrovni (HLAD), prostřednictvím něhož EU opět vyzdvihuje své normy a hodnoty ve vzájemných vztazích. Současně je pak v této oblasti šíření norem viditelný posun směrem již k minoritním normám, neboť ty klíčové jsou úspěšně přijímány Makedonií za své jako součást politické části Kodaňských kritérií. Proto jsou formulovány požadavky, jako jsou prohloubení boje proti korupci a organizovanému zločinu atp. Aktivita EU v Makedonii prostřednictvím procedurálního šíření a ustavování bilaterálních vztahů tak dosahují poměrně velké intenzity. Stejně tak lze považovat za úspěšnou transferenci norem a finanční asistenci ze strany EU, neboť Makedonie reflektuje evropské požadavky na spolupráci politických stran a odstraňování diskriminace mezi etniky.

V případě *otevřeného šíření* vidíme, že mise Concordia i Proxima ukázaly, jak je evropský konfliktní management provázaný, a že EU je nucena posilovat své schopnosti nejen v oblasti civilního konfliktního managementu, ale stejně tak i v oblasti vojenské. Právě jejich propojení umožňuje EU šířit její normy prostřednictvím nejefektivnějšího nástroje, kterým je přímá fyzická přítomnost Unie v třetí zemi. Důraz Unie na etnické menšiny a jejich spolupráci, poměrné zastoupení v bezpečnostních složkách, eliminaci diskriminace a dodržování Ochridské rámcové dohody jasně dokazují normativní rozměr misí. Přesto v nich lze vidět kritizovaný vlastní zájem v podobě stability a bezpečnosti pro Unii samotnou, jenž je viditelný zejména v důrazu kladeném na boj proti organizovanému zločinu.

6. EVROPSKÁ NORMATIVNÍ MOC V KOSOVU⁵⁰

V následující a také poslední části případových studií dojde ke stručnému rozebrání situace v Kosovu a tomu, jakým způsobem EU v případě Kosova přenáší svou normativní moc, jaké požadavky jsou v případě Kosova ze strany Unie specifikovány a zdali jsou unijní aktivity ve svém normativním charakteru úspěšné. Hned na úvod je nutno uvést, že zcela jednoznačně posuzovat evropské postoje vůči Kosovu je komplikované, neboť se nejedná o stát uznaný všemi členy Unie⁵¹, proto jsou často postoje EU vůči Kosovu složité, neboť je jasně viditelná snaha nepoškodit své členské země nesouhlasící se stávajícím statutem Kosova.

Novodobá historie kosovského konfliktu se pojí již s Daytonskou dohodou potvrzující mimo jiné i rozpad bývalé Jugoslávie. V polovině devadesátých let došlo v rámci Srbska (tehdy Svaz. rep. Jugoslávie) k vyostření vztahů mezi srbskými institucemi a zformovanou *Kosovskou osvobozenou armádou* (UÇK/KLA). K vyvrcholení došlo v roce 1997, kdy propukla občanská válka mezi UÇK a jednotkami tehdejší jugoslávské armády. Postupná eskalace války, etnické čistky jak ze strany Albánců, tak Srbů a neochota nalézt společný kompromis spojený s fiaskem dohod z Rambouillet, vedly s ohledem na rostoucí srbskou agresi v březnu 1999 k vojenské intervenci států NATO a bombardování Jugoslávie. Následně byla Radou bezpečnosti OSN přijata rezoluce o autonomii Kosova v rámci Srbského teritoria, přičemž o státní správu Kosova se starala mise OSN a bezpečnost měly zajistit jednotky NATO KFOR. Dlouhodobě napjaté vztahy mezi menšinami uvnitř Kosova a Srbskem vedly v únoru 2008 k vyhlášení nezávislosti Kosova a vzniku samostatného státu (Šanc 2008, 363 – 364).

Do současnosti Kosovskou nezávislost uznalo pouhých 108 členských států OSN a pouhých 23 členů Evropské unie (Kosovo thanks you, Nedatováno, nestránkováno). Vzhledem k tomu, že Kosovo je palčivým tématem nejen pro sousední balkánské země, ale i pro jednotlivé členy Unie, je jasné, že role EU je v tomto etnický a nábožensky heterogenním prostředí zcela zásadní.

⁵⁰ Navzdory stále probíhajícímu sporům týkajících se existence nezávislého státu Kosovská republika, je v případě této práce termín Kosovo chápán ve smyslu nezávislého státu jako Kosovská republika.

⁵¹ Kosovo stále neuznávají Španělsko, Rumunsko, Kypr, Řecko a Slovensko.

6.1. Evropské normy v Kosovu a jejich informační šíření

Máme-li uvést jeden z hlavních cílů EU v Kosovu, pak se zcela jistě jedná o mírové a dlouhodobé řešení kosovské otázky ve spojitosti s jejím definitivním statutem a současně i napravení a zjednodušení vztahů se sousedním Srbskem. Kosovo se v unijní bezpečnostní agendě nachází již od vypuknutí samotného konfliktu a stalo se možností pro EU, jak si napravit špatnou reputaci z období balkánských válek počátkem devadesátých let. Proto se EU s ukončením konfliktu stala hlavním aktérem ekonomické rekonstrukce tohoto státu a zapojila Kosovo do Stabilizačního a přidružujícího procesu a programů jako CARDS/ IPA společně se Srbskem, nehledě na to, jaký bude konečný výsledek jeho statusu. Současně na něj evropští představitelé rozšířili i status možného kandidáta členství v EU (Noutcheva 2008b, 15 – 16).

Přestože se EU v průběhu protektorátního období Kosova snažila hrát druhotnou roli v řešení jeho statusu, kterou plně přenechala OSN (to i s ohledem na rozporuplné postoje členských zemí), dala víceméně najevo, že připojení Kosova k jiné zemi nebo jeho rozdělení by bylo v nesouladu s Unijním postojem (Council of the EU 2005, 33 - 35). V této době tak došlo ke zformování jakýchsi prvních požadavků EU vůči Kosovu, jež spočívaly zejména v respektu k menšinovým právům, v sociálních a společenských standardech života, podpoře demokracie a vlády práva. Tyto požadavky se tak staly prioritními před samotným vyřešením statusu země (Noutcheva 2008b, 16) a lze dle nich soudit i ty požadavky, které EU uplatňuje dnes. To je mimo jiné reflektováno i v evropském úsilí stabilizovat a usnadnit vztahy mezi Srbskem a Kosovem prostřednictvím dialogu, jenž je iniciován pod záštitou EU.

Právě budování vzájemných vztahů mezi Kosovem a Srbskem, jejich udržitelný rozvoj, normalizace vztahů a naplňování vzájemných smluv, je prioritním úsilím pro budoucí integraci nejen Srbska, ale i Kosova do EU. Obě země si tak musí být plně vědomy, že ačkoli jsou jejich vztahy napjaté, nelze bez jejich skutečné spolupráce a respektu vzájemných práv pokročit ve stabilizačním a přidružujícím procesu (Council of the EU 2012, 11; Council of the EU 2013c, 7 - 8).

Přesto můžeme období unijního zapojení do konfliktu do roku 2008, kdy byla vyhlášena nezávislost Kosova, považovat za sporné v normativním slova smyslu, a to zejména při pohledu na konkrétní nástroje, jež EU v tomto období použila. Noutchevová tvrdí, že zejména s rokem 1999 a bombardováním Bělehradu je spojen zásadní normativní rozpor, neboť se jednalo o akci, jež nebyla podpořena rezolucí RB

OSN, a tím pádem byla v nesouladu se základním principem v podobě dodržování mezinárodních právních norem a multilaterálních rámců a ačkoli se jednalo o akci pod záštitou NATO, mnoho členů EU ji podporovalo. Dalším příkladem pak může být to, že přestože se EU v té době snažila nedefinovat svůj postoj k vyřešení kosovské otázky, více či méně se tiše stavila na stranu možné nezávislosti, jako řešení celé situace (Noutcheva 2008b, 16 – 17).

Navzdory této kritice v období mezi operací NATO a vyhlášením nezávislosti Kosova můžeme vidět normativní zájmy či požadavky, neboť vzhledem k tomu, že v zemi stále probíhá mezinárodní mise NATO KFOR na zajištění bezpečnosti⁵², je role EU orientována zejména na civilní aspekty uvnitř země. Mezi ty nejdůležitější aspekty evropských požadavků patří opět Kodaňská kritéria, resp. schopnost je naplnit po podpisu SPD. Máme-li tedy tyto postoje zopakovat, jedná se o „*stabilní instituce garantující demokracii, vládu práva, respekt a ochranu lidských práv a menšin*“ současně usilující o „*regionální spolupráci, dobré sousedské vztahy... a spolupráci s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii*“ (European Commission 2013b, 6). Proto lze opětovně pozorovat i v případě Kosova, že požadavky a zájmy EU jsou primárně orientovány na Kodaňská kritéria, jakožto hlavní konceptualizaci evropských norem a standardů. I když EU v případě Kosova přímo nehovoří o naplňování Kodaňských kritérií, lze i tak vidět, že principy jsou v podstatě stejné a EU požaduje přijetí a naplnění klíčových norem tak, jak je definuje i Manners.

Při pohledu na informační šíření ze strany EU je jasně viditelná snaha prohloubit s Kosovem proces stabilizace a přidružení a navázat tak na spolupráci, jež probíhala mezi EU a Srbskem do roku 2008, neboť do vyhlášení nezávislosti bylo Kosovo zahrnuto do PSP společně se Srbskem. V posledních letech lze ze strany EU stále více pozorovat snahy o spuštění dalšího kola PSP a následného zapojení Kosova do dalších evropských programů či např. procesu vízové liberalizace, což de facto dokládá i připojení Kosova do tzv. *road map*⁵³ pro západní Balkán v roce 2012. Na přelomu roku 2011 své postoje deklarovala i Rada EU, když uvedla, že EU je ochotna „*podpořit hospodářský a politický vývoj Kosova prostřednictvím jasné evropské perspektivy, v souladu s evropskou perspektivou tohoto regionu*“ a zdůraznila, „*že je za tímto účelem třeba podniknout konkrétní kroky*“ (Evropská komise 2012b, 2).

⁵² V současnosti je v Kosovu rozmístěno přibližně 5000 zaměstnanců NATO.

⁵³ Plán pro vízovou liberalizaci zemí mimo EU.

V reakci na postoj Komise zahájila Rada EU v prvních měsících roku 2012 prostřednictvím Komise studii o proveditelnosti⁵⁴, mající určit, zdali je Kosovo připraveno na prohloubení vztahů s EU a bilaterální institucionalizaci (Evropská komise 2012b, 2). Tato studie je základním materiálem EU pro zhodnocení, zdali je vhodné zahájit, resp. ještě více prohloubit se třetí zemí proces stabilizace a přidružení v podobě podpisu SPD – je tedy nezbytným předpokladem pro utvoření institucionalizovaných bilaterálních vztahů a procedurálního šíření.

Závěry studie byly jednoznačné – Kosovo je v případě naplnění několika krátkodobých cílů schopno zintenzivnit proces stabilizace a přidružení a Komise by tak měla zahájit přípravy k podpisu SPD (European Commission 2013c, 1 - 2). Z tohoto důvodu se Závěry Rady v roce 2012 a následně i v roce 2013 nesly v duchu brzkého ztvrzení procesu stabilizace a přidružení, v závislosti na naplnění vytyčených základních požadavků a právní implementaci v oblastech, jimiž jsou vláda práva⁵⁵, veřejná správa⁵⁶, ochrana menšin⁵⁷ a oblast obchodu⁵⁸ (EEAS 2012c, nestránkováno). Současně pak Rada poukazovala na nutnost spolupráce se Srbskem a jejich vzájemný dialog (European Commission 2013c, 2). Rada proto v červnu 2013 autorizovala jednání pro konkrétní Stabilizační a přidružující dohodu, která byla zahájena v říjnu 2013 s plánovaným podpisem SPD v průběhu roku 2014 (European Commission 2013b, 4).

Evropskými institucemi definované a neustále zdůrazňované podmínky pak podle Komise, Evropského parlamentu, ale i Rady EU Kosovo naplňuje a příprava na prohloubení vzájemných vztahů v podobě stabilizační a přidružující dohody je

⁵⁴ V tomto případě je vhodné podotknout, že Rada dbala na to, aby nebyly dotčeny jednotlivé postoje členských států nesouhlasících s nezávislostí Kosova a jeho statutem (Evropská komise 2012b, 2).

⁵⁵ Zejména v oblasti boje proti korupci, organizovanému zločinu a ještě větší spolupráce s misí EULEX. Kosovo musí nadále přijmout právní normy týkající se konfiskace majetku, harmonizovat podle *acquis* jak zákon o předcházení praní špinavých peněz, tak o financování terorismu (Evropská komise 2012b, 7).

⁵⁶ V tomto ohledu se jedná zejména o prohloubení kapacity veřejné správy i na nižších státních úrovních než jen na centrální; dále je požadováno přijetí sekundárních právních předpisů týkajících se veřejné služby a v neposlední řadě také zajištění lepších prostor a materiálních příjmů pro veřejného ochránce lidských práv (Evropská komise 2012b, 8).

⁵⁷ V tomto případě musí Kosovo dokončit zejména parlamentní postup ke změnám ustanovení trestního zákoníku o trestní odpovědnosti médií a ochraně novinářských zdrojů; dále musí dojít k racionalizaci a zjednodušení systému pro ochranu lidských a základních práv, neboť se jimi zabývá nadbytečné množství různých orgánů a současně je v této oblasti potřeba posílit správní kapacity (Evropská komise 2012b, 9).

⁵⁸ Zásadními jsou reorganizace ministerstva průmyslu a obchodu, vytvoření mechanismu pro vedení a koordinaci příslušných jednání v Kosovu a příprava analýzy obchodních aspektů SPD (Evropská komise 2012b, 13).

v plném proudu a má vyvrcholit v následujících týdnech či měsících. Otázka procedurálního šíření evropských norem, tj. ustavování bilaterálních vztahů a jejich transference je pak otázkou následující části této kapitoly.

6.2. Proces stabilizace a přidružení v Kosovu – Procedurální šíření a transference norem

To jakým způsobem jsou normy EU propagovány prostřednictvím mechanismu procedurálního šíření, bylo načrtnuto již v předcházející části odkazování např. na posilování vztahů mezi Srbskem a Kosovem, na procesu stabilizace a přidružení atd.

Obecně můžeme tvrdit, že ke zintenzivnění bilaterálních vztahů mezi EU a Kosovem dochází od roku 2012 nejspíše díky výsledkům studie o proveditelnosti, neboť v této době došlo k ustavení strukturovaného dialogu o vládě práva a nadále byla dohodnuta i účast Kosova v dalších, nových unijních programech. Tento nárůst vztahů byl ještě zintenzivněn prostřednictvím zprávy o pokroku Evropské komise v roce 2013, konstatující, že Kosovo splnilo všechny vytyčené krátkodobé požadavky uvedené ve studii o proveditelnosti a lze tak zahájit jednání o podpisu SPD (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2013, nestránkováno).

Hlavním nástrojem či mechanismem pro procedurální šíření evropských norem byl v rámci této práce definován proces stabilizace a přidružení. Kosovo je do něj oficiálně zapojeno prostřednictvím Evropského partnerství od roku 2008, kdy bylo do tohoto programu včleněno společně se Srbskem. Základním předpokladem Evropského partnerství je vytvoření bilaterálního vztahu s třetí zemí a pomoci jí při její cestě k EU. Současně si tento nástroj, tak jak je tomu i v případě SPD, klade za cíl harmonizovat základní právní předpisy ve třetí zemi s evropským právem. I v tomto případě můžeme vidět jakousi míru transference a podmíněnosti, neboť naplňování domluvených požadavků v krátkodobých a střednědobých časových intervalech a pokrok v definovaných oblastech je pravidelně monitorován Komisí (Evropa 2008, nestránkováno).

Cíl Evropského partnerství v případě Kosova byl odvozen od požadavků rezoluce RB OSN 1244 – tj. zajistit bezpečné, demokratické a multi-etnické Kosovo, a proto jej můžeme rozdělit do několika kategorií, jimiž jsou současně klíčové priority - politická a ekonomická kritéria a evropská legislativa. Požadavky pro naplnění kritérií těchto oblastí jsou víceméně založeny na Kodaňských kritériích, ovšem pro případ

Kosova se jedná o základní otázky, a podle Mannerse o klíčové či jádrové hodnoty EU. Kosovo, aby mohlo dojít k prohloubení bilaterálních vztahů, by tak muselo naplnit požadavky v oblasti vlády práva, dodržování a respektování lidských a menšinových práv, svobody vyznání, demokracie, spolupráci s ICTY atp. (Evropa 2008, nestránkováno). A opět v tomto případě platí pravidlo, že pokud EU neuvidí ze strany Kosova pokrok a snahu, nemůže poskytnout větší spolupráci.

Dalším nástrojem pro šíření evropských norem v rámci PSP je *Dialog procesu stabilizace a přidružení*, mající za cíl zapojit do procesu i občanskou společnost. Cílem tohoto nástroje je pomoci Kosovu při implementaci evropských požadavků a nalézt konkrétní řešení problémů např. při harmonizaci s evropským právem a *acquis* (European Commission 2013b, 4).

To samé lze pozorovat i v případě transference, neboť Kosovo je součástí programu IPA a nástroje pro stabilitu. Jak uvádí samotná komise ve zprávě o pokroku, evropská „*před-vstupní pomoc je zaměřena na podporu vlády práva*“, demokracie a multi-etnické společnosti (European Commission 2013b, 4). Proto i v případě finanční asistence a dalších programů lze pozorovat proklamaci evropských hodnot a norem, které jsou v případě Kosova základním stavebním kamenem vzájemných vztahů a jsou pro EU prioritou. To mimo jiné dokazují i aktivity EU v případě Srbsko-Kosovských vztahů, jak jsem uvedla výše.

Ačkoli se nejedná o čistě bilaterální vztahy mezi EU a Kosovem, považují za důležité zmínit Srbsko-Kosovský dialog, jehož je EU iniciátorem a v rámci něhož se snaží nalézt kompromis a domluvu mezi oběma zeměmi. EU tak jeho prostřednictvím šíří své principy nejen v Kosovu, ale i v Srbsku. Z normativního úhlu pohledu můžeme soudit, že Evropská unie prostřednictvím tohoto dialogu slouží jako model chování, neboť se snaží poukazovat na demokratické principy spolupráce, respekt lidských a menšinových práv a současně umožňuje oběma aktérům vyřešit sporné otázky jejich vztahů na oficiální úrovni. Výsledkem tohoto evropského úsilí se stala *První dohoda o principech normalizace vztahů* (dále jen „První dohoda“). Právě normalizace vztahů mezi Prištinou a Bělehradem je klíčovým faktorem pro posun Kosova směrem k EU a současně dokazuje, že se obě země snaží konstruktivně řešit své vzájemně napjaté vztahy. V návaznosti na První dohodu se pak představitelé obou států dohodli na pokračujícím implementačním plánu (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2013, nestránkováno) s cílem „*podpořit spolupráci, dosáhnout pokroku na cestě k Evropské*

unii a zlepšit život obyvatelstva“ a současně se zavázali „nadále v dobré víře plnit všechny dosud uzavřené dohody a konstruktivně s podporou EU řešit všechny problémové body“ (Evropská komise 2012b, 4 - 5). Význam tohoto dialogu je tak důležitý i pro vztahy mezi Kosovem a EU, neboť Unie považuje srbsko-kosovské vztahy za jednu z klíčových otázek ve svém přístupu ke Kosovu, a to i vzhledem k otázce stability v regionu. Unie tak prostřednictvím tohoto dialogu slouží doslova jako přenašeč svých základních principů pro komunikaci a norem, jež utvářejí i samotnou EU.

6.3. EULEX Kosovo – Otevřené šíření

Jak již bylo několikrát v rámci této kapitoly řečeno, hlavní důraz evropského vlivu v Kosovu je kladen zejména na civilní otázky stability v Kosovu a odpovídá tomu i samotné otevřené šíření evropských norem v Kosovu prostřednictvím mise EULEX.

Mise EULEX v Kosovu je největší civilní misí, která kdy byla v rámci SBOP spuštěna. Jejím hlavním cílem je podpořit kosovské autority v reformách v oblasti práva a pořádku se zvláštním zřetelem na soudní systém. Současně je tato mise součástí širšího evropského úsilí s cílem zajistit v zemi a současně i v rámci celého regionu západního Balkánu stabilitu a mír, a pomoci nejen Kosovu, nýbrž celému regionu přiblížit se Evropské unii. Základním přístupem, jež tuto civilní misi charakterizuje, je zapojení autorit na místní úrovni skrze monitorování, mentorování a poradenství. Současně je mise výjimečná i tím, že její mandát je exekutivního charakteru, neboť disponuje rozhodovacími pravomocemi v některých oblastech, jako jsou např. válečné zločiny, organizovaný zločin a korupce nebo terorismus atd. Současný mandát mise, zahájený v únoru 2008, má stanovený termín ukončení v červnu toho roku (2014). Předpokládá se ale, že mise bude ukončena až v momentě, kdy budou kosovské autority schopny převzít plnou zodpovědnost a současně budou mít dostatek zkušeností (EEAS NedatovánoB, nestránkováno).

Mise EULEX obecně usiluje o naplnění tří základních cílů, mezi něž patří zajištění základní úrovně míru a bezpečnosti v zemi, v oblasti vlády práva a veřejného pořádku. Z toho důvodu mise zahrnuje i zvláštní policejní jednotky zformované z různých evropských jednotek, jejichž cílem je tlumit nepokoje v případě, že by kosovská policie nebyla schopna se s nimi vypořádat. Ovšem i navzdory tomuto opatření se zejména v roce 2011 ukázalo, že má EULEX problémy zajistit bezpečnost

a pořádek v zemi, obzvláště v severní části se silným pro-srbským cítěním (IPLO 2010, 3 – 4). Dalším cílem mise je snaha vyřešit politické otázky jako jsou válečné zločiny, terorismus, organizovaný zločin, korupce a další. V tomto ohledu se misi víceméně podařilo dosáhnout mírného úspěchu, neboť skrze svůj exekutivní mandát zahájila několik vyšetřování a stíhání. Přesto i tato oblast disponuje značnými problémy, mezi něž patří zejména nedostatek zkušeností místní policie, politické zásahy do její práce a nedostatečné řešení korupce. Poslední zmiňovaný problém má i další efekt, v podobě klesající spokojenosti a podpory dané mise mezi kosovským (zejména albánským) obyvatelstvem (Radin 2014, 183 - 184). Tato otázka je spojena nejen s bezpečností a pořádkem uvnitř Kosova, ale i se situací v Evropské unii, neboť stejně jako tomu bylo v Makedonii či v Bosně a Hercegovině, patří boj proti organizovanému zločinu k evropským prioritám z důvodu evropské vnitřní bezpečnosti, a tak i v případě EULEX lze pozorovat vlastní materiální zájmy v podobně unijní bezpečnosti a stability.

Třetím hlavním cílem, jež EULEX v Kosovu má, je záměr vyřešit zajištění dlouhodobé integrace regionu západního Balkánu do EU (Radin 2014, 185). Právě tento cíl lze z politického hlediska považovat za nejkomplicovanější, ale současně na něm lze nejvíce pozorovat normativní šíření EU, neboť EU v tomto úsilí musí reflektovat vzájemné antipatie mezi Srbskem a Kosovem a snažit se je regulovat. V neposlední řadě je zde také nesouhlas s vyhlášením nezávislosti země mezi členskými státy. Cílem EU je tedy v tomto ohledu poskytnout rámec pro spolupráci, komunikaci a porozumění, jehož nástrojem je i výše zmiňovaný Srbsko-kosovský dialog, vedený pod záštitou EU, jenž úzce spolupracuje právě s misí EULEX.

Přestože mise EULEX nenarušuje celkové evropské působení a postavení v regionu, snahy zajistit stabilitu a právní pořádek nejsou příliš účinné, ani efektivní navzdory dlouhodobě vyvíjenému úsilí ze strany EU v rámci této mise. I přes prostředky, jimiž EULEX disponuje a délku jejího působení v Kosovu, si někteří pozorovatelé nejsou jisti efektivností této mise, neboť lze pozorovat jen slabý a pomalý pokrok ve zlepšování podmínek vlády práva, a to zejména s ohledem na boj proti organizovanému zločinu a korupci (Radin 2014, 181 – 182; 185).

Největším problémem mise EULEX, podle výzkumníků i analytiků působících v Kosovu, je neefektivní boj proti korupci, která je přítomna i v nejvyšších vrstvách tamní politiky a komplikuje stabilizaci Kosova a jeho reformní proces směrem k Evropské unii (IPLO 2010, 7 – 8; Radin 2014, 186 – 187). To, že je Evropská unie

nepříliš úspěšná ve snaze eliminovat korupci v kosovském prostředí, znesnadňuje její schopnost šířit evropské normy, neboť ji kosovské obyvatelstvo vnímá jako neefektivní. V tom případě příliš nefunguje ani sociální učení, které by pomohlo lépe implementovat evropské normy a vzorce chování.

Navzdory komplikovanému mandátu této mise a poněkud problematickému dosahování vytyčených cílů v podobě vlády práva, můžeme dle mého názoru pozorovat i normativní přínos. Ten spočívá zejména v tom, že veškeré evropské aktivity, které jsou na území Kosova a Srbska činěny, musí být v úzké spolupráci s misí EULEX a podílet se na jejím programu. Z důvodu, že jsou evropské aktivity v Kosovu propojeny, je ze strany Unie kladen větší důraz na základní evropské principy. Proto jsou lidská a menšinová práva, demokracie, právo a pořádek komplexním přístupem umožňujícím vytvářet jak důraz na normy, tak i na jejich přijímání za své ze strany Kosova. Evropské normativní šíření v rámci otevřeného mechanismu je tak založeno na komplexním přístupu EU v zemi ve spolupráci s misí EULEX. Tato mise je vzhledem ke své civilní povaze výjimečná, neboť umožňuje koordinaci a kooperaci jednotlivých evropských aktivit v Kosovu, aniž by musela výrazným způsobem zajišťovat fyzickou bezpečnost vzhledem k misi KFOR, což logicky usnadňuje proces šíření evropského vlivu a norem, což je reflektováno v jeho úspěšném naplňování jednotlivých evropských požadavků.

6.4. Shrnutí normativní moci EU v Kosovu

Máme-li tedy zhodnotit evropský přístup vůči Kosovu a současně i to, jakým způsobem dochází k *informačnímu šíření* evropských hodnot, je důležité zmínit, že ze strany EU je poměrně složité vyjádřit celo-unijní postoj, vzhledem k současné situaci a tomu, že některé členské země stále neuznávají status Kosova jako nezávislého státu. Z toho důvodu EU zvolila přístup, ve kterém preferuje implementaci evropských dohod a spolupráci se Srbskem, před konkrétním řešením otázky statusu. Přesto ve všech svých dokumentech, týkajících se tohoto území odkazuje na rezoluci RB OSN 1244 a rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora z roku 2010, dle kterého je vyhlášení kosovské nezávislosti v souladu s mezinárodním právem. Tento přístup EU umožňuje v Kosovu působit tak, aby nedošlo k újmě postojů jejích členských zemí a aby mohla současně šířit své hodnoty a standardy, které jsou v Kosovu, vzhledem k jeho politické a ekonomické situaci, velmi vhodným přístupem pro rozšiřování evropského vlivu

a evropské normativní moci. EU tak v případě Kosova preferuje spolupráci, postkonfliktní rekonstrukci a budování stability před konečným statutem.

Proto jsou postoje ze strany EU jasné. Unie stojí o bližší spolupráci s Kosovem a hovoří o jeho možném budoucím členství ve společenství. Přesto však má v tomto směru jisté požadavky, z nichž za nejpodstatnější lze zmínit dialog a pozitivní vztahy se Srbskem, neboť právě tento aspekt můžeme považovat za jakousi garanci stability a klidu nejen v Srbsku a v Kosovu, ale i v celém regionu západního Balkánu. Současně myslí EU v případě požadavků vůči Kosovu i na praktické otázky, kterými jsou boj proti organizovanému zločinu (jak je reflektováno i v rámci předchozích případů) a naplňování Kodaňských kritérií, resp. podmínek nutných pro podpis SPD.

Procedurální šíření zastupované procesem stabilizace a přidružení je se svými doprovodnými mechanismy hlavním nástrojem poskytnutí asistence Kosovu v jeho reformním úsilí a snaze přiblížit se EU. Jeho prostřednictvím má pak současně Unie možnost celou situaci v zemi monitorovat, a to zejména v těch oblastech, které EU definuje jako své klíčové standardy a mezi něž patří spravedlnost, vláda práva, demokracie, lidská a menšinová práva, regionální spolupráce atd. S regionální spoluprací je spjat i další významný nástroj procedurálního šíření, spočívající v politickém dialogu mezi Srbskem a Kosovem, jenž je iniciován pod záštitou EU. Význam tohoto dialogu pro stabilizaci vztahů mezi Kosovem a Srbskem patří mezi evropské priority a můžeme jej pozorovat v rámci celého evropského úsilí v Kosovu. Kosovo také čeká v následujících měsících další posun v bilaterálních vztazích s EU prostřednictvím podpisu SPD, která ještě více zintenzivní vzájemné vztahy, zapojí Kosovo do většího počtu evropských programů a poskytne mu větší prostor pro přenos evropských norem, které Evropská unie v rámci všech svých dokumentů a smluv vyzdvihuje a jejichž naplňování je podmínkou pro další spolupráci.

Tím dochází i k uplatňování *transference* a *pozitivní kondicionality*, neboť EU ve svém vztahu vůči Kosovu neustále zdůrazňuje reformy v oblastech, jakými jsou právě vláda práva, demokracie atp., což současně podmiňuje dalším kroky v podobě prohlubování vztahů a asistenčních programů. Tím pádem je v rámci Kosova zcela logicky uplatňován i přenos norem prostřednictvím *transference* a *pozitivní podmíněnosti*, neboť přístup ze strany EU a posun ve vzájemných vztazích je přímo podmíněn naplňováním požadavků ze strany Kosova.

Prostřednictvím úzké kooperace s misí EULEX má evropské *otevřené šíření* v Kosovu výhodu v komplexním přístupu, zaměřeném zejména na vládu práva a demokracii. Z toho důvodu, že bezpečnostní otázky jsou spravovány zejména pod záštitou NATO, se může EU naplno věnovat těmto normám, jež jsou považovány za klíčové. Mise EULEX je navzdory svým nedostatkům velmi přínosným nástrojem, protože umožňuje přímo aplikovat evropské normy v praxi, díky svému exekutivnímu mandátu, jenž je přínosný obzvláště v oblasti vlády práva. Přesto všechno tyto značné nedostatky a slabá efektivita např. v boji proti korupci narušuje její vnímání ze strany obyvatelstva a snižuje tak i sílu evropského šíření norem.

V rámci celého přístupu EU vůči Kosovu a stejně tak i vůči Makedonii a BiH, rezonuje boj proti organizovanému zločinu. Ten je sice velkým bezpečnostním problémem a v daných zemích komplikuje fungování stabilní demokracie atp., ale EU v jeho potírání sleduje i své vlastní zájmy. Z toho důvodu se právě tato oblast stává velmi často terčem kritiky normativního jednání ze strany EU. To samé můžeme pozorovat i v neustálém apelu na stabilitu v zemi a v celém regionu.

Na druhou stranu se domnívám, že největší normativní přínos EU můžeme pozorovat v případě Srbsko-kosovských vztahů, kde EU slouží jako mediátor. Toto unijní úsilí jen dokazuje, jak důležitá je spolupráce EU a vzájemný respekt, který je nutno šířit i mimo její teritorium.

ZÁVĚR

Záměrem této diplomové práce byla více-případová studie, jež měla za úkol zanalyzovat koncept přenosu evropské normativní moci v prostředí západního Balkánu a způsob, jakým jsou zde evropské normy a principy přenášeny, a současně pozorovat mechanismy šíření v praxi tak, jak je definoval Manners a doplnil Whitman. Práce se snažila nejprve rozebrat teorii normativní moci a následně i oblast bezpečnostní a obranné politiky EU (příp. SZBP), kde se pokoušela nalézt normativní aspekty, aby se zjistilo, zdali je Evropská unie opravdu tím normativním aktérem, jak o ní mluví Manners.

Hlavním záměrem bylo toto ukázat na vybraných zemích západního Balkánu, které aspirují na integraci do EU a současně s nimi Unie udržuje dlouhodobé styky a vztahy. Právě oblast Balkánu je pro EU a její rozšiřování prioritním regionem, a to i s ohledem na evropský konfliktní management a mírotvorné aktivity. Evropská unie totiž v první polovině devadesátých let zažila velké zklamání, když se nedokázala vyrovnat s válkami o nezávislost v zemích bývalé Jugoslávie bez pomoci NATO či Spojených států. Proto došlo ke změně jejího konceptu pro řešení konfliktů a celkovému přístupu k jejím zahraničně-bezpečnostním aktivitám a začala velmi intenzivně rozvíjet právě oblast SZBP a SBOP. Balkán tak byl oblastí, kde byly poprvé vedeny jak vojenská, tak civilní mise EU. To deklaruje jen další propojení a význam mezi Uní a západním Balkánem.

Empirická část této práce byla založena na studiu, jakým způsobem Evropská unie působí ve vybraných zemích a jak dochází k přesunu evropských norem prostřednictvím Mannersových mechanismů šíření, které tvořily operacionalizaci této práce. Vzhledem ke značnému množství kanálů, jež jsou mezi EU a balkánskými zeměmi utvářeny, bylo nutné se soustředit jen na ty nejvýznamnější a současně zachovat jistou vypovídající hodnotu. Cílem tedy bylo odpovědět na hlavní výzkumnou otázku celé práce

*„Jakým způsobem EU šíří své normy a hodnoty
prostřednictvím Mannersových mechanismů pro šíření norem
a jak jsou tyto přenosy v rámci konceptu normativní moci
úspěšné?“*

V případě *Informačního šíření* můžeme ve všech třech případech hovořit o velmi pozitivním přístupu ze strany EU, která prostřednictvím svých oficiálních postojů a prohlášení usiluje o přiblížení balkánských zemí Unii, a současně v této jejich cestě zdůrazňuje své normativní hodnoty a principy. Právě jejich zmiňování a neustálé vyzdvihování se prolíná všemi mechanismy pro šíření norem a EU je opravdu ve svých vztazích se třetími zeměmi považuje za důležité podmínky pro prohlubování vzájemných vztahů. Z toho vyplývá, že *evropské požadavky* vůči analyzovaným případům tvořily víceméně klíčové normativní hodnoty a s nimi spojená implementace a harmonizace v Bosně a Hercegovině, Makedonii a Kosovu.

V případě procedurálního šíření a ustavování bilaterálních vztahů tvořil hlavní nástroj pro expandování evropských norem proces stabilizace a přidružení a jeho prohlubování. Všechny rozebírané země byly v tomto procesu aktivně zapojeny buďto prostřednictvím Stabilizační a přidružující dohody nebo programu Evropského partnerství. V čem se však zkoumané případy rozcházejí je jejich schopnost, resp. ochota naplňování konkrétních požadavků v reálné praxi. Na jedné straně vidíme Makedonii, která i přes velkou snahu již několik let čeká na vstup do EU a stále setrvává se statutem kandidátské země, na druhé straně vidíme Bosnu a Hercegovinu, u které není snaha o naplňování požadavků EU tolik výrazná. Ačkoli v Bosně můžeme pozorovat dlouhodobější evropské aktivity a úsilí, je zde implementace konkrétních evropských požadavků a norem velmi problematická. To je manifestováno i počínající evropskou zdráhavostí zapojit BiH do dalšího kola jednání v rámci finanční asistence IPA, čímž EU začíná pomalu přecházet k negativní kondicionalitě, neboť snížení materiální a technické pomoci Bosně můžeme považovat za jakousi sankci.

Kosovo zaujímá v rámci procedurálního šíření zvláštní postavení, neboť na jeho území nepůsobí jen EU, ale i NATO, stále zajišťující bezpečnost v zemi. To EU umožňuje zaměřit se na čistě civilní aspekty svých aktivit a klást ještě větší důraz na své normy. To i vzhledem k tomu, že v případě Kosova musí EU působit ještě jako jakýsi mediátor vzájemných vztahů se Srbskem. Přesto je procedurální šíření v Kosovu podle zpráv Komise, Parlamentu a Závěrů Rady velmi úspěšné. I proces transference je zde víceméně úspěšný, neboť jej EU stále více zapojuje do svých asistenčních programů. Stejně tak je tomu i v případě Makedonie, která již doslova stojí před branou do Unie. Vzhledem k této úspěšnosti můžeme systém podmíněnosti považovat za efektivní, neboť se jedná o vzájemný „obchod“ mezi EU a třetí zemí, kdy

za přijímání a implementaci norem dochází k poskytnutí pomoci například ve formě finančních prostředků umožňujících efektivnější přijímání norem vedoucích k další integraci.

Za nejvýraznější mechanismus pro přenos evropských norem považují otevřené šíření. Prostřednictvím něj se EU snaží působit jako modelový vzor chování pro třetí země a tím přímo implementovat své normy v reálné praxi, např. trénováním policie a armády dle evropských standardů a norem. Těmito praktikami působí EU na třetí země velice pozitivně, neboť stále zdůrazňuje např. vládu práva a demokracii, menšinová práva atp. Na otevřeném šíření evropských norem můžeme zodpovědět vedlejší výzkumnou otázku spočívající *ve zkoumání toho, zdali je evropská normativní moc v rozporu s vojenskou mocí a zdali je její šíření založeno jen na civilních aspektech, resp. jestli je šíření norem úspěšnější v případě, že EU preferuje nevojenské nástroje svého působení v zemi*. Nalezená odpověď je velmi překvapující, neboť ačkoliv se může zdát, že normativní moc požaduje spíše civilní mise a civilní aktivity, v případě EU je šíření norem efektivnější, pokud má mise i aspekty vojenské. Nejvíce evidentní je tento poznatek v případě Makedonie, kde došlo k plynulému přechodu mezi vojenskou a civilní misí, které usilovaly víceméně o stejný cíl. Ukázalo se tak, že pro šíření normativní moci EU je nezbytné i působení ve vojenské oblasti, která není s normativní mocí v rozporu. V reálné praxi se totiž ukázalo, že pro opravdové zajištění stability a mírového prostředí je nezbytně nutné disponovat i vojenskými prostředky, které normativní charakter evropského úsilí podpoří.

Otevřené šíření evropských norem zároveň představuje i jakousi výtku normativní moci, neboť evropské mise v tomto ohledu byly a jsou cílem časté kritiky. Evropská unie ve všech svých dokumentech, ale zejména v těch týkajících se misí, zdůrazňuje roli boje proti organizovanému zločinu a zajištění nutné stability v zemi/regionu. Důvodem je, že tyto záměry nejsou čistě normativního charakteru, jak jednotlivé rozборы misí ve stati práce dokládají, ale jedná se spíše o vlastní zájmy materiálního charakteru. EU ve svých dokumentech, týkajících se západního Balkánu, zmiňuje hrozbu narušení vnitřní bezpečnosti EU spojenou s destabilizací oblasti, zejména v podobě organizovaného zločinu, který je v západním Balkánu největším problémem. Pro EU je tedy prioritní, aby tento problém co nejvíce eliminovala v sousedících oblastech, aby nedošlo k jejich většímu propojení s organizovaným zločinem v Unii. Tyto snahy lze pozorovat ve všech zkoumaných případech, a navzdory

evropské normativní síle v podobě šíření práv menšin a jejich rovnosti, demokracie a vlády práva, se v tomto ohledu jedná o činnost, která není až tak nezištná, resp. bez vlastních materiálních zájmů.

Tato práce byla založena na hypotéze, že *EU disponuje normativní silou v podobě schopnosti šířit své hodnoty a normy nenásilnou formou, a tak přispívat k udržení dlouhodobého stabilního míru, tj. disponuje schopnostmi měnit standardy normálního a předávat své základní principy v zemích, kde svůj vliv vyvíjí*. Na základě analýzy, jež byla provedena k případu evropského působení a misí v Bosně a Hercegovině, Makedonii a Kosovu, lze tuto hypotézu potvrdit. Můžeme říci, že Evropská unie ve svých aktivitách opravdu preferuje šíření svého vlivu na základě dobrých vztahů se třetími zeměmi a působením na jejich zájem přiblížit se společenství, a to i v případě tzv. otevřeného šíření, kdy EU působí na třetí zemi přímou fyzickou přítomností prostřednictvím svých misí. Dlouhodobý a stabilní mír je jedním z hlavních zájmů EU a odpovídají mu i požadavky, které Unie vyžaduje nejen po svých členech, ale i po potenciálních kandidátech prostřednictvím tzv. Kodaňských kritérií, které můžeme na základě této práce považovat za hlavní nastavení evropských norem a klíčových hodnot, které EU uplatňuje ve svých vztazích se západobalkánskými zeměmi. EU ve svém jednání s těmito zeměmi vyzdvihuje roli demokracie, vlády práva a veřejného pořádku, respektu a dodržování lidských a menšinových práv, boje proti organizovanému zločinu a korupci, budování regionální spolupráce, dobrých vztahů a stability. Jak Bosna a Hercegovina, tak Makedonie s Kosovem tento evropský vliv přijímají a snaží se jej implementovat do svého politického zřízení a společnosti. Tím pádem můžeme považovat stanovenou hypotézu za naplněnou. Přesto je nutné reflektovat, že se nejedná o činnost, pro kterou by EU neměla vedlejší motivace a zájmy, které celkově efekt označení EU jako normativní síly narušují.

Tato práce ukázala, že Evropská unie působí jako aktér, který disponuje normativní silou, ale otázkou zůstávají problematické aspekty jejích vlastních zájmů. Současně je dalším problémem i to, jak by EU působila na jiné země, které nejsou v její těsné blízkosti a neusilují o integraci a členství. V případě mé diplomové práce se jasně ukázalo, že nejdůležitějším nástrojem pro šíření evropských norem je právě členství v EU. Země s ní sousedící tak přijímají normy a požadavky Unie s vědomím, že je nezbytně nutné dané požadavky naplnit, aby bylo zahájeno další kolo jednání o začlenění. Na jednu stranu můžeme toto chování ze strany balkánských zemí

považovat za pragmatické, což příliš nevyovídá o normativním šíření a vlivu EU tak, jak o něm uvažoval Manners. Na druhou stranu může i tento pragmatický přístup kandidátských zemí sloužit jako sociální učení, neboť i tento efekt má v dlouhodobém měřítku jistý dopad na přijímání a akceptování norem. Přesto však EU v současnosti nedisponuje tak výraznou normativní silou, aby se stala skutečným modelem pro ostatní země podle Mannersova podání, nýbrž o takový stav pouze usiluje, a to v limitovaném rozsahu vzhledem ke svým vlastním zájmům, které jsou často rovněž pragmatické. Normativní model EU tak, jak jej definoval Manners, dle mého názoru, slouží spíše jako ideální stav, ideální model normativní síly, ke kterému se EU snaží přiblížit.

Závěrečným doporučením této práce je to, že by se EU měla nadále snažit ve své zahraniční a bezpečnostní politice zdůrazňovat své normativní základy a principy a pokračovat v jejich vyžadování ve svém sousedství, kde má největší šanci dosáhnout reálných výsledků. V současnosti můžeme tvrdit, že evropská normativní moc je součástí celkového evropského přístupu, ale primárně jej neutváří. Unijní důraz na všeobecně platné normy a principy, jejich vyzdvihování a požadování tak z EU činí výjimečného aktéra mezinárodního systému, a to i navzdory problematickým otázkám tohoto konceptu a reálné situace.

SUMMARY

The intention of this thesis was a multi-case study that aimed to analyze the concept of a normative power Europe in the region of the Western Balkans and how European standards and principles are transmitted there, and at the same time to observe those transfer mechanisms defined by Manners and added by Whitman in practice. First of all, this thesis tried to explain the theory of normative power Europe and consequently the area of security and defense policy. By doing so, this work is trying to find out normative aspects in the CSDP and EU's foreign activities and to determine whether the European Union is really the normative actor as Manners says.

The empirical part therefore serves as a practical tool for analysis of normative power in real practice by using examples of selected countries of the Western Balkans that aspire to integrate into the EU, while the EU maintains long-term contacts and relationships with them. The Western Balkans region and its enlargement is a priority for the EU. In the first half of the 90s, the European Union experienced a lot of disappointment when it could not cope with the wars of independence in the former Yugoslavia without the assistance of NATO or the United States. Therefore, changing the concept of conflict resolution and the overall approach to its foreign and security activities began to be developed intensively, as well as the CFSP and CSDP. Therefore, the Balkans region was the area where both military and civilian EU missions were held for the first time and it declares only other narrow connections between the Western Balkan and the Union.

The empirical part of this work is thus based on a study of how the European Union operates in selected countries and how it redistributes European standards through mechanisms of transfers of norms. For this reason these mechanisms defined by Manners form the operationalization of this work. Chosen methodology helped us to discover that the EU serves as an actor that has normative power, but problematic aspects of its own material interests still remain.

At the same time, the other question is how would normative power Europe theory work in countries that are not in close proximity with the EU and do not seek integration and membership. This master's thesis clearly shows that the most important tool for the dissemination of European standards is the possibility of being member of the EU. Neighbouring countries of the EU adopt standards and requirements of the

Union with the knowledge that it is necessary to fulfil them to initiate the next round of negotiations for integration and thus accept the European norms and standards. On one hand, this behaviour can be considered pragmatic, which does not support too much about the normative dissemination and influence of the EU as was thought by Manners. On the other hand, even the pragmatic approach of the candidate countries serve as social learning because the effect in the long-term perspective has some impact on the adoption and acceptance of standards. Nevertheless, the EU currently does not have such a strong normative power to become a real model for other countries, but it only seeks such a state in limited terms with regard to its own interests, which are also often pragmatic. In my opinion, EU normative model as it is defined by Manners, serves more like the ideal model of normative power actor to which the EU attempts.

The final recommendation of this work is that the EU should continue to emphasize its normative principles in its foreign and security policy and continue in their demands in EU's neighbourhood, where there is the best chance to achieve real results. At present, we can say that the European normative power is part of an overall European approach, but it is not formed by it primarily. The Union's emphasis on universal norms and principles makes the EU a significant actor in the international system, despite the contentious issues of the normative power concept and reality.

CITOVANÁ LITERATURA

Monografie

- ARTEAGA, Félix Martín (2010). European Security and Defence Policy. In: *The European security and defence policy (ESDP) after the entry into force of the Lisbon treaty*. Madrid: Ministerio de Defensa, s. 29 - 63. ISBN 9788497815734.
- BENAVENTE, Enrique Mora (2010). Introduction. In: *The European security and defence policy (ESDP) after the entry into force of the Lisbon treaty*. Madrid: Ministerio de Defensa, s. 11 - 26. ISBN 9788497815734.
- BRETHERTON, Charlotte a John VOGLER (2006). *The European Union as a global actor*. 2nd ed., New York: Routledge, s. 273. ISBN 9780415282444.
- CAMERON, Fraser (2007). *An introduction to European foreign policy*. New York: Routledge, s. 255, ISBN 02-039-6464-0.
- FIALA, Petr a Markéta PITROVÁ (2003). *Evropská unie*. 1. vyd., Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 743. ISBN 80-732-5015-2.
- HAUKKALA, Hiski (2011). Norms and the Neighbourhood. In: WHITMAN, Richard. *Normative power Europe: empirical and theoretical perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, s. 45 – 64. Palgrave studies in European Union politics. ISBN 9780230577640.
- HOWORTH, Jolyon (2007). *Security and defence policy in the european union*. New York: Palgrave Macmillan, s. 315. ISBN 978-033-3639-122.
- HOWORTH, Jolyon. The EU's Security and Defence Policy: Towards a Strategic Approach. In: HILL, Christopher a Michael SMITH. *International relations and the European Union*. 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, s. 197 – 225. New European Union series. ISBN 0199544808.
- CHARILLON, Frédéric (2004). Sovereignty and Intervention: EU's Interventionism in its 'Near Abroad'. In: CARLSNAES, Walter, Helene SJURSEN a Brian WHITE. *Contemporary European foreign policy*. Thousand Oaks, Calif.: Sage, s. 252 – 264. ISBN 1412900018.
- JUNCOS, Ana (2011a). Power Discourses and Power Practices: The EU's Role as a Normative Power in Bosnia. In: WHITMAN, Richard. *Normative power Europe: empirical and theoretical perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, s. 83 – 99. Palgrave studies in European Union politics. ISBN 0230577644.
- JUNCOS, Ana (2011b). The other side of EU crisis management: a sociological institutionalist analysis. In: GROSS, Eva a Ana JUNCOS. *EU conflict prevention and crisis management: roles, institutions and policies*. New York: Routledge, s. 84 – 99. Routledge/UACES contemporary European studies series. ISBN 978-0-415-57235-4.
- LUCARELLI, Sonia (2006). Introduction. In: LUCARELLI, Sonia a Ian MANNERS. *Values and principles in European Union foreign policy*. 1st ed., London: Routledge, s. 1 – 18. ISBN 9780415371360.
- MERLINGEN, Michael (2009). EUPM (Bosnia and Herzegovina): The EU Police Mission in Bosnia and Herzegovina (EUPM). In: GREVI, Giovanni, Damien HELLY a Daniel KEOHANE. *European Security and Defence Policy: the first ten*

- years (1999-2009) [online]. Paris: Institute for Security Studies, European Union, s. 161 – 171. ISBN 9789291981571.
- MÜLLER-BRANDECK-BOCQUET, Gisela (2008). The New CFSP and ESDP Decision-Making System of the European Union. In: REES, Wyn a Michael SMITH. *International relations of the European Union*. Los Angeles: SAGE, s. 265 – 288. ISBN 9781412947534.
- NARTEN, Jens (2009). Dilemmas of promoting "local ownership": the case of postwar Kosovo. In: PARIS, Roland a Timothy SISK. *The dilemmas of statebuilding: confronting the contradictions of postwar peace operations*. New York: Routledge, s. 252 – 283. Security and governance series. ISBN 0203884833.
- NOUTCHEVA, Gergana (2008b). Enlargement Policy towards Central and Eastern Europe, 1989 - 2007: Normative Intended. In: TOCCI, Nathalie. *The European Union as a normative foreign policy actor*. Brussels: CEPS, Centre for European Policy Studies, s. 2 – 5. ISBN 9789290797517.
- PALM, Trineke (2011). *Normative Power and Military Means: A study of the EU's involvement with the FYR Macedonia*. Wilnis, 2011. Diplomová práce. VU University Amsterdam. Vedoucí práce dr. B. J. J. Crum.
- PARIS, Roland (2004). *At war's end: building peace after civil conflict*. New York, NY: Cambridge University Press, s. 289. ISBN 05-215-4197-2.
- RICHMOND, Oliver (2010). A Genealogy of Peace and Conflict Theory. In: RICHMOND, Oliver. *Palgrave advances in peacebuilding: critical developments and approaches*. New York: Palgrave Macmillan, s. 14 – 38. ISBN 9780230555228.
- SMITH, Karen Elizabeth (2003). *European Union foreign policy in a changing world*. Polity; Malden, MA: Blackwell, s. 274. ISBN 07-456-2503-7.
- ŠANC, David (2008). Kosovo 1999 - 2008: Experimentální prostor mezinárodního společenství. In: CABADA, Ladislav. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Vyd. 1., Praha: Oeconomica, s. 359 – 378. ISBN 978-80-245-1388-1.
- TOCCI, Nathalie (2007). *The EU and conflict resolution: promoting peace in the backyard*. London: Routledge, s. 202. ISBN 978-041-5413-947.
- TOCCI, Nathalie (2008a). Profiling Normative Foreign Policy: The European Union and its Global Partners. In: TOCCI, Nathalie. *Who is a normative foreign policy actor?: The European Union and its Global Partners*. Brussels: Centre for European Policy Studies, s. 1 – 23. ISBN 9789290797791.
- WHITMAN, Richard (2006). Muscles from Brussels: The demise of civilian power Europe?. In: ELGSTRÖM, Ole a Michael SMITH. *The European Union's roles in international politics concepts and analysis*. Digital print. London: Routledge, s. 101 – 117. ISBN 0203086414.
- WHITMAN, Richard (2011). Norms, Power and Europe: A New Agenda for Study of the EU and International Relations. In: WHITMAN, Richard. *Normative power Europe: Empirical and theoretical perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, s. 1 – 24. Palgrave studies in European Union politics. ISBN 9780230577640.

Periodická literatura

- BJÖRKDAHL, Annika (2005). Norm-maker and Norm-taker: Exploring the Normative Influence of the EU in Macedonia. *European Foreign Affairs Review*. Vol. 10, issue 2, s. 257 – 278.
- DIEZ, Thomas (2005). Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering 'Normative Power Europe'. *Millennium - Journal of International Studies*. Vol. 33, issue 3, s. 613 – 636. DOI: 10.1177/03058298050330031701.
- JUNCOS, Ana (2005). The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (re)Integrating the Balkans and/or (re)Inventing the EU?. *Southeast European Politics*. 2005, Vol. 6, issue 2, s. 88 – 108.
- LARSEN, Henrik (2002). The EU: A Global Military Actor?. *Cooperation and Conflict*. Vol. 37, issue 3, s. 283 – 302. DOI: 10.1177/0010836702037003673.
- MANNERS, Ian (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 40, issue 2, s. 235 – 258. DOI: 10.1111/1468-5965.00353.
- MERLINGEN, Michael a Rasa OSTRAUSKAITE (2005a). ESDP Police Missions: Meaning, Context and Operational Challenges. *European Foreign Affairs Review*. Vol. 10, No. 2, 215 - 235.
- MERLINGEN, Michael, Rasa OSTRAUSKAITE (2005b). Power/Knowledge in International Peacebuilding: The Case of the EU Police Mission in Bosnia. *Alternatives: Global, Local, Political*. Vol. 30, issue 3, s. 297 – 323. DOI: 10.1177/030437540503000303.
- PARIS, Roland (1997). Peacebuilding and the limits of liberal internationalism. *International Security*. Vol. 22, No. 2, s. 54 – 89.
- RADIN, Andrew (2014). Analysis of current events: towards the rule of law in Kosovo. *Nationalities Papers*. Vol. 42, issue 2, s. 181 – 194. DOI: 10.1080/00905992.2013.870545.
- RICHMOND, Oliver, Annika BJÖRKDAHL a Stefanie KAPPLER (2011). The emerging EU peacebuilding framework: confirming or transcending liberal peacebuilding?. *Cambridge Review of International Affairs*. Vol. 24, issue 3, s. 449 – 469. DOI: 10.1080/09557571.2011.586331.
- SJURSEN, Helene (2006). The EU as a 'normative' power: how can this be?. *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, issue 2, s. 235 – 251. DOI: 10.1080/13501760500451667.
- WHITMAN, Richard (2013). The neo-normative turn in theorising the EU's international presence. *Cooperation and Conflict*. Vol. 48, issue 2, s. 171 – 193. DOI: 10.1177/0010836713485538.
- WHITMAN, Richard a Ana JUNCOS (2009). The Lisbon Treaty and the Foreign, Security and Defence Policy: Reforms, Implementation and the Consequences of (non-)Ratification. *European foreign affairs review*. Vol. 14, issue. 1, s. 25 – 46.

Dokumenty

- CIAMBRA, Andrea (2008). *'Normative Power' Europe: theory and practice of EU norms. The case of Macedonia* [Jean Monnet Working Papers]. University of Catania: Jean Monnet Centre EuroMed. Dostupné z: <http://www.fscpo.unict.it/EuroMed/jmwp64.pdf> [cit. 16. 4. 2014].
- COUNCIL OF THE EU (2005). *Presidency Conclusions 10255/1/05 REV1, CONCL 2*, Brussels. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/85349.pdf [cit. 26. 4. 2014].
- COUNCIL OF THE EU (2011). *Council conclusions on Bosnia and Herzegovina: 3076th FOREIGN AFFAIRS Council meeting*. Brussels, 21 March 2011. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/120066.pdf [cit. 30. 3. 2014].
- COUNCIL OF THE EU (2012). *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process: 3210th GENERAL AFFAIRS Council meeting*. Brussels, 11 December 2012. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/134234.pdf [cit. 26. 4. 2014].
- COUNCIL OF THE EU (2013a). *Council conclusions on Bosnia and Herzegovina: FOREIGN AFFAIRS Council Meeting*. Brussels, 22 July 2013. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/138261.pdf [cit. 29. 3. 2014].
- COUNCIL OF THE EU (2013b). *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process: GENERAL AFFAIRS Council meeting Brussels, 17 December 2013*. Brussels, 2013. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/140142.pdf [cit. 15. 4. 2014].
- COUNCIL OF THE EU (2013c). *Press Release: 3251st Council meeting, General Affairs*. Brussels, 25 June 2013b. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/137614.pdf [cit. 27. 4. 2014].
- DRENT, Margriet a Dick ZANDEE (2010). *Breaking pillars: Towards a civil-military security approach for the European Union*. *Clingendael Institute* [online]. Netherlands Institute of International Relations, s. 1 – 93. DOI: 9789050311496. Dostupné z: http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20100211_breaking_pillars.pdf [cit. 12. 3. 2014].
- EEAS (2003). *European Union Police Mission Proxima: Fact Sheet* [online]. European Union External Action Service. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/proxima-fyrom/pdf/15122003_factsheet_proxima-fyrom_en.pdf [cit. 18. 4. 2014].
- EEAS (2012a). *Stabilisation and Association Agreement (SAA) between the European Communities and their Member States, of the one part, and Bosnia and Herzegovina, of the other part: Summary of Treaty* [online]. European Union External Action Service. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=7201> [cit. 7. 4. 2014].
- EEAS (2012b). *European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina (EUPM). European Union External Action: Common Security and Defence Policy* [online].

- European Union External Action Service. Dostupné z: http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/EUPM%20factsheet%20EN%20latest%20FINAL.pdf [cit. 25. 3. 2014].
- EEAS (2013). *EU military operation in Bosnia and Herzegovina (Operation EUFOR ALTHEA)* [online]. European Union External Action Service. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/althea-bih/pdf/04032013_factsheet_althea-bih_en.pdf [cit. 27. 3. 2014].
- EPLO (2012). Common Foreign and Security Policy structures and instruments after the entry into force of the Lisbon Treaty. *European Peacebuilding Liaison Office* [online]. No. 1, s. 1 – 21 Dostupné z: http://www.eplo.org/assets/files/2.%20Activities/Working%20Groups/CSDP/EPLO_Briefing_Paper_1-2012_CFSP_After_Lisbon.pdf [cit. 14. 3. 2014].
- EUROPEAN COMMISSION (2013c). *Joint Report to the European parliament and the Council: on Kosovo's progress in addressing issues set out in the Council Conclusions of December 2012 in view of a possible decision on the opening of negotiations on the Stabilisation and Association Agreement* [online]. JOIN(2013) 8 final. Brussels, 22. 4. 2013. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/ks_spring_report_2013_en.pdf [cit. 22. 4. 2014].
- EUROPEAN COMMISSION (2013a). *Commission Staff Working Document: Bosnia and Herzegovina 2013 Progress Report*. SWD(2013) 415 final. Brussels, 16. 10. 2013, s. 1 – 58.
- EUROPEAN COMMISSION (2013b). *Commission Staff Working Document: Kosovo 2013 Progress Report*. SWD(2013) 416 final. Brussels, 16. 10. 2013, s. 1 – 55.
- EUROPEAN PARLIAMENT (2009). *Information note on the work of the Delegation for relations with the countries of South-East Europe up until the end of the 6th legislature* [online]. SMZ//bt/em. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200908/20090811ATT59534/20090811ATT59534EN.pdf> [cit. 18. 4. 2014].
- EVROPSKÁ KOMISE. *Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě: o studii proveditelnosti, pokud jde o dohodu o stabilizaci a přidružení mezi Evropskou unií a Kosovem* [online]. COM(2012) 602 final. Brusel, 10. 10. 2012. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0602:FIN:CS:PDF>
- GENERÁLNÍ SEKRETARIÁT RADY EU (2009). *Informativní přehled: Vysoký představitel pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku / Evropská služba pro vnější činnost* [online]. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Background-HighRepresentative_CS.pdf [cit. 18. 3. 2014].
- LISABONSKÁ SMLOUVA (2007). Lisabonská smlouva: pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství. 2007/C 306/01. *Úřední věstník Evropské unie*. ISSN 1725-5163. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=OJ:C:2007:306:TOC>
- MANNERS, Ian (2004). Normative Power Europe Reconsidered. In: *From civilian to military power: the European Union at a crossroads?*. Oslo: CIDEL, s. 1 – 25. CIDEL Workshop 22 – 23 October 2004. Dostupné z: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/projects/cidel/old/WorkshopOsloSecurity/Manners.pdf>.

- NICESKÁ SMLOUVA (2001). Niceská smlouva: pozměňující Smlouvu o Evropské unii, Smlouvy o založení Evropských společenství a některé související akty. 2001/C 80/01. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/gallery/2/765-nice.pdf>
- NOUTCHEVA, Gergana (2008a). Enlargement Policy towards Central and Eastern Europe, 1989 - 2007: Normative Intended. In: TOCCI, Nathalie. *Who is a normative foreign policy actor?: The European Union and its Global Partners*. Brussels: Centre for European Policy Studies, s. 26 – 31. ISBN 9789290797791.
- NOUTCHEVA, Gergana. *Fake, Partial and Imposed Compliance: The Limits of the EU's Normative Power in the Western Balkans*. CEPS Working Document No. 274/July 2007. ISBN 978-092-9079-726-5. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/7575/1/Wd274.pdf> [cit. 8. 4. 2014].
- PANEBIANCO, Stefania a Rosa ROSSI (2004). *EU attempts to export norms of good governance to the Mediterranean and Western Balkan countries*. Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics. Jean Monnet Centre: EuroMed. Dostupné z: <http://www.fscpo.unict.it/EuroMed/jmwp53.pdf>.
- PECHÁČEK, Štěpán. *Společná zahraniční a bezpečnostní politika Unie po Lisabonské smlouvě: Studie č. 3.082*. Parlament České republiky: Parlamentní institut, 2010.
- PERRY, Valery (2012). *Barriers to EU Conditionality in Bosnia and Herzegovina*. Working Paper: The Working Group on the Western Balkans. Woodrow Wilson International Center for Scholars. Dostupné z: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Perry%20Working%20Paper%20%237.pdf> [cit. 8. 4. 2014].
- RADA EU (2009). *Evropská bezpečnostní strategie: Bezpečná Evropa v lepším světě*. Lucemburk: EUR-OP. ISBN 978-928-2424-162. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568CSC.pdf [cit. 28. 2. 2014].
- SJURSEN, Helene (2013). *A Mere Irrelevance?: Assessing the EU's Foreign and Security Policy*. Working paper [online]. Oslo, s. 1 – 30. Dostupné z: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2013/wp7-13.pdf> [cit. 18. 2. 2014].
- TOCCI, Nathalie (2008b). *The European Union, Civil Society and Conflict Transformation: A Conceptual Framework*. Policy Working Paper 1. University of Sussex. MICROCON: Brighton. ISBN 13-978-1-85864-541-7. Dostupné z: http://www.microconflict.eu/publications/PWP1_NT.pdf.
- WESSELS, Wolfgang a Franziska BOPP (2008). *The Institutional Architecture of CFSP after the Lisbon Treaty – Constitutional breakthrough or challenges ahead?*. Centre for European Policy Studies [online]. ISBN 978-92-9079-799-9. Dostupné z: <http://www.ceps.eu/files/book/1677.pdf> [cit. 9. 3. 2014].
- WHITMAN, Richard (2002). *The Fall, and Rise, of Civilian Power Europe?*. National Europe Centre, Paper No. 16. The European Union in International Affairs (Conference 3 - 4 July 2002): Australian National University. Dostupné z: <https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/41589/3/whitman.pdf> [cit. 17. 4. 2014].

Webové zdroje

- BLAHUŠIAK, Igor (Nedatováno). Rada Evropské unie. EUROSOP. *Zahraniční a bezpečnostní politika* [online]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/98/sekce/rada-evropske-unie/> [cit. 14. 3. 2014].
- BUSINESSINFO (2014). Bosna a Hercegovina: Souhrnné informace. *BusinessInfo.cz: Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/bosna-a-hercegovina.html> [cit. 24. 4. 2014].
- COUNCIL OF EUROPE (Nedatováno). Sejdic and Finčić v. Bosnia and Herzegovina.. *Council of Europe Office in Belgrade* [online]. Dostupné z: http://www.coe.org.rs/eng/news_sr_eng/?conid=1545 [cit. 24. 4. 2014].
- EEAS (2012c). European Commission presents 2012 Kosovo Feasibility Study: "LARGELY READY" (10/10/2012). *European Union Office in Kosovo* [online]. European Union External Action Service. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/press_corner/all_news/news/2012/10102012_01_en.htm [cit. 28. 4. 2014].
- EEAS (NedatovánoA). *Concordia/ FYROM: Mission description* [online]. European Union External Action Service. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/concordia/mission-description/index_en.htm [cit. 18. 4. 2014].
- EEAS (NedatovánoB). EULEX Kosovo: Mission description. *Security and Defence: Missions and Operations* [online]. European Union External Action Service. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eulex-kosovo/mission-description/index_en.htm [cit. 29. 4. 2014].
- EUROPA (2008). European Partnership with Serbia, including Kosovo. *Europa: Summaries of EU legislation* [online]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/r18015_en.htm [cit. 29. 4. 2014].
- EUROPEAN COMMISSION (2012a). Start of the High Level Accession Dialogue with the government of the former Yugoslav Republic of Macedonia. *Press Release Databases* [online]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-187_en.htm?locale=en [cit. 23. 4. 2014].
- EUROPEAN COMMISSION (2012b). HLAD: Brussels and Skopje enter more demanding round of dialogue. *The Commissioners 2010 - 2014: Štefan Füle* [online]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/fule/headlines/news/2012/05/20120507_en.htm [cit. 23. 4. 2014].
- EUROPEAN COMMISSION (2013d). The former Yugoslav Republic of Macedonia. *Enlargement: Countries preparing to join* [online]. 27. 6. 2013 Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/former-yugoslav-republic-of-macedonia/index_en.htm [cit. 23. 4. 2014].
- EUROPEAN COMMISSION (2014). Bosnia and Herzegovina: Financial Assistance. *Enlargement* [online]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/bosnia-herzegovina/index_en.htm [cit. 24. 4. 2014].
- EUROSOP (2013). EU od A do Z: Kodaňská kritéria. *Euroskop: Věcně o Evropě* [online]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/287/sekce/k-1/> [cit. 24. 4. 2014].

- EUROSKOP (Nedatováno). *Zahraniční a bezpečnostní politika* [online]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8916/sekce/zahranicni-a-bezpecnostni-politika/> [cit. 17. 4. 2014].
- EVROPA2045 (2013). Kritéria členství v EU: Principy a činnost EU. *Evropa2045: Encyklopedie* [online]. Dostupné z: <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=6&tema=45> [cit. 24. 4. 2014].
- EVROPSKÁ KOMISE (2012a). *Fondy – Nástroj předvstupní pomoci (NPP)* [online]. Dostupné z http://ec.europa.eu/regional_policy/the_funds/ipa/index_cs.cfm [cit. 15. 12. 2013].
- GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA (2013). Macedonia the High Level Accession Dialogue, continues committed towards its strategic goal: integration in the EU. *Secretariat for European Affairs: News* [online]. 18. 12. 2013. Dostupné z: http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=345#.U1fBVPI_uQ4 [cit. 23. 4. 2014].
- ILIK, Goran (2013). Normative power interrupted: the EU, BRICS and the Republic of Macedonia. *New Balkan Politics: Journal of Politics* [online]. Issue 14. Dostupné z: http://www.newbalkanpolitics.org.mk/item/normative-power-interrupted-the-eu-brics-and-the-republic-of-macedonia#.U1eRUP1_uQ4 [cit. 23. 4. 2014].
- KOSOVO THANKS YOU (Nedatováno). Who Recognised Kosova as an Independent State? *Kosovo thanks you* [online]. Dostupné z: <http://www.kosovothanksyou.com/> [cit. 6. 5. 2014].
- KURIR (2014). Fule: HLAD to resume right after the elections. *Kurir: Macedonia* [online], 20. 3. 2014. Dostupné z: <http://kurir.mk/en/2014/03/20/fule-hlad-to-resume-right-after-the-elections/> [cit. 23. 4. 2014].
- MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR (2011a). Společná bezpečnostní a obranná politika. *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. 7. 1. 2011. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/spolecna_zahranicni_a_bezpecnostni/spolecna_bezpecnostni_a_obranna_politika.html [cit. 25. 2. 2014].
- MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR (2011b). *Nástroje SZBP. Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/spolecna_zahranicni_a_bezpecnostni/nastroje_szbp.html [cit. 17. 4. 2014].
- MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR (2014). Bosna a Hercegovina: Základní informace o teritoriu. *Politika rozšiřování Evropské unie* [online]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/bosna_a_hercegovina [cit. 28. 4. 2014].
- MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR (2013). Bosna a Hercegovina: Základní informace o teritoriu. *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/bosna_a_hercegovina [cit. 24. 4. 2014].
- PAJAZITI, Naser (2014). European Parliament passes the Resolution on FYR Macedonia. *Independent Balkan News Agency* [online]. 6. 2. 2014. Dostupné z: <http://www.balkan.eu.com/european-parliament-passes-resolution-fyr-macedonia/> [cit. 22. 4. 2014].

- STABILITY PACT (Nedatováno). About the Stability Pact. *Stability Pact for South Eastern Europe* [online]. Dostupné z: <http://www.stabilitypact.org/about/default.asp> [cit. 3. 4. 2014].
- UNIVERSITY OF NOTRE DAME (2001). Framework Agreement. *Peace Accords Matrix: Macedonia. Ohrid Agreement* [online], 13. 08. 2001. Dostupné z: https://peaceaccords.nd.edu/site_media/media/accords/Macedonia_framework_agreement.pdf [cit. 24. 4. 2014].
- ZENKNER, Petr (2014). Makedonie: vstup do EU je náš strategický cíl. *Euroskop* [online]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8801/23604/clanek/makedonie-vstup-do-eu-je-nas-strategicky-cil/> [cit. 2014-04-22].